

Elif Şafak

firarperest

M. K. Perker'in çizimleriyle

DK DOĞAN KİTAP

Türk Edebiyatı | Deneme

FİRARPEREST

Yazan: Elif Şafak

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Dijital yayın yarihi: Eylül 2012/ ISBN 978-605-09-1073-5

Kapak tasarımı: Uğurcan Ataoğlu

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / **Faks** (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Firarperest

Elif Şafak

Parker

Anarşist Aşklar

Adam ve kadın, uzun senelerdir evliler. Seviyorlar birbirlerini, orası kesin. Ama eskisi gibi değil. Zaten nicedir hiçbir şey eskisi gibi değil. Eskiden sevdalar daha mı tutkuluydu, hasretler daha mı derin? Sevgilinin saçının bir teline ne şiirler yazılırdı hani. Bir kez görmekle ne kadar çok sevilirdi insan. Kapı aralığından uzanan bir baş, perde arkasında bir kadın gölgesi, belli belirsiz bir tebessüm, gözbebeklerinde saklı ateş ve har. Uzaktan da sevilirdi yâr. Mümkündü. Hem mümkün hem imkânsızdı aşk. Hayatın bir parçasıydı dokunmadan sevmek. Yaklaşmadan. Aşk bugün var, yarın kaçtı kaçacak bir ada tavşanıydı sanki. Öylesine ürkek. Kimse yüzde yüz emin olamazdı aşka "sahip" olduğundan. Mülkü yok, tapusu yoktu. Daha mı anarşistti eskiden aşklar?

Sahi "yârim" ne güzel kelimeydi. Ağızda akide şekeri. "Yâ- rim" der, sonra bir es verir, gayriihtiyari susardın. Söyleyecek söz kalmazdı ardından. Tek başına kaç cümleye bedeldi kelimeler. Eskiden harfler daha mı kıymetliydi? Bir mektup yeterdi aylar süren ayrılıkların sessizliğini kapatmaya. Tek bir yemin yeterdi aradaki mesafeleri azaltmaya. Artık hiçbir şey o kıvamda değil. İbre şaştı, ayar bozuldu sanki. El titredi, akort bozuldu sanki. İlişkilerimizin ahengi eskisi gibi değil. Kelime cömerdi, duygu cimrisi bugünün insanı. Konuşmaya gelince açıyor ağzını, duygulanmaya gelince tutuyor kendini. Zaman yok ya, hep bir telaş halindeyiz ya, bunca koşuşturma arasında kimsenin durup da duygulanmaya vakti yok.

"Bütün meslekler insan ruhunu kemirir durur. Bir tanesi hariç: Şairlik." Böyle demişti Charles Baudelaire. Artık bu durum da değişti. Şimdilerde şairlik dahil bütün meslekler ruhumuzu kemirip duruyor, inceden inceden. Makyajla kapatıyoruz kemirilen yerlerin üstünü, ruhumuzdaki gedikleri, benliğimizdeki oyukları. Meşguliyetle, sosyallikle, unvanla, kariyerle, şan şöhretle kapatıyoruz. Ama alttan alta bir çoğumuz aynı dertten mustaribiz: Tamamlayamadığımız bir eksiklik duygusunu, azalmayan bir bezginliği sırtımızda un çuvalı gibi taşıyoruz. Monoton bir değirmentaşı günlerin akışı. Dönüyor kendi ritmiyle. Bizi o çarkın dışına çıkaracak bir aşk arıyoruz. Sıradışı bir sevda. Ama gel gör ki ne Ferhat'ız dağları delecek, ne Simurg kuşlarıyız mavilikte kanat çırpacak. Hem gizliden gizliye masalsı ve destansı bir sevda arıyor hem de masalları ve destanları hayatımızdan satır satır siliyoruz.

Adam mesleğinde hayli yükselmiş, kadınsa çocukları büyütmüş artık. Ne sıradışı bir heyecan var, ne yeni bir sınav. Birbirlerine tahammül edemedikleri zamanlar da oluyor. Aynı çatı altında iki ayrı dünya kurmuşlar kendilerine, daracık bir kesişim gösteren iki ayrı küme gibiler. Öyle günler oluyor ki, "Çekip gitsem" diyor adam içinden. "Yeniden başlasam hayata, tazelensem, yenilensem. Kırkından sonra, ellisinden sonra yepyeni bir hayata atılanlar var. Ben de geç kalmış sayılmam. Bunca zaman karımı ve çocuklarımı incitmemek için hep alttan aldım, ama artık çocuklar büyüdü, karım da kendine yeter. Üstelik erkek olmanın biyolojik avantajları var. Bir kadın altmışında anne olamaz ama bir erkek altmışında, hatta yetmişinde baba olabilir. Kadınlar önce çocuklarına, sonra torunlarına bağlı oluyor. Halbuki bir erkek bağımsız kalabilir. Gidebilirim istersem. Bir gün belki..."

Öyle günler oluyor ki, "Çekip gitsem" diyor kadın içinden. "Yeniden başlasam hayata, tazelensem, yenilensem. Otuz beş yaşına kadar ha bire didişiyorsun, ya ailenle akrabalarınla, ya arkadaşlarınla, ya sevdiğinle, ya bedeninle. Otuz beş-kırk arası yavaş yavaş duruluyorsun. Ama esas kırkından sonra başlıyor kadınlık. Kadın ancak o yaştan sonra pişiyor, olgunlaşıyor, kendini buluyor. Bunca zaman kocamı ve çocuklarımı kırmamak için hep alttan aldım, ama artık çocuklar büyüdü, kocam da kendine yeter. Hem kadın olmanın avantajları var. Erkekler nedense yalnız kalamıyorlar. Ürküyorlar yalnızlıktan. Karanlıktan korkan oğlan çocukları gibiler. Halbuki kadınlar yalnız yaşayabiliyor. Yalnız ve bağımsız. Bir kez dul kalan kadın kolay kolay evlenmiyor. Bir ilişkiden çıkan kadın kolay kolay yenisine başlamıyor. Biz kadınlar erkeklerden daha dayanıklıyız. Gidebilirim istersem. Bir gün belki..."

Gitmek ama nereye? Tası tarağı toplayıp Ege'de bir köye mi gitmeli? Bodrum'a, Kaş'a ya da adı sanı duyulmamış bir sahil kasabasına mı çekilmeli? Sırtta çanta, elde tren bileti, dünyayı mı dolaşmalı yoksa? Yahut Uzakdoğu'ya, Hindistan'a filan mı gitmeli, mümkün olduğunca uzağa, kendinden kaçarcasına? Kaç hayat yaşayınca yorulur insan? Kaç seneden sonra yaşlı, kaç hezimetten sonra bezgin, kaç sevdadan sonra kalpsiz, kaç kelimeden sonra lâl olur kişi?

Ne adam göze alabiliyor çekip gitmeyi, ne kadın. Kalıyorlar aynı yerde, tıpatıp aynı şekilde. Evlilikleri orada burada konuşuluyor, "en başarılı evlilikler" arasında sayılıyor. Parmakla gösteriliyorlar. Bunca senedir mutlu bir evlilik yürütmenin sırrını soranlara "karşılıklı sevgi ve saygı" diyorlar gülümseyerek. Diyemiyorlar ki "karşılıklı sevgi ve saygı ve bir de karşılıklı bir türlü çekip gidememek..." Günler günleri kovalıyor. Günler günleri aynen tekrarlıyor.

Yoruluyorlar. Yaşamaktan değil, yaşayamamaktan yoruluyorlar.

Huzursuz Ruh

Yolculuk etmeyi niye bu kadar seviyorum bilmiyorum. Tek bildiğim yollarda özgürleştiğim, romanlarımı hep oradan oraya giderken tesadüfen bulduğum ve ilk satırlarını yolculuklarda yazdığım. Sevmenin de ötesinde bir ihtiyaç bu, kanımda deveran eden bir saklı iptila. İllaki çıkmalıyım yolculuklara. Uzun süre yolculuk etmez, edemez isem bir eksiklik hissetmeye başlıyorum. Bir tıkanıklık. Akmıyor sanki hayat, illaki gitmem gerek.

Gitmek ama nereye? Önemi yok. Gitmek ama niye? Cevabı yok. Aslında varılacak yer dahi o kadar mühim değil, zira aslolan gitmek, gidebilmek... zaman zaman... her zaman.

Uçmayı, havaalanlarını, pasaport kontrollerini, bel ağrılarını ve uluslararası seyahatlerin o kaçınılmaz gündelik sefaletlerini günahları kadar sevmeyen arkadaşlarım var. Karşılıklı yadırgayan gözlerle bakıyoruz birbirimize. "Sen de artık yorulmadın mı bunca dolaşmaktan, otur oturduğun yerde" diyenler çıkıyor aralarından, nedense yarı sitemkâr. "Huzursuz ruh seni!"

Doğru, nereye gidersen git, kaçtıklarını götürürsün beraberinde. Doğru, ne kadar kilometre kat edersen kat et, yakınlaşamazsın kendine, eğer zihninin ve yüreğinin sınırları duruyorsa yerli yerinde. Doğru, aslolan hikâyeleri arşınlamaktır, memleketleri değil. Bunların hepsi doğru. Ve her seyyah bilir ki, gittiği yerde onu gene kendisidir karşılayacak olan. Kendi geçmişi. Huzursuz ruhlar bilmez mi sanırsınız, ne kadar dolaşırlarsa dolaşsınlar huzur bulamayacaklarını...

Ne var ki gene de dayanamazlar işte. İçlerinde kurulu bir saat. Tik-tak-tik-tak. Sonsuza değin aynı yerde güven ve huzur içinde kalmak mı, yoksa savrula savrula oradan oraya gitmek mi deseler hiç tereddütsüz gitmek, gidebilmek derim. Sonsuza değin verilen yeminlerde bir sahtelik var. Hiç bozulmamak üzere kurulu düzenlerde bir tahakküm var. Hiç değişmediğini iddia eden ve bununla gurur duyan insanlarda bir hamlık, çiğlik, pişmemişlik var. İnsan ki eşrefi mahlukattır, içindeki semavi özü keşfetmekle yükümlüdür. Çıkacaksın yollara, kendine doğru git gidebildiğin kadar. Keşif boynumuzun borcudur. Kendimizi keşfetmek, aşkı keşfetmek, dünyayı keşfetmek, ötekini keşfetmek...

Çakılı kalmamak hep aynı ruh hallerine, aynılıklara, çoktan bitmiş, ama rol yapmayı sürdüren evliliklere, kendini yenileyemeyen ilişkilere, tavsamış, sirkeleşmiş arkadaşlıklara, aslını yitirmiş ve bir ucuz taklitten ibaret kalmış aşklara... Bence devre mülk bile almamalı insan. Nereden biliyorsun her sene, her 10 Temmuz-10 Ağustos arasını şu koskoca dünya üzerinde gidip gidip hep aynı noktada geçirmek istediğini? Olur da gelecek sene başka memleketlere gidersiniz ailecek. İran'a mesela ya da Ukrayna'ya veya Kamboçya'ya... Nasıl yaşar, nasıl ağlar orada insanlar, sırf görmek için, sırf meraktan, merak ki en çabuk yitirdiğimiz, en temel dürtümüzdü, bize en çok yakışan... Hem belki seneye tek başına çıkarsın tatile, kocan ve çocuklarınla değil; kendi kendinle. Sevmediğinden değil aileni, kendini özlediğinden. Şöyle bir kendinle sohbet etmeyeli çok zaman geçtiğinden. Yalnızlık içsel bir hazine olduğundan. Kaçılacak bir sosyal kusur değil.

Çakılı kalmamak sırf alışkanlıklardan ötürü demir attığın koylara. Çıkmak oralardan, geçmek dalgakıranların beri tarafına, bilmediğin memleketlere varmak, tatmadığın yemekler yemek, sözlerini anlamadığın şarkılarla içlenmek, risk almak, dağılmak ve parçalanmak ve hasret çekmek buram buram, gurbetin tadına bakmak ve kendini yabancının gözünden görmek, şaşırmak yeniden, şaşırmak bir çocuk gibi dünyanın hallerine, çeşitliliğine, güzelliğine, acımasızlıklarına... şaşırmak ölene kadar... şaşırma kabiliyetini hiç yitirmemek... budur son tahlilde Âdemoğullarına Havvakızlarına kendilerini keşfettirten serüven.

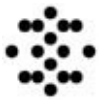

Dünyayı Görmeli!

Vaktiyle çocukluğumun Ankarası'nda, durmadan konuşma ve hareket etme yeteneğine sahip ama bir o kadar da ketum ve sır saklayan bir kadınlar dünyasının içindeydim.

Sağım solum, önüm arkam anneanneler, teyzeler, yengeler, komşu teyzeler, haminnelerden müteşekkildi, tıpkı *Baba ve Piç*'teki Asya gibi kadınlarla kuşatılmıştı evrenim. Tüm bu kadınların kendi aralarında tıkır tıkır işleyen muazzam bir iletişim ağları vardı. Ne vakit birbirleriyle haberleşmek isteseler – ister mühim bir ailevi mesele olsun, ister ödünç yumurta istemek bahanesiyle– ne telefon açar, ne duman yükseltir, ne posta güvercini uçurur, onun yerine biz çocukları ulak olarak kullanırlardı. Vızır vızır evden eve gider gelirdi ufak ulaklar, çoğu zaman taşıdıkları mesajların anlamını idrak edemeden. "Kıymethanımteyze anneannem dedi ki o mesele öyle değilmiş!.." mealinde mesajlar bıraktığımı, karşılığında aynı şifreyle kodlanmış bir cevap alıp bu sefer de onu taşıdığımı hatırlıyorum mesela. Yıllar sonra bugün hermenötik'e (yorumbilim) ve metin-analizine olan ilgimi, öyle entelektüel sebeplere değil de, belki de çocukken içine düştüğüm kadınlar dünyasının sırlı, şifreli, mecazı bol dillerini çözememenin verdiği sıkıntıya borçluyum. Kim bilir!

O vakitler etrafımdaki kadınlardan en çok duyduğum nasihatleri sıralasam alt alta, listenin başına "Dünyayı görmeli" lafını yerleştirmek icap ederdi herhalde. "Dünyayı görmeli" derdi mahallesinden dışarı nadiren çıkan o kadınlar. Böyle deme ihtiyacı duyarlardı nedense, bazı bazı televizyon karşısında iç geçirdiklerinde ya da iki sohbet arası üzerlerine suskunluk çöktüğünde. "Çok okuyan mı bilir, çok gezen mi demişler" diye eklerdi birileri ardından. Nasıl olup da aynı lafları döne döne böylesine şevkle sil baştan edebildiklerine hayret eder, üstelik sözleriyle kendi hayatları arasındaki engin kopukluğu görmezden gelmelerine içerlerdim. Sorsanız, dünya muhakkak gidip görülmesi gereken bir "şey"di nazarlarında. Ama hangi yön, tastamam neresiydi? Ona varmak için acaba nereye yolculuk etmeliydi? Hangi ülkelere giderse insan "dünya"yı görmüş sayılırdı acaba? Zamanla anladım ki, Doğu ya da Ortadoğu "dünya"dan sayılmıyordu. Oraları görmek iyi hoş da insanı başkalaştırmıyordu.

"Avrupa görmek şart" derdi kadınlar hep bir ağızdan. "Avrupa görmüş insan başka... Hoş, şimdi televizyon sayesinde insan görmüş kadar oluyor; ama gene

de gitmek başka tabii."

Avrupa görünce bir başkalık çökecekti üzerimize. Avrupa dediğin bir seyirlik âlem, ara ara gidip "izlemek" gerekti, ekranda pembe dizi izlercesine. Bu kadınların çoğu tatil mefhumundan yoksundu. Kimileri olsa olsa yazları çıkardı mahalleden. Ya memlekete, ya askeri kamplara, ya memur kamplarına, ya orta bütçeli devre mülklere... Hep aynı yerlere giderlerdi hep aynı şeyleri yapmak üzere. Tatile benzemeyen bu tatillerde kadınlar normalden üç kat daha fazla iş yapar, yabancı bir yerde tanıdık bir düzen kurar, üç kat daha fazla yorulurdu. Çadır kamping görenler de vardı aralarında. İki hafta boyunca ip gibi akan suyla bulaşık yıkayıp, tüpte yemek pişirmekten belleri tutulmuş vaziyette dönerlerdi. Yorgun dönülürdü tatillerden. Zaten o kadar meraklısı değillerdi bu gitmelerin. Esas Türkiye'nin güneyini kuzeyini, batısını doğusunu filan değil, "dünyayı" görmek lazımdı.

Barber

Mor Harflerle Yazılmış

Bir Yazı

Şehrin kalabalık bir semtinde, trafiğin yoğun olduğu bir saatteyiz. Yağmur çiseliyor hafiften. Yağmur hem ince ince yağıyor hem her damlada bütün şehri altüst etmeyi başarıyor. Bir otobüs yanaşıyor durağa. Yolcularını alıyor, yolcularını bırakıyor. Otobüsün arka tarafında camdan dışarı bakan bir adam var. Orta yaşlı bir adam. Ne şişman ne zayıf. Ne esmer ne sarışın. Belki bir devlet kurumunda çalışıyor ya da özel bir şirkette. Dalgın, durgun bakıyor etrafa. Koşturan insanlara, renklere, desenlere, insanlığın hallerine... Derken aniden bir şey dikkatini çekiyor. İleride bir apartmanın yan cephesinde mor boyayla yazılmış bir yazı duruyor: EDEP YA HU EDEP, BUGÜN BİR İYİLİK YAP.

Adam gözlerini kırpıştırarak bakıyor yazıya, tekrar bakıyor. Öylesine alışkın ki başka türlü duvar yazıları görmeye, bunu yadırgıyor. Halbuki çöp dökmemeyle ilgili bir yazı görse yadırgamazdı. Ya da siyasi içerikli bir yazı olsaydı. Filanca partiyi tutanların ya da falanca partiye kızanların yazdığı bir yazı. Veya bir aşk ilanı olsaydı... "Zeynep seni seviyorum..." gibi bir şey mesela. Ya da "kömür gözlüm..." Onları da yadırgamazdı. Her şehirli insan gibi adamın da gözleri alışkın orda burda bu tür yazılar görmeye. Ama bu seferki yazı farklı. Kim yazmış acaba? Niye yazmış? İnip bakmak istiyor bir an. Yakından görmek. Dokunmak harflere. Ama otobüs tam o an hareket ediyor. Adam hiç düşünmeden yerinden kalkıp otobüsün arka tarafına gidiyor ve yüzünü cama yapıştırıp, oradan bakıyor duvar yazısına. Bakabildiği kadar bakıyor. Ta ki harfler ufukta minnacık birer nokta oluncaya dek.

Genç kız üniversite öğrencisi. Henüz ikinci sınıfta. İdealist, girişken, azıcık romantik, delidolu, okumayı seviyor, müziği ve sinemayı da. İsmi önemli değil. Yeliz ya da Ayşegül, fark etmez. Sosyal bilimler okuyor ya da mühendislik. Sınavı var bugün, üstelik geç kalmak üzere, koşturuyor yollarda. Kampustan içeri girerken gözü bir an için yan tarafta duran satıcıya takılıyor. Satıcının tezgâhının üzerinde elmalar, armutlar, portakallar dizili. Her bir meyve öbeğinin üzerinde fiyatının yazılı olduğu bir karton var. Ve el arabasının kenarında bir kâğıt, üzerinde mor harflerle yazılmış bir yazı duruyor. Genç kız hayretle bakıyor yazıya. İnanamıyor gözlerine. Sınavı filan unutuyor bir an. Yaklaşıyor.

"Sen mi yazdın bu yazıyı?" diye soruyor satıcıya.

Satıcı esmer, zayıf bir adamcağız. Sigaradan sararmış dişlerini saklamaya çalışarak, yarı mahcup gülümsüyor. "Yok ben yazmadım. Az evvel yaşlı başlı bir adam geldi, bunu verdi. Ben de sevdim. Aldım koydum oraya." Genç kız usulca yazıya dokunuyor. Bir çiçeğe dokunur gibi. Portakal kokuyor yazı. Güzellik kokuyor. Sükûnete, sadeliğe, huzura ve uyuma davet ediyor. Kim yazmış acaba? Niye yazmış? Çantasından yirmi lira çıkarıyor, gördüğü yazıyı aynen defterine geçiriyor: EDEP YA HU EDEP, BUGÜN BİR İYİLİK YAP.

Gecenin bir saati, şehrin bıçkın yüzü, kenar semti. Pavyonların önünde taksiler bekliyor, sokak aralarında alacaklılar kavga ediyor, sarhoş bir adam ağaç altına kusuyor, tam şu anda birileri birilerini dolandırıyor, yalanlar söyleniyor, sahte kahkahalar atılıyor, hüznün üstü örtülüyor, makyaj makyaj üstüne. Şehir bu saatte hiç olmadığı kadar hırçın ve kızgın. Ve tüm bu keşmekeşin ortasında bir hayat kadını yürüyor tek başına. Rimeli akmış ağlamaktan. Hırpalanmış. Yaşamak istemiyor. Bu gece intiharı düşünüyor.

Rastgele bir taksiye biniyor. "Anadolu yakasına geçeceğiz" diyor. Halbuki geçmeyecek. Boğaz Köprüsü'nde inecek. Oraya kadar taksimetre ne yazmışsa kuruşu kuruşuna ödeyecek ama. Herkes onu aldattı hayatta, ama o kimseyi dolandırmadan gidecek ölüme. Planı böyle. Taksici gün görmüş adam, dikiz aynasından bakıyor, bir şey söylemiyor. Anladı mı acaba yolcusunun intihara gittiğini?

Köprünün ortasında yavaşlıyor taksi. "Abla" diyor taksici. "Bak bana bugün ne geldi?" Kadın evvela anlamıyor söyleneni. Taksici ısrarla ona bir yirmi lira uzatıyor. Minnacık bir yazı yazılı üzerinde, mor harflerle. "Sende kalsın" diyor taksici. "Çantanda taşı. Moral verir. Yüreğini ferah tutarsın."

Kadın başını eğiyor. Bütün gece bastırdığı hüzün balon gibi kaçıyor elinden. Tutamıyor. "Ağlama be abla" diyor taksici. "Ağlama, bak beni de ağlatacaksın."

Sabaha karşı İstanbul. Taksici ve hayat kadını deniz kenarında köfte ekmek satan seyyar satıcının önünde duruyorlar. Sessizce denize bakıyorlar. Ödeme zamanı gelince kadın kendisine verilen yirmi lirayı uzatıyor. "Bana iyi geldi, belki başkasına da iyi gelir..."

Otobüsteki adam duvarda bir yazı gördü. Öyle bir yazı ki çıkmadı aklından. Aynı gün uğradığı bankada sıra numarası için makineden bir kâğıt aldı. Duvarda gördüğü yazıyı oraya yazdı. Banka sırası kendisine gelince bu kâğıt parçasını minik kutunun içine bıraktı. Bir sonraki banka müşterisi yaşlı bir adamdı, emekli öğretmen Muzaffer Bey. Tesadüfen aynı vezneye gelince yazıyı buldu, bir kâğıda not etti. O gün bir üniversitenin yakınlarında işi vardı. Meyve satan satıcının yanından geçerken dayanamadı, yazıyı ona verdi. On dakika sonra oradan geçen üniversite öğrencisi genç kız yazıyı gördü, sevdi. Yirmi liranın üstüne yazdı. Aynı gün marketten alışveriş yapınca o yirmi lirayı kullandı. Para gün içinde elden ele dolaştı ve en nihayetinde bir taksi şoförüne ulaştı. Taksici baktı yazıya, sevdi. Gece arabasına binen hayat kadınına verdi.

Köfteci kendisine uzatılan parayı aldı. Üzerindeki yazıya bakakaldı. Yüreğinin bir yeri ışıldadı. Bir hayır yapmak istedi, tanımadığı bir cana yardım etmek, güzelliğe vesile olmak... Yazıyı kâğıda geçirip kamyonetinin duvarına astı. Orada köfte ekmek yiyen bütün müşteriler gördüler ve başka başka yerlere yazdılar. Bir fısıltı gibi yayıldı yazı. Rüzgâr gibi yayıldı. EDEP YA HU EDEP, BUGÜN BİR İYİLİK YAP.

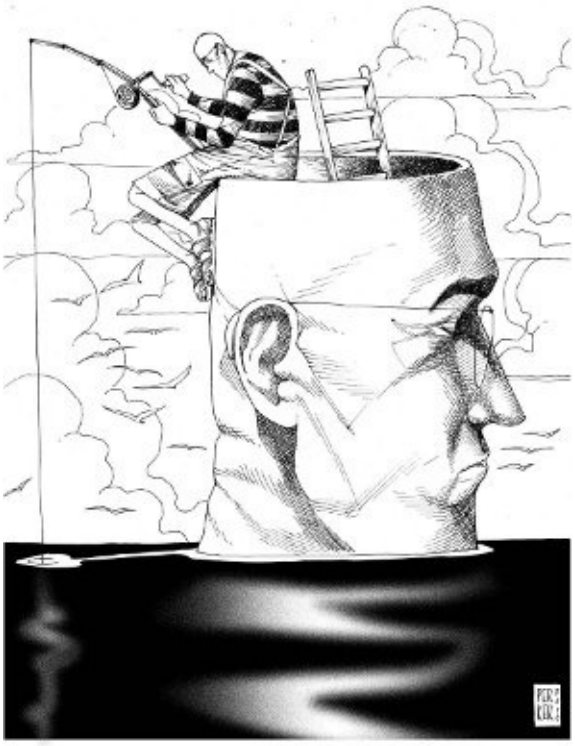

Miskinliğe Övgü

Yağmur durmaksızın yağıyor, bende bir bezginlik. Halbuki ne çok severim böyle havaları. Güneşli günlerden, baharın çığırtkan enerjisinden daha fazla severim. Ama işte ruhen koyversem de kendimi, biliyorum ki ben hiçbir zaman "bezgin" olamadım. Severim miskinleri. Miskinliğin felsefesini. Ama bir başka meziyet, başka maharet onlarınki.

Tanırsınız onları. Daha ilk bakışta kendilerini belli ederler. Zaten saklanmak gibi bir gayeleri yoktur ki. Evde bir koltukta dalgın dalgın roman okurken, yağmurlu bir sabah saatlerce camdan dışarı bakarken, derin tefekkür halinde bulabilirsiniz mesela. Ya da deniz kenarında salaş bir çay bahçesinde çaylarını yudumlarken, tostlarını yerken, gazeteleri kayıtsız bir ilgiyle karıştırırken görebilirsiniz. Akar giderler hayatın içinden, telaşsız, öylesine. Çünkü ne bir unvana yetişmektir gayeleri, ne de bir an evvel işe gitmek, kâr etmek, para kazanmak. "İlla da yükseleyim, billa da şunu yapayım, bunu kotarayım, şunda bir numara olayım" derdinde olmamışlardır hiçbir zaman. "Toplum" ya da "sistem" kelimelerini sık kullanırlar, kendilerini ayırarak. Kimileri "bohem" der onlara, "şehir bezginleri" demek daha doğru belki de.

Bohem kültürün çıkış yeri Fransa. Modernleşmenin en derin felsefi ve sanatsal eleştirileri aldığı yer de orası. Charles Baudelaire bir zamanlar demişti: "Bütün meslekler insan ruhunu kemirir durur. Bir tanesi hariç: Şairlik."

Kemirir ruhumuzu hırslarımız, kariyer, şöhret veya para pul telaşımız. Bir fare gibi sessiz, derinden ve sinsice. Ufak ufak ısırıklarla kemirir içimizi rekabet duygusu. İktidar iptilası yer bitirir insanı. Bir koltuğa sevdalanmak tüketir adamı. Tuzaklarla doludur bu hayat. Nefsimizin tuzaklarıyla. Düşer düşer çıkarız. Dizlerimiz yara bere içinde. Şair bile olsan bu böyle. Önemli olan nefsin çukurlarına düşmemek değil, düşünce çıkabilmeyi becermektir.

Baudelaire ve onun gibi bohemler, alışıldık burjuva hayat tarzına alternatif mahiyetinde hiçbir şey yapmamayı, kendi kendinle asla yarışmamayı, para-kâr-hırs-kavga dörtlemesine kapılmamayı öğütlemekle kalmadılar sadece. Mesela Gustave Flaubert'e göre, "Burjuvazinin hallerinden haz etmemek aklın başladığı noktadır."

Bu bakışa göre, ilhamla beslenen, kelimelerle sevişen şairler hariç, hemen hepimiz her an ve bilhassa uzun vadede ruhlarımızı yitirmekteyiz. Ya da naifliğimizi.

Zamanla Fransa'dan çıktı, dalga dalga yayıldı bohem kültür. 1968 hareketinin tarihsel öncülerinden biri oldu. Parıltılı şehirlerden, alışveriş merkezlerinden ve burjuvazinin hallerinden uzaklaşmak, Jack Kerouac tarzı yollara düşmek, azıcık para, azıcık tasayla yaşamak, hayatı daimi bir yolculuk gibi okumak, daha eşitlikçi ve "tabiata uygun" bir hayat sürmek isteyen nice genç insan vardı. Benzer topluluklara XIX. yüzyıl ortalarında bile rastlayabiliriz. Velhasıl içinde yaşadığın sistemi elinin tersiye itip kafa dengi insanlarla beraber bir çiftlikte ipekböceği yetiştirerek, keçi sağarak ya da bir sahil kasabasında balık tutarak yaşama ütopyası sanıldığından çok daha eski. Medeniyetten uzaklaşmak, burjuvazinin parçası olmamak, sisteme ayak uydurmamak, "saf" ve "dışarılıklı" kalmak, toplum ile kendin arasına mesafe koymak özlemi öylesine köklü.

Zaman zaman tüm bohem-bezgin arkadaşlarımda had safhada bir enerji ve moral kaybı gözlemliyorum. Bahsettiğim insanlar nicedir devam eden "dinci-laik", "biz-onlar", "Kürt-Türk", "filancalar-falancalar" kavgalarına anlam veremiyor, sakin ve huzurlu bir hayat arzu ediyor ve katiyen taraf olmak istemiyorlar. Kendilerini yekpare bir kolektivitenin parçası olarak değil, başlı başına birey olarak görmeyi yeğleyen, çok okuyan, çok film seyreden, çok dertlenen, barışçıl, doğasever, daima az biraz melankolik, ama nedense bu aralar her zamankinden de kötümser olan insanlar. İçlerinde Kürtler de var, Türkler de. Gençler de var, yaşlılar da.

Bir toplumda ideolojik tartışmaların hızlandığı zamanlarda hiçbir tartışmaya girmeden köşesine çekilen ya da alıp başını gitmek isteyen çok insan oluyor. Sesleri duyulmasa da var onlar. Uzaktan bakıyorlar genel ortama: Bir tartışmadır gidiyor gırla. Çetin, kutuplaşmacı, kırıcı sözler telaffuz ediliyor ortada, siyaset ve medya meydanlarında. Her kırılan daha çok kırıyor karşıdakini. Hırpalıyoruz kendimizi, birbirimizi milletçe, memleketçe. Birbirimizden "öteki"ler yaratıyoruz. Anlamadan dışlıyor, görmeden kapatıyor, tanımadan etmeden sevmediğimize kanaat getiriyoruz. Ha bire farklılıklarımıza yoğunlaşıyoruz, zerre kadar ortak noktamız yokmuş gibi davranarak. Birbirimizi "bizden olanlar" ve "bizden olmayanlar" diye ikiye ayırıyoruz. Arada kalanlara ya da herhangi bir kutba ait olmayı reddedenlere şüpheyle yaklaşıyoruz. Arafta kalanları anlayamıyor, öteliyoruz.

Şehir bezginleri, felsefi miskinler ise hep varoluşsal bir arafta yaşıyorlar. Kimseye kin tutmadan. Kamu âlemi bir görerek...

Yalnızlık Efendi

Bilmem Yalnızlık Efendi ile aranız nasıl? Benim oldum olası iyidir. Severim kendisini, zannımca o da benden memnundur. Yalnızlık Efendi uzunca boylu, titiz, temiz ve bakımlıdır. Çok yakışıklı sayılmaz belki, fakat hayli alımlıdır. Kıyafetlerini nerede diktirir bilmem, ama giyimi kuşamı farklıdır. Hayatımda tanıdığım en donanımlı, en kültürlü, ayakları en çok yere basan varlıklardan biridir. Okumayı, düşünmeyi ve hayal etmeyi sever; haftada en az üç kitap bitirir. Tefekkürü de bilir, tevekkülü de. Özgüveni yüksektir, kendi kendine yeter. Kimseye yalakalık etmez, hesap kitap yahut pazarlık ve çıkar işlerinden hazzetmez. Elâlemin nabzına göre şerbet vermez, kula kulluk etmez. Vefalıdır. Sadıktır. Kendisine yapılan iyilikleri asla unutmaz, ama kötülüklere gelince hafızası balıkların hafızasına döner; kemlikleri ve kinleri çabuk unutur. Kimseyle düşmanlığı yoktur. Kancıklık sevmez. Dedikodu etmez. Başkasının gölgesine muhtaç olmadan tek başına yaşayan hür ve gür bir ağaç gibidir. Canı sıkılınca duvarında asılı eski bir yazıya bakar; kim bilir hangi mahir hattatın elinden çıkma yazıda şöyle yazar: "Bu da Geçer Ya Hu." Yalnızlık Efendi yazıyı okurken gülümser, yarı mahcup, yarı mağrur. Ne zaman ona insanlardan ya da dış dünyanın çarkından şikâyet etmeye kalksam, eliyle savuşturur sözlerimi. "Boş versene ya hu" der. "Yalnız geldik bu dünyaya. Sanki yalnız gitmeyecek miyiz?" Gerçi şahidim, zaman zaman onun da içinin daraldığı olur. Yalnızlık Efendi en çok başkalarıyla karıştırılmaktan rahatsızdır. Yalnızlık, "Issızlık" demek değildir. Issızlık Efendi başka mahallede yaşar. Biraz huysuz bir tiptir. Hani bahçesine kaçan topları kesmeye kalkan aksi ihtiyarlar var ya, onlardandır. Bizimkiyle ara sıra selamlaşırlar o kadar. Keza Yalnızlık, "Kimsesizlik" demek de değildir. Kimsesiz Efendi şehrin dışında bir mağarada yaşar. Saçı sakalı birbirine karışmış. Bizimkiyle kırk yılda bir karşılaşırlar o kadar. Yalnızlık ne Issızlıktır ne Kimsesizlik. Yalnızlık insana en çok başkalarıyla çevriliyken gelen bir histir ki, kimileri buna "etraf kalabalıkken kalbin yalnız olması hali" derler.

Yalnızlık Efendi der ki, "Yalnızlık insanın kendi kendisiyle yaptığı bir sohbettir. Aracısız. Katkısız. Oyunsuz. Yalansız. Saf ve som bir sohbet..." Bazen olur bana, nedensiz, öylesine. Güçlü bir kaçma arzusu başlar içimi kemirmeye. Televizyon, radyo, gazeteler... Hepsinden koparım. Telefonları bir kenara kaldırırım. E-mail'lere bakmam, kimseye tek satır yazmaz olurum. Kepenkleri indirir, geçici bir süre tadilata girer, içime kapanırım. Yapılacak işler kule olur

yükselir masamda. Okunacak mektuplar, kotarılacak sorumluluklar birikir bir kenarda. Sokağa çıkasım gelmez; çıksam kenarlardan yürürüm, saçak altlarından. Görünmez olmak isterim. Saydam bir cisim gibi ve yabani. Kazara bir tanıdığa ya da beni tanıyıp konuşmak isteyen okurlara rastlasam dilim dolanır, iki cümle kuramam. Çünkü o esnada içeride Yalnızlık Efendi ile konuşuyorumdur. Aynı anda iki boyutta birden olamam.

Bazen olur herkese, nedensiz, öylesine. Yalnızlık Efendi dikilir balkonumuzun altında. Çakıl taşları atar penceremize. "Hadi çık dışarı" der. "Çık da oynayalım." Bazen olur. Yalnızlık çağırır. Ve sen terliklerini giyer, her şeyi ve herkesi bir kenara bırakır, ruhunun mahzeninin merdivenlerinden inersin üçer beşer. Mahzende Yalnızlık Efendi seni bekler. Beraber oturur sohbet edersiniz sabahlara kadar. Hayattan, zamandan, insanlardan, oluştan bahsedersiniz. Yalnızlık Efendi felsefe sever. Gerçi hiçbir şeyi çözemezsiniz ama zaten sohbettir maksat, çözüm arayışı bahane. Dedim ya, oldum olası Yalnızlık Efendi ile aram iyidir. Severim kendisini. Zannımca o da dostluğumuzdan memnundur.

Kalem Ehli ve Kalp Ehli

Seneler seneler evveldi. Kalem ehlinden olmaya niyet ettim içimden. Kitapları ve hikâyeleri dost bellediğim için sırf; hayal kurmayı bunca sevdiğimden. Sonsuz seyahatler âlemidir kitaplar. Zamanda ve mekânda bir kuş kadar özgür kılar insanı. Alırsın kelimeleri tek tek, bir araya getirirsin topak topak. Yumuşacık ama dayanıklı. Kanat yaparsın harflerden. Uçarsın uçabildiğince...

Eli kalem tutanlardan olmaya niyet ettim vakti zamanında. Niyet demek, "vardık" demek değil asla. Bir şey "olduk" yahut bir paye "edindik" veya yaptık-ettik-başardık demek değil kat'a. Türkçenin belki de en güzel kelimelerinden biridir "niyet etmek. Kolay kolay başka dillere çeviremezsin. Oruç tutan insan mesela, "oruçluyum" demez, "niyetliyim" der. Sen niyet edersin samimiyetle; yürürsün kendi yolunda, elinden geldiğince. "Öğrenenler"den olmak istersin, "bilenler"den değil. Niyetin sana rehberlik eder. Adım adım, aşama aşama...

Bu memlekette eli kalem tutanlar, ekseriya erkek. Kadınlar sözlü kültürün bekçisi ise erkekler yazılı kültüre hâkim. Gazeteciler, yazarlar, editörler, şairler, eleştirmenler... Halbuki onların yazdıkları kitapları okuyanlara bakıyorum. Bu okurların ne kadar çoğu kadın, farkında mısınız? Adeta kadınlar okuyor, erkekler yazıyor. Öyle alanlar var ki kadınlar erkeklerden daha iyi ve meraklı okurlar. Üstelik sevdikleri eserleri muhakkak etraflarına da okutuyorlar. Peki kadınlar, erkeklerden daha fazla ve daha tutkuyla okudukları halde neden daha az yazıyorlar? Cesaretlerini kıran nedir?

Tesadüf değil ya bütün ilham perilerinin hep dişi olarak tasvir edilmesi; kadın dediğin ilham verir, erkek ise o ilhamla eserler yaratırdı. Kadın yazının nesnesi, erkek ise öznesiydi... Tüm bunlar eskidendi. Tabloyu temelden değiştirme vakti şimdi. Daha çok kadının yazılı kültüre girmesi, burada ayakları üzerinde durması, daha çok kadının "kalem ehli olması", toplumun da, bireyselliklerin de gelişimi için önemli.

Dedim ya, kalem ehlinden olmak niyetimdir. Bu yöndedir arzum, sevdam ve tutkum. Lakin zihnimin bir kancası var ki takılı kalmış bir başka yerde. Onun gözü bir başka âlemde. Kalem ehlinde değil, kalp ehlinde. Gönül ehli başka bir hal. Onlar bambaşka insanlar. Ah keşke, keşke sayıca daha çok olsalar. Gene de

az değiller. Ne de cılız ya da suskun veya görünmez. Serpiştirilmişler yeryüzüne, öylesine.

Ben gönül ehlini niye seviyorum? Seviyorum çünkü onlarda zerre kadar fenalık yok. Herkesin birbiri hakkında atıp tuttuğu, yalan yanlış yazdığı, belden aşağı vurduğu ortamlarda bile onlar dedikodu yapmazlar. Çirkin söz söylemezler. Kem nazarla bakmazlar. Çünkü bilirler ki kem sözün, kem gözün enerjisi insana yapışır. Daima kötü konuşan insanlar omuzlarında ağır bir yükle dolaşır.

Ben gönül ehlini niye seviyorum? Seviyorum, çünkü onlar insanı insana kırdırmazlar. Hiçbir konuda aşırıya gitmezler. Kimseye kin gütmezler. Kalp ehli insanlar, Kırgızistan'da olduğu gibi tutup da komşularının evlerinin üzerine kırmızı boyalarla işaret koymazlar. Bu Özbek, bu Kırgız, bu filanca, bu falanca gibi ayrımlar yapmazlar. Nefrete, husumete, şiddete çanak tutmazlar. Ben gönül ehlini niye seviyorum? Çünkü onlar hoşça bakarlar cümle âleme. Ve dahi kendilerine. Güzel bakar ve güzel görürler. Enerjileri farklıdır, hemen hissedersiniz. Telaşsız, kavgasız, küfürsüz yaşarlar. Gittikleri her yerde etraflarına daim muhabbet saçarlar.

Kalem ve kelam dünyası daha kavgacı, hırslı, hırçın. Bu da benim çelişkim işte. Bense ruhen araftayım. Kalem ehlini seviyorum, ama kalp ehli başka dostlar, onlar bambaşka...

Büyük Aşk, Büyük Nefret

"Şimdi sen elmayı seviyorsun diye elmanın da seni sevmesi gerekiyor mu?" diye sormuştu Nâzım Hikmet, o muazzam ve duru üslubuyla. Halbuki bugünün aşklarını görse ne derdi acaba? Bugün ellerde teraziler, adeta gramla tartılıyor aşk. 160 gr sevgiye karşılık 160 gr sevgi alınabilirmiş gibi, herkes verdiği kadarını istiyor. Seven erkek mutlak itaat, mutlak hâkimiyet bekliyor. Zihinlerde bir denklem var sanki. Denklem karşılanmadı mı tüm formül bozuluyor. Ve işte o zaman bir de bakmışsınız ki aşk bitmiş, nefret başlıyor. Ne çabuk geçiyoruz bir uçtan bir uca. Sevdiği kızı başkasıyla gezdi diye bıçaklayan liseli öğrenciler... Eski eşlerini kendilerine dönmedi diye silahla tarayan öfkeli kocalar... Yedikleri içtikleri ayrı gitmeyen dostlarını, basit bir ağız dalaşıyla başlayan kavgalarda öldüren delikanlılar... Vaktiyle çok sevdikleri, belki de en çok sevdikleri insanları bir adımda, bir kurşunla harcayıverenler... Birbirinden ayrı gibi görünen bütün bu şiddet haberleri arasında bir ilişki var. Hepsinde ortak olan nokta, yoğun bir aşktan yoğun bir nefrete geçebilmekteki süratimiz.

Bir yandan şarkılar çıkıyor piyasaya, ardı ardına. Hepsi de aşk üzerine. Sözler benzer, iddialı. Diziler çekiliyor peş peşe. Gene hepsinin ana teması "büyük aşk." Ama televizyonu kapatıp kendi hayatlarımıza döndüğümüz anda, ne yazık ki "büyük aşk"tan anladığımız aslında "büyük ego." Biz elmanın da muhakkak bizi sevmesini bekliyoruz. Yetmiyor. Elmanın hayat boyu sadece ve sadece bizi sevmesini, varlığını bize adamasını, biz ne dersek harfiyen yapmasını istiyoruz. Biz aşkı, egomuza hizmet etmekle yükümlü bir kâhya bellemişiz adeta. Ve bu yüzden işte, aşktan nefrete bu kadar çabuk, bu kadar kolay savruluyoruz.

Anadolu'da bugün bile anlatılan eski bir aşk hikâyesi vardır. Ben bunu birkaç ayrı tasavvuf sohbetinde bambaşka insanlardan dinledim. Derler ki, vaktiyle Siirt Tillo'da bir tekkede mürit, tasavvufa gönül vermiş bir zat yaşarmış. Temiz, saf, güzel gönüllü bir genç adammış. Gel zaman git zaman âşık olmuş, hem de sırılsıklam. Karşılık da bulmuş. Sevdiği kız da ona sevdalanmış. Evlenmişler. Mutlu seneler geçirmişler. Ne var ki bir zaman sonra karısı dikilmiş karşısına. "Ben gitmek istiyorum" demiş. "Şu yolların ardında başka ne yollar var görmek istiyorum. Sana âşık değilim artık. Bir başkasını gördüm, ona aktı yüreğim. Onunla uzaklara gitmek istiyorum."

Mürit öfkeden deliye dönmüş. Aklından ilk geçen şey, karısını öldürmek olmuş. "Bana yâr olmayacağına göre kimselere yâr olmasın" diye geçirmiş içinden. Kapanmış eve, planlar yapmış kendince. Kimseyle konuşmaz olmuş. Derken bir sabah şeyhini kapıda beklerken bulmuş. "Hakiki âşık" demiş şeyh, "sevdiği insanın mutluluğunu ister. Âşık kişi, sevdiğinin mutluluğunu kendi mutluluğunun önüne koyar. Gerçekten seven insan, özgür bırakır. Sahiplenmek, hak iddia etmek, can almak, can acıtmak, âşıkların tutacağı yol değildir... Düşün. Düşün de öyle karar ver. Ve bil ki vereceğin karar, senin gerçek sınavındır."

İşte o zaman mürit için çetin bir iç muhasebe başlamış. Günler, haftalar boyu nefsi bir yana çekiştirmiş, yüreği bir yana. Sonunda bir sabah fırlamış yataktan. Açmış tüm pencereleri, kapıları sonuna kadar. Işık dolmuş içeri, efil efil rüzgâr. Dönmüş karısına, "Dilediğin yere git" demiş usulca. "Ben hakkımı sana helal ettim. Sen de bana helal et, öyle çık yola."

Bu hikâyeyi ilk duyduğumda bir masal gibi dinlemiştim. Gerçek olamayacak kadar romantik... Ta ki böyle insanlar tanıyana kadar. Onların öykülerini gazeteler yazmıyor, televizyon duyurmuyor. Ama bu ülkede üçüncü sayfa haberlerinin atladığı "büyük aşk" hikâyeleri de yaşandı, yaşanıyor.

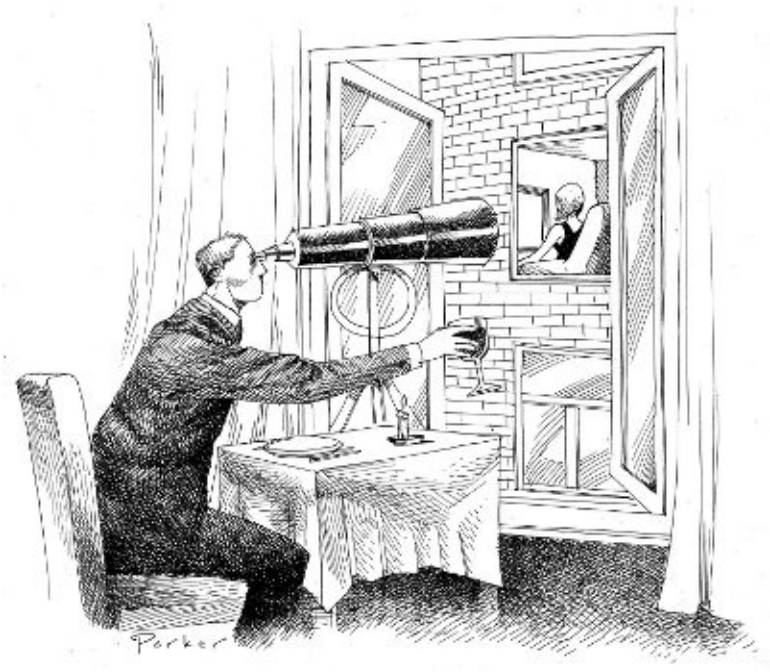
Parker

Uzaktan Sevmek

"Seni uzaktan seviyorum..." diye düşündü erkek içinden. "Yaklaşmadan, anlatmadan, anlaşılmadan... Ben seni beklentisiz seviyorum. Hiçbir şey ummadan, talepte bulunmadan, hayal bile kurmadan. Kendi içimde taşıdığım sessiz sedasız bir sır bu. Ben belki de senden çok bu sırrı seviyorum.

Sırrın senden bile güzel çünkü, senden bile özel. Sırrın bir billur kadeh, kırılmasın diye yüreğimde taşıyorum. Sırrın nazenin bir mum alevi, sırf yanmaya devam etsin diye karanlığı gündüze yeğliyorum. Kimse bilmiyor, bilmesi de gerekmiyor. Hem kim ne anlar? Ateş bu, hep düştüğü yeri yakar. Bense ne bir şeyleri değiştirmek peşindeyim, ne bir yere varmak. Ne sahip olmak derdindeyim, ne kendimi kanıtlamak. Her şey olduğu gibi kalsın istiyorum. Ben hep bir sıfır mağlup olayım; sen hep uzak bir hayalden ibaret. Sen olduğun gibi kal. Ulaşılmaz. Dokunulmaz. Koklanılmaz. Ben olduğum gibi. Dünya olduğu gibi. Merkez Efendi'nin dediği gibi, 'her şey zaten dengede ve ahenkte, canım efendim. Her şey zaten merkezinde.'

Ben senin ismini tarçın kokulu akide şekeri gibi tutuyorum ağzımda, damağımda, ruhumda. Kaygılarını biliyorum, yalnızlıklarını, kırgınlıklarını ve hırslarını da. Kalbinin ritmini duyuyorum; yanında olmasam, elini tutmasam da. Ruhunun en çirkef, suretinin en çirkin, zihninin en çiğ hallerini biliyorum; hiçbirini gözlerimle görmemiş olsam da. Ne bir mükafat verdin bana ne bir ceza. Ama cennetini de biliyorum, cehennemini de.

Seni olduğun gibi sevdim, tüm günahların ve arızalarınla. Uzaktan sevmenin en güzel yanı bu zaten. Kimseyi değiştirmeye kalkmıyorsun. Her şeyi olduğu gibi kabulleniyorsun. Aynı gök kubbenin altında yaşadığımızı bilmek yetiyor bana. Başımızı kaldırdığımızda gördüğümüz sema aynı, yıldızlar aynı, dolunay aynı. Bunu bilmek yetiyor bana. Umurumda değil ki nerede uyuyorsun, kimin yanında.

Bacağında şarapnel parçasıyla yaşayan bir asker gibiyim. Etimde yabancı bir madde, kemiğimde bir metal parçası gibi duruyor aşkın bende. Başkası duysa korkar, 'aman' der. 'Nasıl olur? Böyle de yaşanır mı?' Halbuki ben alıştım. Rahatsız etmiyor beni, onu anladım. Şarapnel ve ben, gül gibi geçiniyoruz, yan yana ama karışmadan birbirimize."

"Seni uzaktan seviyorum..." diye geçirdi kadın içinden ve başını çevirdi. Bakmadı bile ondan yana. Bakması gerekmedi.

"Ne güzel uzaktan sevmenin rahatlığı, hafifliği, beklentisizliği. Herkesin ha bire birbirinin hayatı hakkında konuştuğu bu dünyada 'biz' diye bir şey olmayınca, hakkımızda konuşacak bir şey de bulamıyorlar ya, ne güzel. Özgürlük işte!

Sen özgürsün. Dilediğin zaman gidersin aklının estiği yöne. Tutsaksın bir o kadar. Mecbursun kendi sorumluluklarına, alışkanlıklarına, hayatına. Yapışmışsın kabuğuna. Hayalimdeki sen, gerçek senden daha özgür aslında. Görsen, hayalimdeki seni kıskanırsın.

Seni sevdiğimi söylememekteki ısrarım bu yüzden. Her şey böyle daha duru, daha güzel. Söylesem büyü bozulur. Zaman ağırlaşır, zaman hantallaşır. Doğallık kaybolur, konuşmalar yapaylaşır. Söylesem dünya durur, bir daha hiçbir şey aynı olmaz. Sen değişirsin. Bir başka hal gelir üzerine. Bir beklenti, bir istek, bir kıvanç, gizliden gizliye bir kibir siner bakışlarına. 'Âşıklar kibirli olur' demiş şair. 'Sevdiklerini fethedilmiş bir kale gibi görmeye kalkarlar.' Bense hayat boyu susmaya razıyım, o kibri gözlerinde görmektense.

'Böyle adama

Yaklaşmaz hiçbir güzellik

Doğduğu günden beri kalbinde bir delik,

Almak için bütün sızıları içine.'

Oğuz Atay tanısa, seni anlatmak için söylerdi bunları. Bütün sızıları içine çeken adamsın çünkü. Bir de beni almanı istemem o delik kalbine."

Uzaktan sevmek daha güzeldir bazen. Ne incitir, ne acıtır. Ne yaralar, ne kanatır. Gözlerinle görmediğin ama sesini duyduğun, varlığıyla huzur bulduğun bir denizin yakınında yürümek gibidir böyle sevmek... Uzaktan sevmek en güzelidir bazen.

Yazın Doğup Hep

Sonbaharda Yaşayanlar

Pek çoklarının "kasvetli sonbahar çocuğu" sandığı Ernest Hemingway aslında tam bir "güneşli yaz çocuğu." Dünyaca ünlü sıradışı yazar temmuzda doğdu, gene temmuzda öldü. Ama zaman zaman hayatının ayrıntılarıyla değil, sarsıcı intiharıyla değil, ölümünden sonra kitaplarının başına gelenlerle gündeme geliyor. Zira vârisleri kendi aralarında fena halde çatışmaktalar.

Bir işadamının vârisleri, onun fabrikaları ya da malları için kapışır. Bir emlak zengininin vârisleri, merhumun arsası veya evleri için birbirine girebilir. Peki ya bir yazarın vârisleri ne yapar? Onlar da bazen kelimeler için kapışırlar. Kiminin çıkardığı bölümleri, kimi akrabalar geri koymak ister. Vârislerin ellerinde yazarın kitapları değişim üstüne değişim geçirir. Yeni baskılar eskileri tutmaz bazen. Araya editörler, yayıncılar, eleştirmenler girer. Okurlar da tartışmaya dahil olur. Ve tüm bu kelime savaşları yaşanırken yazarın kemikleri çürümeye, namı ise yürümeye devam eder.

Yeni basılan Ernest Hemingway kitaplarından bazı kısımlar çıkartıldı. Aile üyeleri hangi bölümlerin, hangi kelimelerin yeni baskılara konacağı konusunda mahkemelik durumda. Mesela *A Moveable Feast* kitabının yeni kopyası, eskisinden farklı. Zira bu kitabın editörlüğünü Hemingway'in torunu yaptı. Ve kitapta kendi anneannesi (Hemingway'in ikinci eşi olan kadın) hakkında yapılan yorumları beğenmediği ve bunların kitabın aslında olmadığına inandığı için bu kısımları çıkardı, sansürledi. Bunu yapan torun bu haliyle kitabın şimdi daha doğru olduğunu, zaten dedesinin anneannesi hakkında o olumsuz bölümleri yayımlamayı asla düşünmediğini söylüyor.

İddiasına göre Hemingway'in dördüncü eşi olan kadın, bu kitabı yazarın ölümünden sonra bölük pörçük notlarından derledi. O esnada yazarın eski eşine dair olumsuz notlarını da metne ekledi ve öyle yayına verdi. Böylece iki ayrı eşten olan çocuklar ve iki farklı yayınevi, Hemingway kitaplarının nasıl basılması gerektiği konusunda ciddi bir fikir ayrılığı içindeler. Yazarın kendisi hayatta olsa ne derdi kimse bilemiyor. Kim bilir belki de bu tuhaf kavgaya hiç karışmaz, sessizce ve muzipçe izlerdi bir köşeden.

Düşünün, hayatınızı yazıya adıyorsunuz. Yazıya ve aşka. Zeki, yaratıcı, dik kafalı, maceracı, çalışkan, gözlemci, dirençli, biraz da hırçın bir tabiatınız var. Kadınları seviyor, ama onlara tahammül edemiyorsunuz. Sık sık âşık oluyor, aşksız ve sevgisiz yaşayamıyor, yalnız kalmaya dayanamıyor, buna rağmen ha bire sevgililerinizi terk ediyorsunuz. Sevdiklerinizi hem çok mutlu hem kahrediyorsunuz. Acıtmakta da, aşkta da, kavuşmakta da, ayrılıkta da biriciksiniz.

Zaman zaman herkesten ve her şeyden kaçmak istiyor; yok olmak, toz olmak, hiç olmak istiyor; toplumdan bunaldıkça yazıya sığınıyorsunuz. Kelimeler en değerli varlığınız. Harfler inci topları gibi ışıldıyor parmaklarınızın arasında. Harflere mücevher muamelesi yapıyorsunuz. Sevdiğiniz kadınlar sizden elmas, yakut, pırlanta beklerken, siz onlara harflerden yüzükler, kolyeler, bilezikler takıyorsunuz. Dili "kullanmıyor", adeta dille dans ediyorsunuz. Her bir kelime için ayrı ayrı uğraşıyor, yazmayı delice seviyorsunuz.

Ve siz bu dünyadan çekip gittikten sonra kelimelerinize akrabalarınız tarafından el konuluyor. Hiç görmediğiniz torunlarınızın torunları, kitaplarınız

hakkında söz sahibi oluyor. Vârisleriniz gruplara ayrılıp, veryansın tartışıyorlar. Kitaplarınız iki grubun elinde uzun, ince bir ip gibi iki tarafından sündüre sündüre çekiştiriliyor. Kapanın elinde kalıyor.

Hemingway yaşasaydı bir öykü çıkartırdı bunlardan. Kısa cümlelerle. Yazarlık formülü, gazetecilik mesleğinin etkilerini taşıyan bir formüldü. "Lafı uzatmadan kullan. Kısa paragraflar kur. Hep canlı bir dili tercih et. Olumsuz değil, olumlu ifadeler seç."

Buna inandı ve hep böyle yazdı. Ölümü de böyle kurguladı. Kısa, net, dolaysız. Hayatına son verecek tüfeği kendisi gidip seçti, dükkânda denedi, satın aldı. Kimseye bir şey hissettirmeden. Edebiyat tarihinde intihar eden epeyce yazar vardır, ama genellikle kimse tüfekle intiharı seçmez. Hemingway bu anlamda da bir ayrıkotu olarak kaldı.

Yaz çocuğuydu. Ama hayat boyu sonbaharda yaşadı. Amerika'da, Idaho'daki mezar taşında şu kelimelerin yazması tesadüf değil: "O en çok sonbaharı sevdi..."

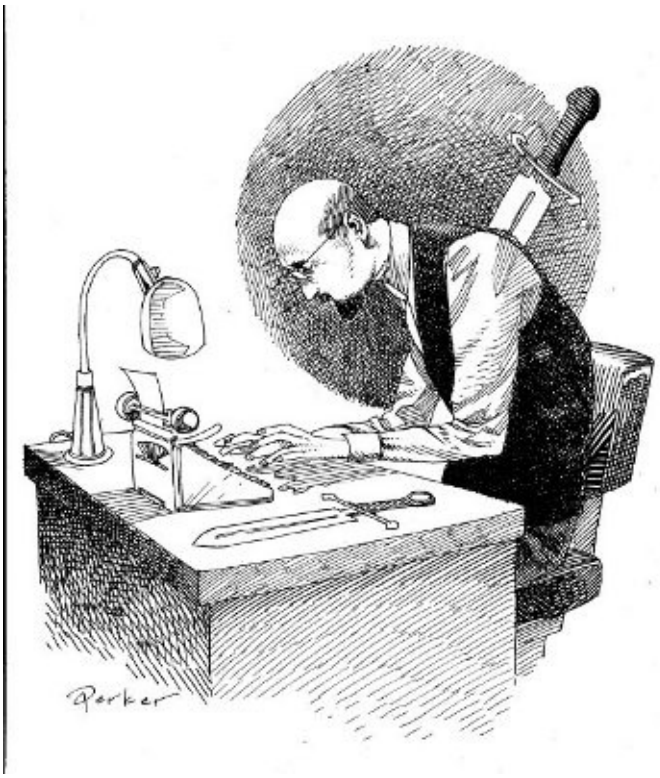
Parker

Yazarları Sevmeyen Yazarlar

"Ne zaman bir başka yazarın başarısına tanık olsam, ben biraz daha öldüm" demişti Gore Vidal, müthiş bir dürüstlükle. Çok az kişi bunu böyle samimiyetle dillendirse de, her yazar kıskançtır. Her yazar kendi dışındaki pek çok yazara öyle ya da böyle gıcık olur. Ama herkes bunu belli etmez. Kimileri duygularını saklar, ipeksi, pastel renkli tüller ardında; kimileri ise dayanamaz, ateş püskürür gibi kelime püskürür orda burda. Bu bir "derece meselesi"dir aslında. Kimimizde ayyuka varır kıskançlık, kimimizde minimumda kalır. Ama hiçbir yazarın kıskançlıktan yüzde yüz arındığını sanmam. Kıskançlık skalasında yüzde 1 ile yüzde 99 arasında bir yerlerdeyiz hepimiz. Bu yüzden işte edebiyat dünyasında ne kavga eksik olur, ne dedikodu. Tesadüf değil yazarların birbirlerini bırakın sevmeyi, okumaya bile tenezzül etmemeleri. Bir yazar kıskandığı bir başka yazarı katiyen okumaz. Öyle biri yokmuş gibi davranır. Romancılar birbirlerinin romanlarını, şairler birbirlerinin şiirlerini, kısa öykücüler birbirlerinin öykülerini okumamakta ısrar ve sebat ediyorlarsa, dikkat buyurun, oralarda sinsi sinsi dolaşmaktadır kıskançlık kedisi. Patilerinde siyah mürekkep!

Belki diyeceksiniz ki bu her meslekte böyle. Ama yazarların kıskançlığı başka bir şeye benzemez. Zira yazarlık, pek çok mesleğin aksine tek başına yürütülen bir uğraş. Ne bir ofis var ortada, ne mesai saatleri, ne çalışma arkadaşları. Yazının insanı asosyalleştiren bir mayası var. Fazla çekilirsen içine, yabani bir rüzgâra kapılır gibi kapılırsın hayallere. Kâğıt, sudan bir aynaya dönüşüverir o zaman. İnsan yazdıkça yolculuk yapar kendi ruhuna, bireyin hallerine. "Biz" duygusuyla değil, "ben" dürtüsüyle yazar edebiyatçı. Kendini Tanrı zanneder. Tüm bunlar, genel olarak edebiyatçıların "şişkin ego" sahibi olma riskini artırır.

Örnekler o kadar çok ki... Mark Twain ile William Faulkner arasındaki atışmalar unutulmazdır. Koskoca iki yazar ne demeye birbirleriyle bu kadar uğraşmışlar bilinmez, ama aralarındaki kelime savaşı feci boyutlarda yaşanmıştı. Faulkner, Mark Twain'i pespaye bir yazar olarak değerlenip, onun Amerika'da değil de Avrupa'da yaşasaydı asla bu kadar ünlenemeyecek dördüncü sınıf bir yazar olduğunu söylemişti. Sevgili Virginia Woolf kıskançlığın erkeklere has bir rahatsızlık olmadığının iyi bir örneğidir. Pek çok yazar hakkında dikenli sözler sarf ettiği gibi, Somerset Maugham'ı "cani kılıklı, fare suratlı, sokakta görsem

korkacağım türden bir adam" olarak nitelendirmişti.

J. K. Rowling'in tüm dünyada yankılar uyandıran *Harry Potter* serisi çıktığında onu en çok diğer yazarlar yerden yere vurdu. Harold Bloom bu kitapların insanları aptallaştırdığını (ve bir anlamda gene aptallar tarafından okunduğunu) ima eden ağır bir yazı kaleme aldı. Tom Wolfe, edebiyatın iki ünlü ismi John Irving ve John Updike'ı "yaşlı bunaklar" diye eleştirip, bir kalemde harcadı. Norman Mailer, Tom Wolfe'un 700 sayfalık romanının 500 sayfasının gereksiz olduğunu söyledi. Atsan da olur...

Bir başka meşhur kapışma Paul Theroux ile Nobel ödüllü V. S. Naipaul arasında yaşandı. Üstelik ikili vaktiyle arkadaştı. Ama 1996'da dananın kuyruğu koptu. O sene ikisi de aynı festivalde konuşmacıydı. Beraber sahneye çıktıklarında birbirlerinin yüzüne dahi bakmadılar. Naipaul, Theroux'yu kendi sırtından şöhret kazanmaya çalışmakla suçladı. Theroux da ağır bir yazı yazıp, Naipaul'u, ırkçı, ukala, bencil, kendisinden başka kimseyi sevmeyen, insanları kullanıp kenara atan biri olarak tanıttı.

Türk edebiyatının divası Halide Edib Adıvar hemcinsi yazarlara karşı önyargılıydı. Bırakın onlarla beraber üretmeyi, ortak işler yapmayı, dayanışmayı, varlıklarını dahi görmezden geldi. İlginçtir, başta *Mor Salkımlı Ev* olmak üzere yazılarında dönemin erkek entelektüellerini ve kimlerden nasıl etkilediğini anlattığı halde, kadın yazarları hep es geçti. Başta Fatma Aliye Hanım ve Emine Semiye Hanım gibi kıymetli kalemleri atlayıverdi. Oysa bu kadın yazarlarla aynı gazetede yazdığı, aynı şehirde yaşadığı ve aynı sorunlarla baş ettiği düşünülürse, o kadar çok ortak noktaları vardı ki... Görmek bile istemedi.

Geçenlerde bir müzisyen arkadaşım aradı, şöyle bir laf etti: "Yahu bu hafta bir şiir gecesine katıldım, kendimi edebiyatçıların arasında buldum. Başka yazarların aleyhine durup durup bir sürü laf ettiler. Sen de bolca aldın nasibini bu sözlerden. İnanamadım. Gereksiz yere ha bire laf geçirmeler... Orada olmayan insanlar hakkında atıp tutmalar..." Gülümsedim. Bir şey demedim. Ne söyleyebilirim ki? Bizim âlemler öteden beri böyledir. Ben de dahil, o da dahil, hepimiz işte, hepimiz... Ne zaman bir başka yazarın başarısına tanık olsak, biraz daha ölürüz biz. Çok azımız bunu bu şekilde itiraf edebilsek de...

Gül Bahçesi Evlilik

İnsanlığın icat ettiği en zor kurumdur evlilik. Aksini söyleyenlere sevecenlikle gülümse, ama sakın inanma. Kırmızı-pembe bir gül bahçesidir ya evlilik, goncası kadar dikeni de boldur. Unutursan bunu, anında hatırlatır; dikenlerini batırıverir parmağına. Ve sen bu kadar uysal ve yumuşak, doğal ve parlak görünen bir bahçenin nasıl olup da böyle sivri ve sert, gölgeli ve köşeli çıkabildiğine hayret edersin içten içe. Öğrenirsin. Öyle ya da böyle, er ya da geç, kurallarını öğretir evlilik. Gül bahçesini gördüğü halde ortada hiç diken yokmuş gibi gülümseyenler, bu kurumu gereğinden fazla cicileştirip romantikleştirenler, ya "taze evliler"dir ya da "gönüllü gafiller."

Bir labirent şeklinde inşa edilmiştir gül bahçesi. İç içe dönemeçler, çıkmaz sokaklar, beklenmedik sapaklar... bilmece içinde bilmece... Saptığın her yol seni labirentin daha da içine sokar. Merkezine. Göbeğine. Öyle bir hal alır ki en nihayetinde, bu labirente ne zaman ve nasıl girdiğini bile hatırlamaz olur; geri dönüş yollarını hepten yitirip kaybolursun. Bu arada "eski sen" en bekâr, en genç ve toy halinle labirentin dışında bir duvar dibinde sessizce bekler. Elinde solmuş beyaz çiçekler. Yüzünde mahzun bir ifade. Bekler ki hatırlayasın. Bekler ki geri dönesin. Bekler ama nafile...

Zira "dış dünya" diye bir ihtimal artık kalmamıştır labirentin içindekine.

İnsanlığın icat ettiği en karmaşık kurumdur evlilik. İpte cambazlıktır. Elinde mavi kurdeleli sırık, ince bir ip üstünde dengede durmaya gayret ederek yürürsün adım adım. Hem böyle boncuk boncuk ter içinde dengede durmaya çalışmak hem de etrafa bir şey çaktırmamak zordur ki, hem de nasıl. İdare etmek sanatı üzerine kuruludur evlilik. Kadın erkeği, erkek kadını, gelin kaynanayı, görümce görümceyi, aktörler aktörleri... idare eder. Tavizler, dengeler, sessiz sitemler. Birikmiş, ama dışa vurulmamış öfkeler. Kabuk tutmuş yaralar. Azıcık kaldırsan kabuğun ucunu, tazeymiş gibi hemen kanar. İnce diplomasi, hassas terazi...

Bir gram kadının kefesine koyunca, anında bir gram daha koymak lazım erkeğin kefesine. Mutfakta yemek yapmak için kullanılan tüy gibi teraziler bile evliliğin terazisi kadar hassas değildir. Orada mikroorganizma günahlar tartılır.

Çoğu evli insanın zihninin çekmecesinde sakladığı bir defteri vardır. Muhasebe ve muharebe defteri! Tüm hatalar ve ihmaller, kusurlar ve eksikler satır satır oraya yazılır. Bakkal defterinden beterdir evli çiftlerin gizli defterleri. Hırpalanmış, sararmış sayfalar. Bir gün açığa çıkmayı bekleyen kargacık burgacık ve çapraşık notlar. Öyle zamanlar vardır ki dişe diş, göze gözdür evlilik. Hamurabi Yasaları. "Madem sen bana bunu dedin, ben de sana şunu derim..." Beş gram bu kefeye, beş gram ötekine. "Sen benim annemi istemezsen, ben de seninkini ötelerim..."

Evli olan bizler biliriz tüm bu ince ayarları. Bilir ama ne tuhaftır ki, bilmezden geliriz. Etrafımızdaki her bekâr kadın ve her bekâr erkeğe ısrarla evlilik propagandası yapar, illaki bir an evvel onların da başını bağlamak isteriz. Zaman zaman işi iyice abartır; açık açık baskıda bulunuruz. "Ee yetti ama, sana da birini bulalım artık..." Kaçınılmaz sondur: Bekâr birinin varlığı etrafındaki evlilere dert olur. Hiçbir bekâr insanın, böyle bir heyecan, azim ve tutkuyla kalkıp da, evli bir arkadaşının evliliğini sonlandırmak için uğraştığı görülmemiştir. Halbuki evli çiftler nedense bekâr arkadaşlarını bir an evvel evlilik labirentine sokmayı üzerlerine vazife bilir. Adeta bekârlık denilen şey toplum ve çevre tarafından sonlandırılması gereken bir çocukluk hastalığıdır. Kabakulak ya da kızamık gibi bir şey... Hani bir dönem yakalanabilirsin. Normaldir. Ama bir an evvel iyileşsen iyi edersin...

Herkesin çiftler halinde dolaştığı, ilişkilerin kurumsallaştığı ortamlarda bekâr biri mızıkçının teki, düpedüz oyunbozucudur. Bu yüzdendir ki evli çiftler gönüllü çöpçatanlık büroları gibi çalışır. Komisyonsuz, bedelsiz, haftada yedi gün, günde 24 saat etraflarına hizmet verirler. Hele öyleleri vardır ki işi gücü bırakır, hangi bekâr arkadaşını hangi bekâr arkadaşıyla tanıştıracağının çetelelerini tutar. Çevreyi genişletmek, adayların sayısını artırır. Sırf bu yüzden kolay kolay arkadaşlık etmeyeceği insanlarla canciğer kuzu sarması takılanlar vardır. Beğenilen bir aday çıkarsa hemen bekâr dosta haber verilir: "Biriyle tanıştık, harika, muhakkak tanımalısın..." Beriki yazık, "Gidin işinize kimseyle tanışamam, hem ben hayatımdan memnunum" diye bekârlığını savunmaya çalışır. Başaramaz. Mizansenler yapılır. Yemekler ayarlanır. Yapay randevular. İte kaka. İte kaka. Yeter ki bozulmasın gül bahçesinin itibarı. Kimse kalmasın duvarların dışında... Oyundur ya, herkes bilir oyun olduğunu, gene de hevesle oynanır işte. Bu toplumda bekârlar özenle ayıklanıp tek tek avlanır. Çocukluk hastalıkları geçmek zorundadır. Suçiçeğinden geriye en fazla belli belirsiz bir iz kalır.

Elimizde fenerler, yürüyoruz gül bahçesinin içinde. Her şeye rağmen şikâyetçi değiliz. Artısı eksisinden fazla. Gül bahçesi ne de olsa. Güzel manzara, hoş rayiha. Gene de bazen aklımıza esiveriyor. Efsanevi aşklar yaşamak istiyoruz içten içe. Rapunzel'in saçlarından büyülü kuleye tırmanmak ya da beyaz atlı prensin atının terkisine atlayıp doludizgin gitmek istiyoruz belirsizliğe. Mutfakta tencere yemekleri yaparken, gözlerimizi kapatıp hayaller kuruyoruz. Dolmalarımıza pirinç ve tuz kadar içimizde ukde kalan aşkları da dolduruyoruz. Akşam kocalarımız eve gelince "Eline sağlık hanım" diyor. "Ne var bunun içinde?" Gülümsüyoruz. Hayallerimizi kurumasınlar diye buzdolabı poşetlerine koyuyor, ağızlarını sıkı sıkı kapatıyoruz. Taze taze bekliyorlar buzluklarımızda... Donmuş donmuş bekliyorlar.

Çelişkiler yumağı insan... çelişkiler yumağı her evlilik...

Bilmem ki buralardan geçip de dikeni de, gülü de aynı anda hissetmeyen var mıdır bu kırmızı-pembe bahçede?

Leyla Hanım'ı Kim Alacak?

Sene 1926. *Haftalık Mecmua* o güne kadar duyulmamış bir anket başlattı: "Leyla Hanım'ı Kim Alacak?" Kurguya göre saygın, nezih ve varlıklı bir İstanbul ailesinin biricik kızları olan Leyla Hanım'ın evlenme yaşı gelmişti.

Son derece güzel ve ahlak bakımından emsalsiz diye nitelenen Leyla Hanım, bir türlü kiminle evleneceğine karar veremiyordu. On dokuz yaşında olup, evde kalması an meselesi olduğundan, dergi, okurlarına "yardım" çağrısı yapıyordu. Damat adaylarını okurlara uzun uzun tanıttıktan sonra birini seçmelerini istiyordu. Anket 17 sayı sürdü. Ve umulanın ötesinde bir ilgiyle karşılandı, 9 500'ün üzerinde cevap geldi. O güne kadar hiçbir yayına bu kadar ilgi gösterilmemişti. Anlaşılan yeni Cumhuriyet'in vatandaşları işi gücü bırakmış, hiç tanımadıkları Leyla Hanım'a münasip bir koca aramaktaydı harıl harıl.

Ankette belirtilen koca adayları dönemin "erkeklik" kodlarını göstermesi bakımından son derece ilginç. Değerli tarihçi Zafer Toprak'ın belirttiği gibi "yarışmada erken Cumhuriyet'te revaç bulan mesleklerden, her yaştan ve tabakadan talipler tanımlanmıştı." Toplam on adet aday vardı. Bir: Yakışıklı doktor Necmettin Şükrü Bey. (Ankete göre tek olumsuz yanı, zührevi hastalıklar doktoru olması ve gün boyu "kötü" kadınları muayene etmesiydi.) İki: Dava vekili Talat Şevki Bey. Ailenin hukuk işlerine bakıyordu. Dürüst ve güvenilirdi. (Falsosu: Henüz yükselmemişti.) Üç: Genç diplomat Nusret Reşit Bey. Hali vakti iyi, tahsili mükemmeldi. (Falsosu: Leyla Hanım'ı alıp uzaklara götürecekti.) Dört: Türk ordusundan Selami Bey. Cihan Harbi'nde, nice cephede kahramanlıkları görülmüştü. (Falsosu: Yaşça Leyla Hanım'dan epeyce büyüktü.) Beş: Tüccar Kürkçüzade Rıfat Bey. O günün şartlarında dahi birkaç milyon lirası vardı. (Falsosu: Nasıl kazanıldığı belli olmayan bir birikime sahipti. Eskiden ambar memuruyken birdenbire paralanmıştı.) Altı: Ünlü yazar Şinasi Hikmet Bey. Güler yüzlü ve zekiydi. Çok okunan bir yazardı. (Falsosu: Altı üstü gazeteciydi!) Yedi: Mebus Muhtar Fevzi Bey. Avrupa'da eğitim görmüştü. Büyük ihtimalle yakında vekil olacaktı. (Falsosu: Yok!) Sekiz: Profesör Fuad Hüsameddin Bey. Darülfünunda bir kürsü sahibiydi. İnce ruhlu, kültürlü ve birikimli bir insandı. (Falsosu: Kitapları fazla sevmesi.) Dokuz: Yakın akrabadan Ekrem Bey. Leyla'nın annesinin dayısının oğluydu. Zaten gençler beraber

büyümüşlerdi. Çok iyi tenis oynar, ata binerdi. Robert Kolej mezunu ve bankacıydı. (Falsosu: Yok!) On: Musikişinas Ercüment Baha Bey. Milli operalar besteliyor, çok güzel keman çalıyordu. (Falsosu: Ne de olsa "çalgıcı" idi!)

Yurdun dört bir köşesinden cevaplar yağdı. Peki genç ve dinamik Türkiye Cumhuriyeti'nin okurları hangi adayı seçtiler dersiniz?

Kadın okurlardan en fazla oyu Kürkçüzade Rıfat Bey aldı. Anlaşılan adam çalıp çırpmış da olsa, helali hoş olsun diye düşünüyordu niceleri. Zaten tüccar olması başlı başına bir iltifattı. Cumhuriyet erken dönemde ticaretin geleceği parlak, tüccar koca adaylarının şansı daha fazlaydı. Ancak genele bakıldığında Ekrem Bey'i seçenlerin oranı da hayli yüksekti. Ekrem Bey'in akrabadan olması kadar, bankacılığı da bunda rol oynamıştı. Hem "eloğlu" değil, hem de yeni ulus-devletin en geçer akçe mesleklerinden birini yürütüyordu: Banka yöneticiliği. Son olarak, dönemin bir başka gözde mesleği: Mebusluk. Fevzi Bey de epey oy toplamıştı.

Okurların gazeteci, sanatçı ve profesör koca adaylarını bir çırpıda elemelerine bakılırsa o günden bugüne pek fazla şey değişmemiş memlekette. Entelektüel birikim ve yazı ve sanat o zamanlarda da, tıpkı bugün olduğu gibi hor görülüyormuş. Bu arada Gelibolu'dan yazan bir okur, soruya soruyla karşılık vermiş: "Bir kere de Leyla Hanım'a sordunuz mu?"

Bir Genç Kızın İntiharı

Sabahın erken saatleri. Trafik henüz yoğun. İstanbul'da bir gün daha başlıyor, milyonlarca yürek, milyonlarca hasret. O kadar derin yarası var ki herkesin, o kadar çok sızı göğüs kafesimizde. Buna rağmen şefkatle, anlayışla davranamıyoruz birbirimize. Bir hırçınlık, bir kızgınlık var üzerimizde. Halbuki kırgın olduğumuz her kim varsa, o da en az bizim kadar yaralı... Bunu bir anlayabilsek keşke.

Saat 10.30. Yer Haliç Köprüsü. Bir yakadan bir yakaya akan araba ve kamyonet zincirinde bir yavaşlama oluyor nedense. Önlerde bir koşuşturma. Yüzlerde çaresizlik. "Atladı" diyor birileri bağırarak. Heyecandan kelimeler karışıyor. Anlaşılmıyor ne dedikleri. Sonra yeniden o meşum sözler duyuluyor: "Atladı abi, atladı!"

Bir genç kız. Yüreği körpe, adımları narin. Ömrü uzundu belki, uzun ve renkli, halbuki kader çizgisi yarım. Üzerinde öğrenci kıyafeti. Lisedeydi. Henüz 17 yaşında. Öyle bir yaş ki zor, hem de ne zor. Ne çocuksun, ne kadın. Ne küçük diye severler, ne büyük diye dinlerler. Yalnızlığın en yoğun hissedildiği yıllar bunlar. Halbuki herkes yalnız aslında. Onu bilmezsin. Bir tek senin başına gelmiş zannedersin. Halbuki herkesin kalbi sırça. Onu da bilmezsin. Bir tek seninki bu kadar acır zannedersin. Ne bu dünyanın içinde, ne ötesindesin.

Lise öğrencisiydi. Anne babasının gelir durumu yüksek değildi. Polisin verdiği bilgilere göre web sitesinde bıraktığı son mesajda intiharın işaretlerini vermişti: "Gün gelir gidersin elbet, zaten alıştı gönlüm uzaktan sevmeye. Sen de git şimdi ardına bile bakmadan. Eğer dönersen bil ki ben orda olmam, ÇÜNKÜ yoruldum artık..."

Üst üste okuyorum bu mesajı. Belki bir romancı merakıyla okuyorum, belki sadece insan olmanın sorumluluğuyla. Aklımın kancaları takılıyor bu kelimelere. Düşünmeden edemiyorum, nasıl olur da yorulur 17 yaşında bir insan. Henüz baharında ömrünün. Düşleri terütaze. Enerji deposu olmalı o şimdi, moral, ilham ve yaratıcılık deposu olmalı. Mesajındaki başka hiçbir söz bu kadar üzmüyor beni. Beslediği kırık aşk bu kadar şaşırtmıyor. 17 yaşında bir insanın "yoruldum artık..." demesinde insanı derin kasvetlere düşüren bir şeyler var.

Pek çok Avrupa ülkesinin aksine, Türkiye nüfusunun büyük bir kısmı gençlerden oluşuyor. 14-18 yaş arası kesime yönelik çalışmaların artmasına acil ihtiyacımız var. Onların sorunlarını dinleyen, yaratıcılıklarını geliştiren ve en önemlisi her birine "birey" olarak davranan bir yaklaşımı ne kadar geniş bir tabana yayarsak, toplum olarak bundan o kadar yarar görürüz. Halbuki özel olarak bu yaş kesimine yönelik faaliyet gösteren gönüllü kuruluşlar ne yazık ki çok az.

Bu kuruluşların önde gelenlerinden biri Genç Hayat Vakfı. İstanbul'un beş ayrı ilçesinde büyük bir özveriyle çalışan vakıf, 11 ila 18 yaş arasındaki gençlerimizin daha mutlu ve olgun yetişkinler olabilmelerini, sivil toplum ve sosyal sorumluluk bilincinin geliştirilmesini amaçlamakta.

Ortaokul ve lise öğrencileri, yaşadıkları şehrin hayatına aktif olarak katılmakta, kendi bireysel seslerini duyurmakta, saha araştırmaları ve izlenimlerini birbirleriyle paylaşabilmekteler. Buluğ çağındaki gençlere yönelik buna benzer çalışmaların artması, daha fazla gencimize kendilerini ifade etme alanı açacak. Şayet biz yetişkinler birbirimizi didiklemekten ve ötelemekten fırsat ve zaman bulabilirsek gençler için yapmamız gereken çok iş var önümüzde.

Haliç Köprüsü'nden 17 yaşında bir genç kız atladı. Görgü tanıklarının dediğine göre saat tam 10.30'du.

İsmi Cennet'ti. Dilerim ebedi mekânı da öyle olur.

Düz Mantık İnsanları

Burçlara inanmanın yaşı yok. Bir bakmışsınız, genç insanları da çekiyor bu kadim merak, orta yaşlıları da. Fal baktırmanın da yaş haddi yok. Bu öyle bir konu ki her yaştan, her kafadan insanı cezbedebiliyor. 17 yaşında bir genç kızın da, 80'lerinde bir anneannenin de kahve yahut el falına baktırmak için her zaman bir sebebi var. Burçlara ve fallara ilgi göstermenin yaş sınırlaması yok, ama cinsiyet sınırlaması var galiba. Batıl inançların dünyası öyle bir dünya ki orada kadınlarla erkeklerin yolları aniden ayrılıveriyor.

Burçlara neden daha çok kadınlar inanır dersiniz? Falcılara niçin en çok kadınlar gider ve nasıl olur da birbirlerine doktor tavsiye eder gibi falcı tavsiye ederler? Hiçbir erkeğin yeni tanıştığı bir erkeğe "Pardon, acaba burcunuz Başak ya da Aslan olabilir mi?" diye sorduğuna tanık oldunuz mu? Ya da diğer erkeğin aynı muhabbeti sürdürerek "Aa, yükselen burçlarımız uyuşuyormuş, demek ki iyi anlaşacağız" sonucunu çıkarttığını düşünebiliyor musunuz? Peki kendi çocuklarının burçlarını bilen bir baba tanıyor musunuz? Soruyu bir de tersinden soralım: Kendi çocuklarının burçlarını bilmeyen bir anne tanıyor musunuz? Her iki sorunun cevabı da (yüzde yüz olmasa da, yüzde doksan dokuzlarda): "Hayır."

Öyleyse nedir bu derin farkın sebebi? Nereden kaynaklanmakta kadınlarla erkekler arasındaki "akılcılık" uçurumu? Nasıl oluyor da erkekler hep mantıklı görünmek, akılcı konuşmak, düz mantık çizgisinde demir atmak durumundayken kadınlar rasyonalite-dışı alanlara diledikleri gibi kanat takıp uçabiliyorlar? Fala, burçlara ve batıl inançlara inanmak acaba bir zayıflık ve hayat karşısında çaresizlik belirtisi mi, yoksa tam tersine bir bilgelik göstergesi mi? Zayıf insanlar mı inanır falcılığa, yoksa hayatın kuru mantıktan ibaret olmadığını bilecek kadar bilge olanlar mı?

Kadınların akıldışı bilgi kaynaklarına, erkeklerinse hep akıl ve mantık çizgisine yakın durdukları bir dünyadır yaşadığımız. Ama genellemelere hiç uymayanlar da var muhakkak. Aklı ve düz mantığı şiar edinen kadınlar var mesela. Ve sizlere bahsetmek istediğim kadın, bunların en tanınmışlarından: Ayn Rand.

Öyle bir yazar ki Ayn Rand, dünya üzerinde bugün hangi ülkeye giderseniz gidin sayısız hayranına rastlarsınız. Romancı, deneme yazarı, oyun yazarı ve bir

filozof. Dünya edebiyatının hakkında en çok konuşulan, en çok takipçisi bulunan ve en çok nefret edilen ilk beş yazarı arasına rahatlıkla girer.

1905'te Sen Petersburg, Rusya'da doğdu. 1926'da ABD'ye geldi. Cebinde az biraz para ve yüreğinde derin bir "kendini yeniden var etme" arzusuyla. Ve bir daha anavatanına dönmedi, ailesini görmedi. Geçmişi ile geleceğini keskin hatlarla ayırdı. Ateşli bir komünizm karşıtı ve bir o kadar ateşli bir kapitalizm yanlısıydı. Oyuncu Charles Francis O'Connor ile evlendi. Bir süre Holywood'da düşük bütçeli metin yazarlığı yaptı. Ta ki 1943'te *Hayatın Kaynağı* adlı yapıtıyla büyük bir çıkış yakalayana kadar. Ardından en önemli eseri olan *Atlas Vazgeçti* geldi. İnsanın, hayatındaki tüm değerleri kendi düz mantığını kullanarak seçmesi gerektiğine inandı. Bireyin devlet ve toplum karşısındaki haklarını savunup, hükümetlerin bireylerin hayatına müdahale etmesine karşı çıktı. "Hiç kimse kendi beynini, bir başkasının yerine düşünmek için kullanamaz. Vücudun ve ruhun bütün işlevleri bireysel ve özeldir. Paylaşılamaz ve devredilemezler" diyordu. Ayn Rand öyle bir kadındı ki sadece toplumların değil, sadece bireylerin değil, sevginin ve hatta aşkın temelini de mantık ve akıl olarak görüyordu. "İyi bir evliliğin sırrı nedir?" diye sorsanız, "Mantıklı seçim yapmak" diye cevap verirdi.

Hayatı boyunca kolay kolay falcıya gitmeyecek bir kadın görüntüsü sergiledi. Ayn Rand ile oturup birçok şey konuşabilirdiniz: politika, sosyoloji, ekonomi, siyaset felsefesi, Batı medeniyetleri tarihi... Ama burçlar ya da batıl inançlar üzerine konuşabileceğini, böyle bir konuya itibar edeceğini düşünmek zor.

Pek çok romancının aksine sadece kurgusal kitaplar değil, bir düşünce ekolü bıraktı geride. Bugün sevenlerinin de, sevmeyenlerinin de bu kadar çok olması tesadüf değil. Çelişkilerle doluydu. Liberal düşüncenin savunuculuğunu yaparken, bireysel hayatında totaliterdi. Kendi gibi düşünmeyen herkesi dışlayıp aşağılayabilirdi. Teoride bireysel özgürlükten ve eleştirel düşünceden yana oldu. Ama işin aslı, eleştirilmekten hiç hoşlanmazdı. Köşeli bir kadındı. Kansere yakalandığında kimsenin bunu duymasını istemedi. Her zaman güçlü görünmek istediğinden ve her şeyin beyin tarafından yönlendirildiğine inandığından, hastalığını bir "düşünsel zaaf" gibi algıladı. Aklı ve mantığıyla kanseri yenebileceğine inandı. İşin ilginç yanı yendi de. Ölümü çok sonra kalp krizinden olacaktı. Sıradışı bir insandı... Sıradışı bir kadın.

Hayatın bir görünen yüzü var; dokunulan, maddeden ve mantıktan ibaret

olan. Bir de görünmeyen yüzü var; alametlerle ve "tesadüfler"le örülü, gizemli boyutu. Kadınlarla erkekler arasında, işte bu ikinci boyutu kavrama hususunda büyük fark var. Ama kadınların kendi aralarında da bir bölünmüşlük söz konusu. Ayn Rand gibi hatunları unutmayın. Onlar her yerde; siyasette, akademide, bürokraside... Her kadınla burç muhabbeti yapamazsınız.

Parker

Bir Hayaleti Kıskanmak

Kimi sanatçılar kalabalık metropollere benzer. Uzaktan bakınca güzel ve heybetli, dinamik ve renkli, yakından görünce durum bambaşka. Aslında belki de sanatçıların pek çoğu böyledir ya. O yüzden bir sanatçıyı yakından görmek ekseriya "büyü bozumu" demektir. Sihir dağılır. Efsun kaybolur. Bir de bakarsınız fotoğraflarında alımlı ve akıllı görünen insan boş boş konuşan biridir gündelik hayatında. Sesi bile farklıdır. Bir de bakarsınız, "sıradışı" sandığınız o varlık "sıradan"dır fazlasıyla. En iyisi belli bir mesafeden bakmaktır sanatçılara, şairlere, yazarlara. Fazla yaklaşmamaktır. Sanatçıların en güzel halleri bin metre öteden görünen siluet halleridir. Yarı karanlıkta...

Öte yandan hemen her kadın kocasının hayran olduğu sanatçılarla gizliden gizliye anlamsız ve mantıkdışı bir rekabet halindedir. Kadın şöyle bir bakar eşinin o pek beğendiği sanatçıya. Onun o boyalı, alımlı, süslü püslü ihtişamlı fotoğraf karelerine. Kendini beğenmiş hallerine. Resimlerini süzer, söyleşilerini okur. İllaki bir yerini beğenmez. Bir kulp bulur. Bir falso. Bir cevabını cımbızlar, bir kelimesine takılır, veryansın eleştirir. Bir lafını yanlış anlar. Beğenmemeye koşullanmıştır ne de olsa. Sonra yapıverir yorumunu: "Beğenecek başkasını bulamadın mı Allah aşkına?"

Kadının kendisi de sanatçı olabilir bu arada; fark etmez, durum değişmez. O gene kocasının beğendiği sanatçıyı beğenmez. İllaki burun kıvırır.

Benim de senelerdir uzaktan uzağa kıskandığım böyle bir sanatçı var. Eyüp onu bu kadar sevmese, beğenmese, ben de kendisine karşı daha tarafsız ve sıcak duygular beslerdim herhalde. Ama elde değil. Durum böyle.

Ne zaman aramızda tartışsak, evde limoni bir hava esse, gidip o sanatçının bir CD'sini koyuyor CD çalara. Adeta "Sen beni anlamadın, ama bak o anlıyor" dercesine. Keyfi iyi olduğunda da onu dinliyor, keyifsiz olduğunda da. Kimi akşamlar bakıyorum *hanfendi* CD çalardan söylüyor, Eyüp mırıldanıyor, mutlu mesut beraberler koskoca bir sanal âlemde. İnsanın kocası bir şarkıcıyı bu kadar sevince siz de ister istemez o şarkıcıyla yakından ilgilenmeye başlıyorsunuz. İster hayatta olsun o kişi, ister ölmüş olsun durum değişmiyor. Bir hayaleti kıskanmak mümkün. Hem de ne mümkün!

Nicedir bir hayaleti kıskanırım. Sesini, enerjisini, derinliğini... O aksi hallerini, o çatal çatal sesini, isyankârlığını... Şarkılarından taşan coşkusunu, tutkusunu, ruhunu. Ama en çok da Eyüp'ün üzerindeki tılsımını kıskanırım. O yüzden kendisi hakkında bir biyografi çıkınca piyasaya, ilk işim okumak oldu tabii ki. Görelim bakalım nasıl biriymiş bu hanımefendi...

Bahsettiğim şarkıcı Nina Simone. Namı diğer Siyah Prenses.

Hayatını okudukça ona hem hayran hem gıcık oluyorsunuz, ikisi de aynı anda. Öyle bir kadın düşünün ki 1950'lerde, 1960'larda fırtına gibi esmiş müzik dünyasında. Irkçılığın ve ataerkilliğin en yoğun olduğu yerlerde başını dik tutmuş, yürüyüp gitmiş. Arkasına bakmamış, hakkında söylenenleri umursamamış. Öyle bir kadın düşünün ki safi yetenek, pür kabiliyet. Muazzam bir ses, yepyeni bir sentez, ayrıksı bir tarz ve derin bir hüzün. Öyle bir kadın düşünün ki sesiyle âşık ediyor sizi kendisine. Öyle bir kadın ki hayaleti bile etten ve kemikten...

Muhalif biri. 1967'de Detroit şehrinde siyahlar isyan ettiğinde, 43 kişinin ölümü ve ciddi maddi hasarla sonuçlanan bir ayaklanma yaşandığında bunu ilk destekleyen sanatçılardan biri oluyor Nina Simone. Bir sonraki konserinde aniden "Seni seviyorum Detroit" diye bağırıyor. "Başardın işte. Başardın. Başkaldırdın."

Nina Simone'un hayatını okuyunca çelişkili hislere kapılıyorsunuz. Bir insanın sanatını bu kadar tutkuyla icra etmesi karşısında şapka çıkarıyorsunuz. Cesaretine, yüreğine, kabiliyetine saygı duyuyorsunuz. Ama aynı zamanda anlıyorsunuz ki kişiliği son derece sorunlu. Karşınızdaki narsist biri. Tek derdi sudaki yansımasını görmek. Nina Simone da uzaktan siluet halinde sevilecek sanatçılardan. O bir diva. Uzaktan dev, yakından cüce. Uzaktan gökkuşağı, yakından kül rengi.

2003 senesinde vefat etti Nina Simone. Ömrünün son demlerinde iyice huysuzlaştığı, kabalaştığı söyleniyor. Pek çok kalp kırdı. Sevmediklerine karşı hoyrat ve acımasızdı. Seneler boyu "şizofrenik", "manik depresif", "megaloman" gibi teşhisler kondu kendisine. Defalarca. Yeteneği parıltısını kaybetse de hiçbir zaman kaybolmadı.

"Ne okuyorsun öyle dalmış vaziyette?" diye soruyor Eyüp akşam eve geldiğinde.

"Senin o Siyah Prensesin var ya, tanısan iki dakika yanında duramazdın belki de" demek istiyorum, ama son anda bir şey tutuyor beni. "Nina Simone'un hayatını okuyorum" diyorum sadece.

"Hadi ya" diyor gözleri parlayarak. "Nasıl peki?"

"Kıskanılacak biri" diyorum.

Başını sallıyor, cevabımdan memnun. Ve ben biliyorum ki öyledir kimi sanatçılar. Çoktan göçmüş olsalar da, geride hayaletlerini bırakmış olsalar da, kişilikleri gayet arızalı, hatta çekilmez olsa da onlar hep "kıskanılacak biri" olarak gezinirler aramızda...

Zamanla Yarışan Kadınlar

Sabahın bir saati evden çıkmışım. Yapacak o kadar çok iş var ki, nereden başlayacağımı kestiremiyorum. Gün yirmi dört saat değil, otuz altı saat olsa keşke. Sakız gibi sündürebilsek ellerimizde. Evin işleri, seyahatler, çocukların koşturmacası, biriken e-mail'ler, edilecek telefonlar, imza günleri, okuma etkinlikleri, önceden verilmiş sözler, sorumluluklar, randevular ve özgürce yazı yazmak arasında bölünmüşüm gene. Kendimden en az altı adet klonlamak istiyorum. Sonra her birimizi bir başka yöne gönderirim. Birimiz çocuklara bakarken, birimiz roman yazar; birimiz yurtdışında edebiyat festivallerine katılırken, birimiz süpermarkette domates, portakal seçer. En "sıradan" gibi görünen işleri de, en "sanatsal" gibi görünenleri de yan yana yürütürüz böylelikle. Anneme sitem dolu bir mesaj yolluyorum cep telefonundan: "Altız doğursaydın ya beni!" Kadıncağızdan gelen mesaj şöyle: "Senden altız doğursaydım, altı kat hızlı yaşlanırdım." Ardından bir mesaj da Eyüp'e yolluyorum: "Gene yetişemiyorum hiçbir işe. Altız olsaydım fena mı olurdu?" Eyüp'ten gelen cevap iki kelime: "Allah korusun."

Yapboz, "puzzle" gibi bazı kadınların hayatı. Parçalar bir bütüne tamamlanıyor elbet, ama parçalı kalma hali hiç değişmiyor. Bazen kendimi aynı anda havada sekiz top çevirmeye çalışan bir akrobat gibi hissediyorum. Öyle zamanlar oluyor ki, toplar uyum içinde dönüyor, muazzam bir dengede, ahenkle. "Vay be" diyorum kendi kendime, "aynı anda ne çok iş yapabiliyorum." Öyle zamanlar oluyor ki, bütün toplar sözleşmiş gibi çıkıyor yörüngeden, hepsi paldır küldür kafama iniyor. Hiçbir şey beceremiyorum. Hiçbir şeyi tam yapamıyorum.

Aynı anda birden fazla yere yetişme, birden fazla insan olma hallerini erkekler tam olarak bilmiyor. Kadınlara has bir meziyet bu. Hem meziyet hem eziyet. En çok kadınlar bölünüyor. İş, ev, aile, birey, toplum... arasında. Kadın, çok kazanan bir iş kadını da olsa, daha mütevazı şartlarda yaşayan bir memur da olsa aynı bölünmüşlük duygusunu taşıyor içinde. İşteyken aklımız evde, evdeyken aklımız işte. Sofraya konan yemeğin kalitesinden, dolapta diyet kola olup olmamasından kendimizi sorumlu tutuyoruz. Kadınlık karnelerimiz ellerimizde, ha bire kendimize not veriyoruz. Üstelik notumuz da kıt. "Evi çekip çevirme: Orta. Temizlik ve titizlik: Orta. Düzenli ve planlı olma: Kırık."

Bütün gün dışarda çalışsak da bu "evcimen sorumluluk duygusu"

değişmiyor nedense. Üstelik ev işleri o kadar "görünmez" faaliyetler ki, siz saatlerce çalışıp didinebilirsiniz, her şeye yetişmek için ter dökebilirsiniz, gene de akşam eşinizin gözüne bütün gün hiçbir şey yapmamış gibi görünebilirsiniz. Ne ikramiyesi var ev işlerinin, ne fazla mesaisi. Ne bonus biriktiriyorsunuz, ne bir yere işleniyor fazla puanlarınız. Miles & Miles kartı yok ev kadınlığının. Senelerce durmadan çalışsanız bile, hiçbir yere bedava uçurmuyorlar ödül olsun diye.

Zaman yetmiyor bize. Adeta koşarcasına, bir yangından kendimizi kaçırırcasına, telaşla yaşıyoruz bazen. Aynı anda birden fazla kimliğe bürünüyoruz. Kadınların bir günü erkeklerin üç gününe denk belki de. Biz bir güne üç günün işini sıkıştırıyoruz. Bu yüzden onlardan daha çabuk yaşlanıyoruz. Hiçbir kırışıklık kremi, hiçbir botoks yetmiyor kadınların bölünmüşlüğünü düzeltmeye...

Ahmet Hamdi Tanpınar *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Doğu ile Batı'nın "eşyaya ve zamana tasarruf etme" tarzlarının farklı olduğunu söyler. Belki de bu hususta sadece Şark ile Garp arasında değil, erkek ile kadın arasında da derin farklar var. Zaman tek bir kelime, ama tek bir şekilde yaşanmıyor işte. "Zaman" başka, "vakit" başka, "an" başka, "dem" başka, "dehr" başka. Halbuki biz unutuyoruz bu ayrımları. Zamana odaklanmaktan "an"ı yaşamaya fırsat bulamıyoruz ki. Hayatımız ya geleceği planlamakla geçiyor ya geçmişi hatırlamakla. En az yaşadığımız hakikat, "şu an"ın hakikatidir aslında. Bir kapısı geçmişe, bir kapısı geleceğe açılan "an"ın ismi ise "dem." İçinde önceki ve sonraki zamanın olasılıklarını taşıyor. Bu yüzden dervişler tekrar eder durmadan, "dem bu demdir dem bu dem... " Peki ya dehr? Kesintisiz bir şekilde uzayıp giden, dolayısıyla dilim dilim ayrılmayan o sonsuz bütünün adıdır dehr. Kimi âlimler der ki: "İnsanın zamanına 'zaman' deriz, Tanrı'nın zamanına ise 'dehr'."

Peki ya biz kadınların zamansal bölünmüşlüğüne ne ad vereceğiz? "Dantel Zaman." Çünkü el emeği göz nuru dantel dantel örüyoruz zamanı, arada bazı ilmikleri kaçırsak bile...

Ünlü Olmanın

Konuşulmayan Ağırlığı

Hani ha bire yeni şeyler "öğrenmek" istiyoruz ya. Birileri hakkında araştırmalar yapıyor, eski bilgilerimizin üzerine yenilerini ekliyor, kallavi teoriler inşa ediyor, varsayımlarda bulunuyoruz ya... Halbuki keşke öğrendiklerimizin çoğunu unutabilsek. Hani her bahar sadece evlerimizde değil, hafızamızda da temizlik yapabilsek. Sık sık sıfırlanabilsek. Zihnimizin perdelerini açabilsek. Dışarıda uzanan sonsuz semayı görebilsek. Bir gün de bize birisi hakkında fikrimiz sorulduğunda "bilmiyorum ki" diyebilsek. "Bilgi" insanı daha olgun, daha âlim, daha uzman yapmaz her zaman. Bilgi bazen de perdeler çeker insanın gözüne ve gönlüne. Bilgi zor bir emanettir taşımasını bilmeyene.

Dünyanın her yerinde ünlü insanların kaderidir bu: Onlar hakkında herkes bir şeyler "bilir." Ya da bildiğini zanneder. Ünlülerin ne zaman, kimin tarafından ve ne kadar tanınmak istediklerini ayarlama şansları yoktur. Çok sayıda insan onlar hakkında ileri geri konuşur. Yakıştırmalar yapar, hem de büyük bir kesinlikle. Ünlü insanlar hiçbir zaman kendilerini tam olarak anlatamazlar.

Başkalarının gözündeki imajları ile yalnız kaldıklarında ortaya çıkan kişi arasında kapanmaz gedikler vardır hep. Bazen en yakınları bile anlayamaz bu bölünmüşlüğün derinliğini. Bunu en güzel Rita Hayworth ifade etmiştir bugüne kadar. Dünya sinema tarihinin en unutulmaz filmlerinden Gilda sayesinde muazzam bir başarı ve şöhret yakalamış, ama özel hayatında mutsuzluk üstüne mutsuzluk tatmıştır. "Sevdiğim bütün erkekler Gilda ile evlendi. Ama sabah benimle uyandılar..." Ünlüleri uzaktan sevmek daha kolaydır bu yüzden. Bir serabı seyreder gibi...

Ve öldüklerinde geride efsaneleri kalır. Bazen o efsane o kadar büyük ve bulanıktır ki içindeki hakikati kimse bilmez, bilemez. Tıpkı Michael Jackson örneğinde olduğu gibi... Muazzam bir roman karakteri olabilirdi Jackson. Hem de başrolünü oynadığı romanda hiç yer almadan. Farklı insanların gözünden anlatılabilirdi.

Kardeşlerinin, çocuklarının, hayranlarının ve sevmeyenlerinin gözünden ayrı ayrı. Parçaları birleştirdiğinizde bile tamamlanmayan bir puzzle olarak kalırdı. Hep bir bilinmeyen olurdu formülünde. Bir esrar kuyusu resmin orta yerinde. Sanatçının cenaze töreninde konuşulanları izliyorum. Hakkında

yazılanları okuyorum. İnternetteki atışmaları takip ediyorum. Sevenleri kadar belli ki sevmeyenleri de var. Herkes bir noktadan bakıyor. Herkes kendi gözündeki perdelerden mesul bu dünyada.

Ünlülerin hakkındaki efsaneler eksiklerle, yanlışlarla örülü. Bugüne değin Vincent van Gogh'un deliliğin eşiğinde bir sanatçı olduğuna inandık hep.

Ünlü ressamın ruhsal bir buhran anında kendi kulağını kestiğini, sonra da acısına rağmen oturup otoportresini yaptığını sanırdık. Halbuki yeni çıkan bir kitaba göre tüm bunlar sadece safsata. Vincent van Gogh tutup kendi kulağını kesmedi. Hakikat bambaşka. Ve çok daha az "romantik" aslında.

İddiaya göre Vincent van Gogh'un kulağını bir başka ressam kesti: Paul Gauguin. Usturayla filan değil, basbayağı kılıçla. Hem de kavga ederlerken. Üstelik bir kadın meselesi yüzünden. Aynı kadına kapılan iki koca adam, iki yetenekli ressam. Biri kılıcını çeker, berikinin kulağını uçuruverir.

Gauguin kanı görünce panikler, yaptığından utanır ve kaçar. Van Gogh ise kimseye bunu anlatmaz. Olayı örtbas etmeye çalışır. Zaten herkes onun hafif kaçık olduğuna inanmaktadır. Bu hadiseden kısa bir süre sonra akıl hastanesine kaldırılır.

Eğer bu yeni iddia doğruysa, Vincent van Gogh hakkındaki nice kanımız çürümüş olacak.

Deliliğe demir atmış, ne zaman ne yapacağı belli olmayan bir adam yerine vefalı bir dost olarak göreceğiz ünlü ressamı. Tablo tamamen değişecek. Ve bir şey daha var aklımı kurcalayan. Eğer Gauguin, Van Gogh'un kulağını kesmeseydi (ya da eğer Van Gogh kulağının nasıl kesildiğini anlatıp arkadaşından şikâyetçi olsaydı), kaderi bambaşka olabilirdi. O zaman Vincent van Gogh bir sonbahar sabahı akıl hastanesine yatırılmazdı. Oradaki akıl hastalarının durumunu görüp depresyona girmezdi. İçine kapanmazdı. Ve kim bilir belki de sonu böyle olmaz, hadiseden yedi ay sonra intihar etmezdi...

Ünlüler hakkında yazmak, aynalarla dolu bir salonda yürümek gibi. Bilemiyorsunuz ki nerede başlıyor hakikat, neresi tamamen hayal perdesi...

Kadife Dostluklar, Dikenli Aşklar

"Dost", Türkçenin en güzel kelimelerinden. Yalın, şeffaf ve tatlı; insanın ağzında akide şekeri gibi eriyen. "Dost" başka, "arkadaş" başka. Keza "yoldaş", "kardaş", "ruhdaş", "rüyadaş" başka. Öyle güzel ayrıntılar var ki dilimizde, başka dillerde karşılığını arasanız, kolay kolay bulamazsınız. "Sevgi" başka, "aşk" başka. Arkadaş bir esinti ise, ferah ve latif; dost kuvvetli bir rüzgâr demek, bir deli-güzel yel, saçıp dağıtan, tutup silkeleyen. Arkadaş çiseleyen bir yağmur ise, dost bir fırtına demek. Parçaları yerinden söken, tozu dumana katan, insanı sarsıp kendine getiren. O yüzden bu kadar azdır gerçek dostlar. Doğası gereği. O yüzden sarılmak gerek sıkı sıkı dostluğun kadife ipine. Ve kulak vermek nabzına, ritmine.

Dostların arasında olmak çöl ortasında kendini yemyeşil bir vahada bulmak gibidir. Kuruyan dilin suya doyar, daralan yüreğin ferahlar, içindeki karamsarlık sisi perde perde kalkar. Dost umut demektir. Faniliğinle, eksikliğinle, kusurlarınla, takıntılarınla çok daha barışık hale getirir seni. Dostun seni seviyordur ya, aynen bu halinle seviyordur ya, sen de kendini daha çok sevmeye başlarsın. Onun gözünden kendine bakarsın. Bir damla içersin dostluğun iksirinden, dünyaya bakışın değişir. Bir yudum daha, sırtın dikleşir, özgüvenin pekişir. Dost hekimdir, lokmandır, şifacıdır. Herkese karşı billur bir köşk yahut camdan bir parça olan kalbin, dostunun elinde lastik bir top oluverir. Dost atar topu yere, vurur duvardan duvara, gene de bir şey olmaz. Lastik top seker, zıplar, ama kırılmaz. Dost yalakalık yapmaz, lafı dolandırmaz, diplomasi falan bilmez, çat diye söyler meramını, sözünü sakınmaz. Onun yergisinde iltifat, siteminde sevgi saklıdır. Dost ne dese kızılmaz. Ona kırılmak olmaz. Dosta açılan kredi, yürek kredisidir. Faizsiz. Peşinatsız. Ve yürek kredisinin ne dibi vardır, ne bitimi.

Hayatı boyunca dostları sayesinde ayakta durmuş yalnız bir adamın hikâyesidir anlatacağım hikâye. Öyle bir adam ki, hep yakın dostlarından güç almış ve hep ama hep kadınlardan dert yanmış. Öyle bir adam ki, seneler boyunca benzer hataları benzer bir tutkuyla tekrarlamış. Kadınların kanattığı yaralarını dostlarının yanında sarmış ünlü bir yazar.

1930'lu yıllar. Mekânlardan Avrupa. Nazizmin yükselen ayak sesleri. Dört bir yanda Naziler ve Nazi sempatizanları çoğalmakta. Böyle bir ortamda bir adam düşünün. Yaratıcı ruhlu, bakışları insanı delip geçen bir sanatçı. Nice siyasi

ve ekonomik badireler atlatmış, hapisler yatmış, kaçak olmuş, sürgünde kalmış, yazmaktan bir an bile geri durmamış ve zaman içinde dünyanın en ünlü yazarlarından biri haline gelmiş. Günlükler tutmuş, Kafka'yla bir tutulmuş, Kierkegaard ve Heidegger'e hayranlık beslemiş, edebiyat kadar felsefenin de içinde olmuş. Öyle bir yazar ki romancılığının yanı sıra şairlik, kısa öykücülük, çevirmenlik, edebiyat eleştirmenliği ve yayın yönetmenliği yapmış. "Edebiyat, yaşamın saldırılarına karşı bir savunmadır" diyecek kadar inanmış yazmaya. Her konuda söyleyecek derin lafları, sürüyle bilgisi var. Böyle bir adam. Bir entelektüel. Ve bu adamı bir fiskede dağıtıveren şey ne Naziler, ne sürgün, ne yaşadığı sıkıntılar. Onu bir oğlan çocuğu kadar narin yapan tek bir konu var: Kadınlar.

Dostları onu bir kenara çekip kadınları bu kadar ciddiye almamasını öğütlediğinde, şöyle yazacaktı günlüklerine. "Kadınları düşünmemek mümkündür tabii ki... Tıpkı ölümü düşünmemenin mümkün olduğu gibi."

Pavese'nin gözünden bakınca, tıpkı ölüm gibi kadınlar da insanın düşünmekten kurtulamadığı, ama düşündükçe huzursuz ve mutsuz olduğu, kendine ve hayata olan güvenini yitirmesine sebep bir konuydu. O da tüm yaşamı boyunca tedirginlik ve karamsarlıkla baktı kadınlara. Peşinden koşamayacağı, koşsa bile tutamayacağı imkânsız bir hayale bakar gibi uzaktan, yılgınlıkla... Sevdiği de oldu, sevildiği de. Ama hiçbir zaman bitmedi kadınlara olan güvensizliği. Kapanmayan bir gedik gibi kaldı ruhunun orta yerinde.

"Aşk, dinlerin en bayağısıdır" diye yazdı günlüklerine. Bir yanı Doğuluydu. Kendi bunu bilmese de. Aşka bakışı, Doğu geleneklerinde "kavuşmamayı esas alan" şiir ve masallardan devşirilmiş gibiydi bazen. Sevilen kadın hep uzakta duracak, uzak olacaktı. Aslolan kavuşmamaktı. Kendine eziyet eden adamlardandı. Hep onu sevmeyecek kadınlara âşık oldu, sevenlerden ise köşe bucak kaçtı. "Bize tam bir kayıtsızlıkla davranan kişiye delicesine âşık olmamızın nedeni budur belki de..." diye yazdı. "O zaman kadın mükemmellik duygusunu temsil eder gözümüzde."

Pavese'nin yazılarını okurken düşünmeden edemem. Bu kadar derin ve duyarlı bir adam, böyle bilgili ve yaratıcı bir yazar, nasıl olur da mesele aşka gelince bu kadar toy kalır, böyle kırılgan ve küsmeye hazır? Ve merak ederim, her yürek sızısında, her gönül faciasında koşa koşa yanlarına sığındığı dostlarını. Onu teselli eden, kırık kanatlarını onarıp yeniden semaya uçuran dostluklarını...

Gerilim Hikâyelerinin Sakin Ustaları

Romanlar ve romancılar bir toplumun ruh haline yakından ayna tutar. Rus edebiyatı Rus toplumunun, İngiliz edebiyatı İngiliz toplumunun karakteristik özelliklerini yansıtır. Ama işte bazen de edebiyat, içinden çıktığı kültüre ayna tutmaz. Kendi başına apayrı bir yansıma, suda bir başka suret yaratıverir.

Öyleyse bir ülkede yazılan romanlar ya da çekilen filmler o ülkenin dokusunu mu yansıtır? Yoksa bambaşka bir gerçeklik mi kurar uzayda bir yerde, uçsuz bucaksız bir hayal âleminde? Mesela aşk romanları ya da aşk filmleri, kadın erkek ilişkilerinin en rahat yaşandığı yerlerde mi yapılır daha çok? Yoksa en zor yaşandığı yerlerde mi?

Soruyu tersinden soralım: Bir yazar ya da yönetmen yaşadığı ve bildiği şeyleri mi anlatır? Yoksa hiç bilmediklerini mi?

Peki ya gerilim romanlarının en çok yazıldığı ülke hangisidir dersiniz?

Afganistan mı? Irak mı? Ya da İran mı? Çin mi? Kore mi? Bünyesinde köklü çelişkiler barındıran Rusya mı? Meksika mı? Güney Amerika ülkeleri mi? Gerilim, korku ve cinayet edebiyatı, acaba dünya üzerinde çatışmaların ya da gerginliklerin en yoğun olduğu yerlerde mi yazılır? Yoksa...

Son senelerde tüm dünyada bir furyadır esmekte. Peş peşe gerilim romanları basılıyor. Bu tür kitapları kaleme alan yazarların önemli bir kısmı Amerika'dan ve Japonya'dan çıkıyor. Nedenleri hakkında düşünmeye değer. Ama işte bir bölge daha var ki, buradan bu kadar çok cinayet romanı çıkması hayli şaşırtıcı: İskandinav ülkeleri!

İskandinav ülkeleri, dünya üzerinde mutluluk, konfor ve refah ölçümlerinde hep ilk sıralarda çıkar. Dünya Barış Endeks'i (Global Peace Index) Danimarka'yı yeryüzündeki en barışçıl ikinci ülke, Norveç'i de gene aynı kategoride üçüncü ülke ilan etti. Listenin hemen altında tabii ki İsveç vardı. Böylece İskandinav ülkeleri "dünyadaki en barış ve huzur dolu yerler" olma sıfatını gene elden bırakmadı. Hayatın medeni, sistemin demokratik, insanların nazik olduğu yerler buraları. En azından, yeryüzündeki başka yerlerle kıyaslandığında. Keza Cambridge Üniversitesi'nin yaptığı bir başka ilginç araştırmaya göre, İskandinav

ülkeleri, vatandaşların devletle en barışık ve hayatlarından en memnun olduğu ülkeler sayılıyor. 1'den 10'a kadar bir cetvel üzerinde, Danimarkalıların ortalama mutluluk oranları 8,3, Finlandiyalıların ise 8,1.

Peki öyleyse bu ülkelerde bu kadar çok sayıda cinayet romanı yazılmasını nasıl açıklayacağız? Ne oluyor da bu kadar sakin, barışçıl, demokratik topraklardan böyle gerilim, entrika, kan ve şiddet dolu kitaplar çıkıyor? Ve niye?

Bu konuda üç farklı teorim var.

1. Rahat Batar Teorisi:

Hayatın kolay, sakin ve dingin olduğu yerlerde insanlar bir süre sonra sıkılmaya başlar. Düşünsenize, ne trafik derdi, ne geçim sıkıntısı, ne çarpık bürokrasi, ne fırsat eşitsizliği... Sokakta yabancılar birbirine gülümsüyor, arabalar birbirine yol veriyor; her gün bir öncekinin benzeri bitimsiz bir kolaylık ve rahatlık içinde akıyor. Gündelik yaşamın ritmini tekdüze bulan yazarlar ise hayal âlemlerinde gezinmeye, uçuk kaçık kurgular yapmaya daha yatkın oluyor. Bu teoriye göre bir yerde hayat ne kadar renksiz ve bilmecesiz ise oranın sanatı da tam tersine o kadar renkli, gerilimli olabiliyor.

2. Komşunun Tavuğu Komşuya Kaz Görünür Teorisi:

Her türlü nimetin ve fırsatın altın bir tepsi içinde önünüze konduğunu düşünün. Bir süre sonra tepsinin içindekiler gözünüzde vasatlaşır. Aklınız tepside olmayan şeylerde kalır. Yani komşularınızın bahçesindeki tavuklarda. Ortalama bir İskandinav vatandaşı doğuştan birtakım temel hak ve özgürlüklerle donanmakta. Sağlık sigortasından işsizlik yardımına, kaliteli bir eğitimden iş imkânlarına... Tepside bunları hazır vaziyette bulan yazarlar ve sanatçılar ise gözlerini kapayıp komşularının tepsilerinde olan hikâyelere öykünürler. Böylece İskandinav bir yazar gibi değil, Rus ya da Çinli bir yazar gibi yazmaya başlarlar. Ortaya o toplumla ilgisi olmayan, ama aslında o toplumdan beslenen tuhaf bir sanat ve edebiyat türü çıkar.

3. Güneş Girmeyen Eve Cinayet Romanı Girer Teorisi:

İskandinav ülkeleri her ne kadar müreffeh, barışçıl ve sakin yerler olsalar da, havanın devamlı kapanık, gökyüzünün kurşuni ve kasvetli olduğu topraklardır aynı zamanda. Hava şartlarının ise, malum, insanlar üzerinde doğrudan etkisi var. (Bütün bunları 600 sene evvel yazan Tunuslu sosyolog ve

siyaset bilimci İbn Haldun'un ruhu şad olsun!) Hava kasvetengiz, geceler bu kadar uzun ve esrarengiz olunca, yazarlar da romantik romanlar değil, gerilim romanları yazıyor.

Bazen düşünmeden edemiyorum. Bugün İskandinav ülkelerinde son derece başarılı gerilim romanları yazan genç kuşak yazarları bir aylığına İstanbul'a getirsek... Bu koskoca gayya kuyusunda, patırtı ve hengâme çıkınında; 12 milyon tıp tıp atan yürek ve üst üste dizili yapılar arasında; dolmuş-taksi-otobüs-köprü trafiği derken harala gürele her gün bir telaş ve koşturmaca içinde bir ay yaşasalar...

Sonra döndüklerinde nasıl romanlar kaleme alırlar acaba? Hayatlarında daimi bir gerilim olsa bir daha gerilim kurgusu yapabilirler mi?

Cinnet

Eski kelimedir "cinnet." Cinlerle ilişkilendirir; sebebini bilemediğimiz, önüne geçemediğimiz ani ve tehlikeli kişilik değişimlerine bu ismi veririz. Eski kelimedir, ama biz eskiden "cinnet"i değil, "mecnun"u bilirdik. Mecnun hayali bir karakter değil, adeta bir "hal" idi. Semboldü. Öyle bir delilik hali ki, kimseye zarar vermez, karıncayı incitmezdi; zararı varsa şayet bir tek kendine, kendi sırça yüreğine. Deliliklerimiz aşktandı o zamanlar, kavuşamamaktandı tüm kendini bilmeyişlerimiz, kaybedişlerimiz, serzenişlerimiz. Şimdilerde değişti bu hal, mecnunluğu unutur olduk. Onun yerini "cinnet" aldı, gündelik hayatımızın neredeyse parçası oldu bu kavram. "Trafik" gibi, "zam" gibi bir kelime, istemesek de modern hayatın içinde. Ne kadar çok erkek ve kadın var cinnetin eşiğinde. Her yaştan, her kesimden, her şehirden...

Rize'den gelen bir haber hepimizi sarstı. Gencecik bir kadın, bir polis eşi, özverili bir anne, on bir senelik kocasını ve çocuklarını vurduktan sonra intihar etti; bir aile söndü. Haber son derece üzücü, ama ne yazık ki ne ilk ne de son. Hemen her hafta benzer hadiseler okuyor, duyuyoruz. Kıskançlık krizine yakalanıp eşini vuran kocalar, geçimsizlik canına tak edince kocasını vuran kadınlar, çocuklarını öldürüp intihar eden anneler, nişanlısını öldüren erkekler... Sorunlar birikiyor, üst üste yığılıyor: geçim sıkıntısı, sevgisizlik, sözlü veya fiziksel şiddet, duygusal esaret... Bu toplumda en büyük acılar aile içinde çekiliyor belki de, yakınlar arasında. İnsan en büyük zararı sevdiklerine veriyor.

Bilhassa kadınlar, bilhassa biz. Kadınlar en çok sevdiklerini incitiyor ve gene en çok sevdikleri tarafından incitiliyor. Yüreklerinin kapısını açtıkları insanlardan alıyorlar en ağır darbeleri. "Kamusal alan" diye tanımlanan ve daha çok erkeklere has olan alan tüm gerilimleri, rekabetleri ve çekişmeleriyle ortada. Gözler önünde. Peki ama ya özel alan? Ya gözlerden uzak olan ve daha ziyade kadınların alanı olarak tanımlanan "özel alan"da kopan fırtınalar, yaşanan iniş çıkışlar? Hakkında en az konuşabildiğimiz meseleler orada düğümlenmiyor mu? Aile yapılarımız. Yetişme biçimlerimiz. Ev içi ilişkilerimiz. Akşamları perdeler çekildiğinde, "dışarısı" ile "içerisi" arasındaki hudut pekiştiğinde geçen konuşmalar, yaşananlar, içimizde birikenler. Mahrem olan. Ailevi olan. Konuşması, görmesi ve değiştirmesi en zor olan.

Cinnet biriken bir volkan, patlamaya hazır, anını kolluyor. İçten içe

demlenen, dışarıya bazen hiçbir belirti vermeyen, sessizce, aylarca, belki senelerce biriken bir yorucu enerji. Bir anda gelen, geldiğinde yakıp geçen bir afet. Bu haliyle cinnet kimseye uzak değil. En "okumuş"umuzdan en "sakin tabiatlı"mıza kadar hepimizi bulabilir. Her an herkesi pençesine alabilir. Kimse demesin ki, "Ben asla cinnet getirmem." Kimse demesin ki, "Bana olmaz, ben dengemi kaybetmem." Belli olmaz. "Karıkoca kavgası başka, cinnet başka" demeyin. Belki de aralarındaki mesafe sandığımızdan daha azdır. Belki hepimiz, her birimiz, kabullenmek istediğimizden çok daha yakın duruyoruz irili ufaklı cinnet noktalarına.

Cinnet hem bireysel hem toplumsal bir yara. Ve bizler, hepimiz, eğitim sistemimizi, televizyon dizilerimizi, ev içi hallerimizi, birbirimize karşı davranışlarımızı, gündelik hayattaki ilişkilerimizi, sevgimizi ifade edişlerimizi ve edemeyişlerimizi yeniden titizlikle gözden geçirmek durumundayız. Birbirinden üzücü cinnet vakalarını azaltmak istiyorsak, meseleye "bazı insanların başına gelen bir talihsizlik" olarak bakmak yerine hepimizi ilgilendiren bir yara olarak bakmak ve en önemlisi üsluplarımızı ve kalplerimizi yumuşatmak durumundayız.

Kamusal Alan ve Kadınlar

Dünyanın bir ucunda sessiz sedasız, ama sistematik bir şekilde kadınlar ölüyor; hem de daha doğmadan. Ne eşit şans veriliyor onlara, ne de içinde huzurla yaşayabilecekleri bir dünya. Ne sayıları biliniyor, ne hikâyeleri anlatılıyor. Haklarında büyük çapta bir kampanya yürütülmüyor mesela; zaman zaman yazılar çıksa da, insanlık henüz bu konuda yeterince duyarlılık ve ortak bir vicdan geliştirebilmiş durumda değil. Sırf erkek olmadıkları için yaşama şansları ellerinden alınan kadınlar... Yüzlerce, binlerce... Hindistan'da, Çin'de... ve aslında daha kim bilir kaç ülkede.

Hamile kadınların taşıdıkları bebeğin cinsiyetini oldukça erkenden saptayabiliyoruz artık. İnsanlık o kadar ilerledi. Teknolojik olarak tabii ki. Maddeten ve tıbben gelişiyoruz da, manen neredeyiz tartışılır. iPhone'lar, iPad'ler ve yepyeni bir sanal gerçeklik oluşturacak, akıllara ziyan bilgisayar oyunları icat edebilecek yerdeyiz artık, ama yüreklerimiz ne kadar zenginleşti ve derinleşti, işte o apayrı mesele. İnsanlık bir yandan muazzam ilerlemeler kaydederken, bir yandan da kendi bindiği dalı kesmeye devam ediyor. Şimdilerde, bebeklerin cinsiyetlerini önceden görmeye yarayan sistem, tamamen kız bebeklerin aleyhine kullanılıyor. İlla da erkek çocuk sahibi olma saplantısı o kadar yaygın ve öylesine vahim ki, aileler kız çocuklarını kürtajla hamileliğin erken safhalarında aldırıp, sırf erkek çocuklarını dünyaya getirmeyi seçiyor. Böylece sofrada besleyecek boğaz azalıyor. Böylece sadece oğlan çocuklar dünyaya getiriliyor.

Şu anda dünya üzerinde öyle bölgeler var ki, gelecek nesillerde kız ve erkek çocukların oranlarında radikal bir dönüşüm yaşamaları bekleniyor. Sırf bu yüzden Hindistan'da nüfus ciddi ölçüde etkilenebilir. Bilim adamları ve bilim kadınları, erkek ve kadın oranlarında önümüzdeki elli yıl içinde büyük bir orantısızlık olmasından endişe ediyor. Kız çocuklarını erkek çocuklarla eşit görmeyen, bir tutmayan, gelen her bebeği aynı nazarla sevemeyen toplumlarda kadınların oranı hızla azalacak bu yüzyılda.

Peki ne olacak o zaman? Bir an için gözünüzü kapayıp tasavvur edin. Sokaklarında hep erkeklerin yürüdüğü, binalarında hep erkeklerin çalıştığı, otobüslerinde ve vapurlarında sadece erkeklerin olduğu ve toplam erkek nüfusun toplam kadın nüfusa oranla en az iki, belki de üç dört misli fazla olduğu bir

toplumda her şey daha da zor olmayacak mı? Bugün Hindistan'da, Çin'de kız çocuklarına karşı uygulanan ayrımcılık, sadece bu ülkelerde değil, tüm dünyada vahim sonuçlara yol açabilecek bir boyutta.

Uluslararası bir konferans için Oxford Üniversitesi'ne geldim. Konferans boyunca buradaki öğrencilerin hayatlarını gözlemlemeden edemedim. Ve burada en çok dikkatimi çeken şeylerden biri kampustaki huzurlu, sakin ve neşeli ortam oldu. İkinci gün etrafa daha dikkatlice bakmaya başladım. Başka üniversite şehirlerinde gündelik hayatın bu kadar uyumlu aktığına rastlamamıştım. Merak bu ya, kampusun en kalabalık kavşağında yol kenarına oturdum ve uzun bir süre yerimden kalkmadan gelip geçenlerin beden dillerine, yüz ifadelerine baktım, insanları inceledim. Aklımı kurcaladı. Bir defter çıkarıp, kadınlar ve erkekler diye iki kutu yaptım. Gelip geçen kadın ve erkekleri tek tek saydım. 82 erkek, 125 kadın geçti önümden.

Burası dünya üzerinde, sokaklarında kadınların erkeklerden sayıca daha fazla olduğu nadir yerlerden biri. Her tarafta kadınlar var. İşyerlerinde, üniversitede, sokaklarda, lokantalarda... Otobüsleri onlar kullanıyor. Mağazaları onlar işletiyor. Üniversite öğrencilerinin belki de yarıdan çoğu kadın. Keza hocaların da öyle.

Ve inanır mısınız, kadınların oranının bu kadar fazla olması (ve kadınların kamusal alanda böyle rahat ve özgür dolaşabilmesi) bir şehrin sosyal dokusunda öylesine büyük bir fark yaratıyor ki. Havadaki enerji bile değişiyor, yumuşuyor. Sokaklarında kadınların rahatsız edilmeden yürüyebildikleri yerlerde daha fazla huzur var, bireye ve bireyselliğe daha fazla saygı ve özen var, daha fazla demokrasi var.

Önümüzdeki yüz sene içinde dünya her iki eğilimi de doludizgin sürdüreceğe benziyor. Bir yanda kız çocuklarına yaşama şansı vermeyen, sadece erkek çocuk isteyen ayrımcı, kapalı ve kaskatı bir yaşlı zihniyet duruyor; bir yanda, herkese eşit bireyler olarak bakan pırıl, yepyeni bir kuşak geliyor...

Peki sizce biz bu tablonun neresindeyiz?

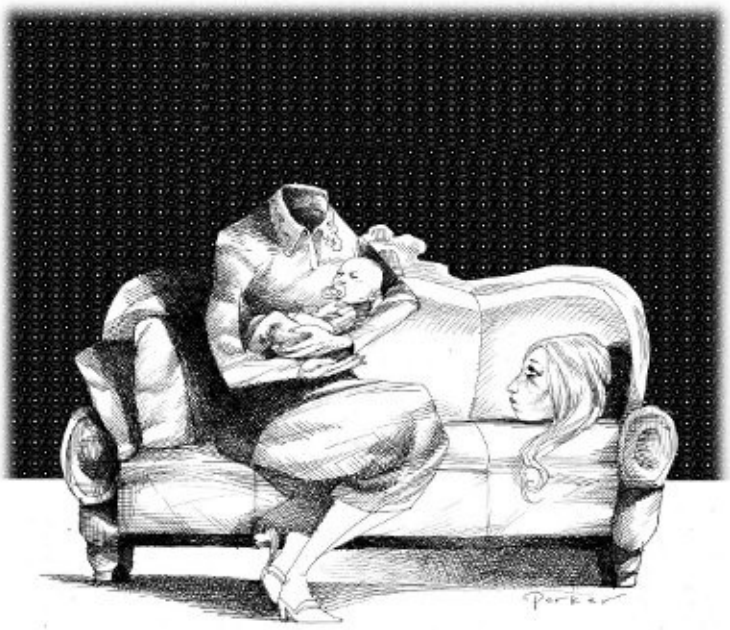
Parker

40 Metrekare Dünya

Gazetelerde iç burkan, yürek karartan bir haber: Almanya'da gencecik bir Türk anne dördüncü kattan ölüme atladı. Biri üç aylık, diğeri dört yaşında iki çocuğunu da yanına alarak. Bebek Esma Nur oracıkta vefat etti. Küçük oğlan ise hayatta kalma mücadelesi vermekte. Öyle bir yaşam hikâyesi ki onlarınki, yazmaya kıyamıyor insan. Olur da yanlış bir kelime yazarım, narin ruhlarını incitirim diye çekiniyor, ürküyor yazıya uzanan parmaklarım. Ama bir yandan da şefkatle düşünmek istiyorum Kırşehirli Züleyha Hanım'ın öyküsünü. Yazılması gerektiğine inanıyorum, bilinmesi gerektiğine. Çünkü nice kadın var benzer tecrübelerin eşiğinden dönen. Çünkü kadınların kapıldığı nice karanlık haller var; bir türlü konuşamadığımız, anlamaya dahi çalışmadığımız haller...

İnsanın göğüs kafesine gece çöker bazen. Gece öyle bir çöker ki ruhuna olanca ağırlığı, bütün katmanlarıyla, bir türlü gelmez sabah, gün ağarmaz. Kalbinin atışı değişir. Ritim bozuluverir ta derinden bir yerden. Kalbin tekler. İncecik bir pamuk ipliğine tutunarak yaşarsın hayatla ölüm arasında. Kimse bilmez. Bilmek istemez. Gece bir yılan gibi kıvrılır çörekleniverir bazen kadınların üzerine. Ve buna en "eğitimli", en "Batılı", en "modern" gibi görünen kadınlar da dahil; en "geleneksel", en "kırsal", en "Doğulu" görünenler de. Post-natal depresyonun sınıfı yok. Milleti, dini, dili, bölgesi, eğitim seviyesi yok. Ne tuhaf ki depresyonun insanları eşitleyen bir özelliği var. Herkesin depresyona girme sebebi farklı olabilir, ama her depresyonun özü bir ve aynı. Kabuğu kaldırdın mı ince ince kanar. İnsan hep aynı yerden kanar. Hep yüreğinden.

Merak ediyorum tıp ve eczacılık fakültelerinde, üniversitelerin psikoloji bölümlerinde "post-natal depresyonun boyutları" üzerinde yeterince duruluyor mu? Ya peki bürokrat ya da "aydın" erkeklerimiz bu meseleyi yeterince anlamaya çalışıyor mu? Annelik şüphesiz dünyanın en güzel hediyelerinden. Ama bu demek değil ki her yeni anne kolaylıkla yaşıyor geçiş dönemlerini. Hayatın kimi virajları öyle sert ve hızlı alınıyor ki, toparlanamıyor ruhumuzun direksiyonu. Bir de bakmışız ki çıkmışız yoldan, uçuruma doğru gidiyoruz tam gaz bodosloma. Züleyha Hanım'ın iç dünyasının derinliğini oturduğumuz yerden ahkâm keserek anlayamayız elbette. Ama hiç olmazsa şunları anlamaya gayret edebiliriz. Başka Züleyha'lar olmasın diye.

1. Gurbette kadın olmak ne demek?

Gurbette erkek olmak da çileli şüphesiz, ama gurbetteki kadınların yaşadıkları içsel yalnızlık bambaşka. İster doğma büyüme "oralı" olsun, ister sonradan göç etmiş. İster Almanya'da yetişmiş bir genç kız olsun, ister oraya gelin gitmiş... Camdan bir getto içinde; kapalı bir ev, kapalı bir mahalle, kapalı bir kültürde; kutular içinde 40 metrekare bir kutucukta; iki arada sıkışmışlık duygusuyla yaşamak ve her daim üzerinde hissetmek abinin, babanın, konu komşunun gözlerini... Türkiye'de köyünden ya da kasabasından kalkıp Fransa'ya, Almanya'ya, Avusturya'ya sıfırdan bir yaşam kurmak üzere giden gencecik kadınların gözünden bakınca ne görüyorsunuz? Hayatın tüm renklerini mi görüyorsunuz, yoksa sadece griler, bejler, kahverengiler mi?

2. Gurbette yeni anne olmak ne demek?

Her yeni annenin yardıma ihtiyacı var. Kocadan, akrabalardan, dostlardan, komşulardan ve kimi zaman sosyal yardım kurumlarından yardım ve destek şart. Loğusa ne kadar çok yardım alabilirse etrafından, o kadar iyi. Türkiye'de geleneksel birçok ailede kadınlar bu boşluğu akrabalarının desteğiyle dolduruyor. Daha "modern" bir hayat tarzı sürenler ise dadılar, bakıcılarla idare ediyor. Ama gurbette kendi başına kalan genç Türk anneleri tüm bu mekanizmalardan yoksun. Bir başına.

3. Annelikle gelen bunalım ne demek?

"Hamilelik bir nehirdi" diye yazmışım*Siyah Süt*'te. "Lo- ğusalık ise bir denizmiş. Loğusalık öyle engin bir denizmiş ki, kıyının ne tarafta olduğunu anlayamıyorsun. Uyandığında okyanusun ortasında bir salda tek başına buluveriyorsun kendini. Suların mavisi öylesine ele geçirmiş ki ruhunu, bir daha karaya dönebileceğini, bundan böyle eskisi gibi olabileceğini sanmıyorsun."

Eskiler boş yere sıkı sıkı tembihlemiyor. "Loğusayı yalnız bırakmamak lazım" diye. "Yoksa cinler dadanır." Bilhassa bir cin var ki beter. Adı Alkarısı. Anadolu'da kuşaklardır gayet iyi bilinen bu cin yeni doğum yapan kadınların odasına gelemesin diye yatak örtülerine çengelliiğneler takılıyor, kırmızı kuşaklar sarkıtılıyor, çörekotları serpiliyor. Hurafe deyip geçmeyin. Her hurafenin altında yüzyılların bilgi ve sezgi birikimi var. Çünkü eskiler biliyor ki yeni anne olan kadınların derileri zar gibi inceliyor, zırhları kalmıyor. Neye dokunsalar, parmak uçları sızım sızım sızlıyor. Neye dokunsalar iki kat güçlü ve keskin hissediyorlar. Buz her zamankinden daha soğuk, ateş her zamankinden daha sıcak, hüzün her zamankinden daha ağır loğusalık boyunca.

İlk doğumdan sonra on ay boyunca post-natal depresyon yaşamış bir kadın olarak bunları biliyor ve unutmuyorum. Anneliğin güzellikleri kadar zorluklarını da konuşabilmemiz gerektiğine inanıyorum. Aksi takdirde bir şeyler hep yapay kalacak. Annelik parlatıla parlatıla doğallığını yitirmiş kıpkırmızı, ışıltılı, plastik bir elma gibi raflarda duracak. O kadar kutsal ki hakkında konuşamıyoruz bile tüm boyutlarıyla. Margarin ya da sosis reklamlarının çizdiği mutlu aile tablolarının, reklamlarda seyrettiğimiz mutfakta yemek pişirip ha bire tebessüm eden annelik hallerinin dışında gerçeklikler var hayatlarımızda. Yeni anne olan her kadın sevinçten havaya uçmuyor hemen. Kimisi de bocalıyor, panikliyor, yardıma ihtiyaç duyuyor. Bu bir rüzgârlı, fırtınalı mevsim. Her mevsim gibi geçecektir elbet. Ama geçebilmesi için evvela varlığını tanımamız ve anlamamız şart.

İncinin İmtihanı

Memleketim... Memleketim inci parçası. Saklasa da kendini zaman zaman, kapansa da içine, güzel ki ne güzel, renkli ki ne renkli. Işıldar, parlar, istiridye içindeki inci misali, Doğu ile Batı arasında bir nadide cevher. Memleketim benzemez başka ülkelere, bir kendine benzer. Batı'nın en Doğulu ülkesi, Doğu'nun en Batılı ülkesidir ya, araftadır nice zaman. Zordur arafta olmak XXI. yüzyılda, böyle hoyrat kutuplaşmaların olduğu bir ortamda. Zordur kalıplara uymamak, klişelerden ve kalıplardan geçilmeyen bir dünyada. Memleketim zoru başarır, sentezlerden yepyeni ve yaratıcı sentezler çıkarır. Renklerden bir demet. Çoksesli bir demokrasi. Katmanlı ve kadim bir kültür. Gelenek ile modernitenin dansı. Sanatçılar için sonsuz ilham kaynağıdır. Bereketlidir. Kolay anlaşılmaz, kategorilere sığmaz, karmaşıktır. Gizemlidir. Zengindir. Edepli insanların, gözlerinin içi gülen genç kızların, duygusal delikanlıların, çok şey bilen anneannelerin diyarıdır.

Gergin günler bunlar. Gazeteleri korka korka açtığımız, televizyon haberlerini tedirgin, keyifsiz dinlediğimiz günler. Kardeşin kardeşe şüpheyle baktığı, sokaklarda gerilimlerin yaşandığı günler geçirdik. Bu günlerde memlekete en fazla zarar verecek olan şey, basit gibi görünen dört harfli bir kelime: ÖFKE.

Ta ezelden beri Âdemoğullarının ve Havvakızlarının en büyük iki düşmanından biri kibirdir, diğeri ise öfke. İkisine de kapılmak o kadar kolay ki. İkisi de zehirdir halbuki. Üstelik sinsi sinsi zehirlerler insanı, çaktırmadan, kendini ele vermeden. Öfke evvela onu içinde taşıyanı zehirler. Hızla yaşlandırır, yüzünün rengini soldurur, gözünün ferini. Bulaşıcıdır. Bir insandan bir insana, bir gruptan bir gruba hızla yayılır. İnsanlık öfkeye karşı aşı icat edemedi henüz.

Bugünkü ortamda en kolayı kızmak, köpürmek. Yangına körükle gitmek. "Öteki" hakkında suçlayıcı laflar etmek. Bugün en kolayı birilerine hakaret etmek, küfretmek, söylenmek. Bağırıp çağırmak, "onlar"ı suçlamak, dışlamak, itelemek, ötelemek, ötekileştirmek... Kürt-Türk kutuplaşması yaşanmaması için şu öfkeli hallerimizi kontrol altına almak durumundayız. Kim her ne sebepten dolayı her kime kızgın ise, öfkeden kimseye hayır gelmediğini unutmamalı. Sakin olabilmek bir erdemdir. Kızmamak, heyheylenmemek, galeyana gelmemek, kişisel ve toplumsal olgunluk belirtisidir. Meclis'teki milletvekillerinden sokaktaki vatandaşa kadar hepimiz sükûnet ve olgunlukla imtihan edilmekteyiz. Bu sınavı geçebilecek miyiz?

Önümüzdeki iki kazan var dostlar, kazan ki önemli metafordur Osmanlı'dan bu yana. Mutfağımızda iki kazan duruyor yan yana, ikisinde de bir aş pişmekte. Birincisi Çözümsüzlük Kazanı. Fokur fokur kaynıyor. Ağzımızdan çıkan her kem söz, her suçlama, her öfkeli ve kibirli laf ve şiddete dayalı her uygulama o kazana "malzeme" olarak giriyor. Öfke öyle bir aş ki, ağılı. Kimse el süremez. Kimsenin karnını doyurmaz. Çözümsüzlük Kazanı'nın yemeğini ne biz yiyebiliriz, ne gelecek kuşaklar.

Beriki kazan ise Barış Kazanı. Onda da bir aş pişmekte. Kürtler ile Türklerin bu memlekette beraberce huzur içinde yaşamaları için atılan her adım, ağızdan çıkan her yumuşak söz, geliştirilen her açılım, şiddetten yana değil, huzur ve ahenkten yana her girişim bu kazana "malzeme" olarak girmekte. Aş

pişmekte.

Çözüm mü çıkacak kolektif mutfağımızdan yoksa çözümsüzlük mü? Bize bağlı. Beraber ve demokrat yaşamanın kıymetini bilecek ve koşullarını geliştirecek miyiz? Bize bağlı. Meclis'te, sokaklarda, meydanlarda, medyada, okullarda, üniversitelerde ve dahi evlerimizde tek tek her birimizin öfkemizin ayarını sonuna kadar kısmamız gerek. Yoksa öfkeli nefesimizin rüzgârı Barış Kazanı'nın altındaki ateşi söndürür biz farkında olmadan.

PER;
KER;

Gelseydi Keşke

Evlenebilmek için ailelerine karşı çıkmak zorunda kalan gencecik bir çiftin öyküsüdür bu. Tanıdık bir hikâye. Ve hayat kadar hakiki. Kadın henüz yirmilerinde. Sesi billur, yüreği sırça. Hayallerini kilitli çekmecelerde, naftalinli sandıklarda saklayarak büyümüş. Öylesine içine kapanık ve suskun. Dört çocuklu bir ailenin en büyük kızı. Kendini bildi bileli hep fedakârlık yapmış, kardeşlerine bakmış. Ağırbaşlı, sorumluluk sahibi. Hayatta kendine ayırabildiği tek bir meşgale var. Üzerine titrediği bir tanecik alan: Müzik. Türkü söylüyor bir halk korosunda. O solo aldığında herkesin yüzü gülüyor. Dinleyenin içine işliyor kırılgan sesi. Buğulu cam gibi.

Erkek kadınla hemen hemen aynı yaşta. O da müzisyen. Aynı koroda bağlama çalıyor. Böyle tanışıyorlar. İlk günden başlayan karşılıklı çekim, kısa sürede aşka dönüşüyor. Beraberken bile birbirlerini özlüyorlar. Ayrı kaldıklarında birbirlerinin yolunu gözlüyorlar. Hasretin bir katresi bile ağır geliyor, geçmiyor saatler. Aşk bir sihirli halı gibi uzanıyor ayaklarının altında; haftalar, aylarca yere basmadan yaşıyorlar. Akılları bulutlarda, yürekleri pır pır. Biri söyleyip biri çalarken etraftakiler mest olmuş bir halde dinliyor. Herkes onların birbirleri için yaratıldıklarını, bir elmanın iki yarısı gibi bir bütünü tamamladıklarını söylüyor. Ne var ki biri Alevi, öteki Sünni. Gerçi genç kadın ile genç erkeğin gözü bu tür ayrımları görmüyor. Ama aileler. Ama konu komşu. Ama toplum. Hep bir ama var etrafta...

"Hangi çağda yaşıyoruz? Hepimiz aynı mayadan, aynı hamurdan değil miyiz?" diyor genç adam. Kızgın. Kırgın. "Konuşuruz ailelerimizle. Anlatırız. Güzellikle söylersek anlarlar."

Kadın ise düşünceli, karamsar. Babasının asla Sünni biriyle evlenmesine izin vermeyeceğinin bilincinde. Ne yapması, kime danışması gerektiğini bilmiyor. Aşk bir cendere olmuş, burgu gibi yüreğini sıkıyor. Nihayet cesaret edip annesine durumu çıtlattığında gördüğü tepki korktuğundan da beter oluyor.

"Sakın" diyor annesi. "Zinhar. Etraf ne der sonra?"

"Elâlemin ne dediği, başkalarının oturup hakkımızda nasıl dedikodu yaptığı, öz kızının mutluluğundan daha mı önemli?" Böyle demek istiyor anasına.

Kelimeler diziliyor boğazına. Yutkunamıyor. Aynı gün, aynı saatlerde genç adam da babasına durumu açmaya karar veriyor. Erkek erkeğe konuşacak onunla. Doğrudan, dürüstçe. Babası sert bir adam. Çok içerdi eskiden, gerçi şimdilerde bıraktı. Herkes bir parça çekinir gölgesinden. O da öyle olsun ister zaten. Çocukları üzerinde otorite kurmuş ta başından beri. Sevilmekten ziyade korkulmak isteyen babalardan. Sevgi zaten kendiliğinden gelir, aile fertleri korkacaklar ki aile reisinden, hata yapmayacaklar...

Genç adam bir gün çocukları olduğunda, babasından çok farklı bir baba olmaya kararlı. O "korkulan baba"lardan değil, "sevilen baba"lardan olmak istiyor. Yemekten evvel birdenbire, babasına bir kıza âşık olduğunu söylüyor. Sesi titriyor konuşurken, ama çabuk toparlıyor kendini. Utanmayacak bu durumdan. İnsan aşktan utanır mı? Bir suç işlemiş gibi davranmayacak. Kabahat değil ya sevmek, sevilmek. Başını dik tutuyor.

"Baba müsaadenle biz evlenmek istiyoruz."

"Dur hele, acelen ne? Kimin nesiymiş bir bakalım" diyor babası.

O zaman söylüyor genç adam. Pat diye, saklamadan. "Alevi bir ailenin kızı."

"Unut" diyor babası. "Bize yaramaz. Bu kızı bize gelin diye getirmeye kalkarsan seni evlatlıktan atarım."

Nasıl bir şey evlatlıktan atmak? İnsan bir kalemde siler mi öz evladını, kanını canını, sırf kendine ait bir hayatı ve hayali var diye?

"Baba..."

"O kızla evlenmeye kalkarsan bu evden bavulunla çıkarsın. Bir daha annenin yüzünü göremezsin."

Genç adam kalıyor öyle. Ellerini yumruk yapmış farkında bile olmadan. Gidecek bir yeri yok. Ama şu anda hiçbir şey umurunda değil. Senelerce tehditle sağlanan bir otoriteyle büyüdü. Otorite, sevgi demek değil. Babası bu ikisi arasındaki ayrımı göremiyorsa beyhude yaşamış bunca seneyi. "Cenazeme de gelmeyesin" diyor babası o kapıdan çıkarken.

Genç adam ve genç kadın evlendiklerinde nikâhlarında bir avuç insan var.

Bu halde İstanbul'dan ayrılıp sakin bir kasabaya yerleşiyorlar. Bir kızları oluyor. Ona hem Aleviliği hem Sünniliği öğretiyorlar. Ona insanın insana değer verdiği bir muhabbet felsefesi veriyorlar. Genç adam kendi kendisine verdiği sözü tutuyor. Babası gibi bir baba olmuyor. Sevmekten de, sevdiğini göstermekten de çekinmiyor.

Sekiz sene geçiyor aradan. Babasının fenalaştığı haberini alıyor. Kızının elini tutup gidiyor İstanbul'a. Hastanın durumu ağır. Yaşlanmış iyice. Çoktan azalmış gözünün feri. Ömrü hayatının sonlarına geldiğini anlayan her insan gibi onun da bakışlarında bir başkalık var.

İlk defa gördüğü torununa bakıyor uzun uzun, sonra oğluna dönüyor. "Karın nerede?" diye soruyor.

"Getirmedik" diyor oğlu. "Görmek istemezsin diye düşündüm."

"Olur mu, gelseydi keşke..."

Son sözleri bunlar. Bir ömrü noktalayan iki kelime...

Dışarı Korkusu

Çocukluğumun bir kısmı İspanya'da geçti. 1970'lerin An- karası'ndan sonra Madrid alabildiğine farklıydı, renkliydi. Zil, şal ve gül, şendi. Sokaklarda ne kadar çok kadının yürüdüğünü gördükçe şaşırdığımı hatırlıyorum. İspanyol kadınları ürkek değildi. Bedenlerini ve kıyafetlerini bir yük gibi taşımıyorlardı. Kamusal alan sadece erkeklere ait değildi, herkesindi.

Madrid'dekinden tamamen farklı bir kamusal alan düzenlemesini seneler sonra Amman ve Şam gezisinde gördüm. Amman sokakları daha farklı bir yazı konusu, ama Şam sokakları ağırlıklı olarak erkeklere aitti. Etraftaki yayalar, görevliler, sürücüler, seyyar satıcılar, ekseriya erkekti. Orada yabancı olmak, kadın olmak, farklı olmak anında dikkat çekiyor, bireyi boğan bir hal alıyordu.

Bir an için iki hayali şehir düşünün. Birinin sokaklarında, meydanlarında sadece erkekler olsun. Diğerinin kamusal alanında kadınlar ve erkekler beraber ve özgürce dolaşsın. İki şehrin bireyler üzerindeki etkisi aynı değil. Ritmi, enerjisi, havası aynı değil. Kamusal alanların sadece erkeklere açık olduğu yerlerde hayat daha yekparedir. Farklılıklara daha kapalı, daha tahammülsüzdür. Dolayısıyla daha baskıcıdır.

On bir yaşında gittiğim İspanya'da seneler boyu kadınların kamusal alandaki etkinliğini görmek bende derin izler bıraktı. En az bunun kadar bana hayret veren bir başka şey daha vardı: Engellilerin gündelik hayata yoğun katılımı. Madrid'de sokaklarda, mağazalarda, sinemalarda, lokantalarda ve işyerlerinde ne kadar çok engelli insanın olduğunu gördüm. Sadece fiziksel engelliler değil, aynı zamanda zihinsel engelliler de dışarıda, hayatın içindeydi. "Görünmez" değillerdi. Kimse "utanmıyor", "saklamıyor", "yok saymıyordu."

Belki farkında değiliz ama bu kadar çok zihinsel ve fiziksel engelli insanı hayatın her aşamasında, şehrin her noktasında görmeye alışkın değil bizim gözlerimiz. Bu bizim kendi ayıbımız. Kendi kusurumuz. Engelli insanların hayata dört dörtlük katılmalarının önünde doğuştan ya da sonradan bir "mâni" varsa şayet, bizim önümüzde de daha büyük bir "zihinsel mâni" var aşmamız gereken.

Türkiye'de binlerce zihinsel ve fiziksel engelli yaşıyor, kimi çocuk kimi

yetişkin, tıpkı başka ülkelerde olduğu gibi. Tek farkla: Bizde "farklı" görünen insanlar o kadar kolay dışarı çıkmıyor, çıkamıyor. Fiziksel olarak farklı görünen insanlar "dışarı korkusu" yaşıyor. Onları gözlerimizle, sözlerimizle dışlıyoruz. Biz engelli insanlarımızı eve kapatıyoruz. Bu kültürel ve toplumsal duvarı delebilenler ise çoğu zaman dışarıda pes ediyor. Çünkü şehir hayatı onları düşünerek planlanmamış.

Ne kadar çok sayıda birbirinden farklı insan, eşit ve özgür şartlar altında, ezilmeden ve horlanmadan, aynı sokakları, aynı mekânları kullanmayı başarırsa, demokrasi kültürümüz de o kadar pekişir. Demokrasi masa başında ya da kürsüde değil, hayatın içinde test edilir. Bir insanın ne kadar hoşgörülü olduğu lafla değil, gündelik hayatın içinde belli olur. Daha renkli, daha çoğulcu, daha eşitlikçi ve daha hoşgörülü bir kamusal alandır ihtiyacımız olan. Hepimizin.

Rahattan Rahatsız Olanlar

Kopenhag'dayım. "Avrupa ve Avrupalılıklar" üzerine uluslararası bir konferansta konuşmacı olarak geldim buraya. Akademisyenler ve yazarlardan oluşan konuşmacılar arasında Avrupa'nın her köşesinden gelmiş insan var. Dinleyiciler ise Danimarkalı akademisyenler, bürokratlar, diplomatlar, öğrenciler… sakin bir topluluk (hoş, Danimarka'da herkes ve her şey sakin).

Buradaki seyirci Avrupa'nın başka yerlerinde gördüğüm seyircilere kıyasla daha durgun, hatta daha kayıtsız.

Sanki Danimarka'da gençler çoktan terk etmiş Avrupa idealini. İnanmıyorlar artık ortak bir Avrupa'ya. Gelip dinliyorlar, ama fazla heyecanlandırmıyor onları bu mesele. Elle tutulur gözle görülür bir kayıtsızlık var. Ve bilgisizlik. Bilhassa Türkiye söz konusu olduğunda.

"Avrupa'nın hudutları nerede çizili? Avrupa'nın siyasi sınırları ile kültürel sınırları aynı şey midir? Avrupalılık diye ortak bir kimlikten bahsetmek mümkün mü? Global kriz bütün bu tartışmaları nasıl etkileyecek?" Bu katmanlı sorular edebiyat, sanat ve felsefenin penceresinden tartışılıyor konferans boyunca.

Konu sık sık Türkiye'ye geliyor. "Türk edebiyatı Avrupa edebiyatının içinde sayılamaz" diyor Romanyalı bir konuşmacı. "Ayrı bir kültür sizinki." Nazikçe Türk edebiyatını ve kültürünü ne kadar tanıdığını soruyorum. Cevabı bir hayli zayıf.

Doğu Avrupalıların bize karşı önyargıları derin. Ne yazık ki Danimarkalıların da. Elimden geldiğince, dilim döndüğünce anlatıyorum: "Türkiye sizin sandığınız gibi durağan bir Asya ülkesi değil. Nasıl dinamik, nasıl genç, nasıl açık değişime, gürül gürül. Ve bizim edebiyatımız ve kültürümüz öyle çok sesli, çok renkli. Batı dillerine yeterince kitap çevrilmediği için tanımıyorsunuz bu çeşitliliği. Gelin görün İstanbul'u, çıkın kabuğunuzdan sizler de."

Türkiye'ye sempatiyle yaklaşan iki konuşmacı var. Biri İsveçli, diğeri Yunanlı. Bilhassa Yunanlı akademisyen laflarına hep Türkiye'yi överek başlıyor. Kırk yıllık dost gibiyiz.

Konferanstan sonra bütün konuşmacılar liman boyunca yürüyüşe çıkıyoruz. Ve o zaman Kopenhag'ın ılık ve sakin enerjisi altın bir top gibi düşüyor avuçlarıma.

Şehri hissediyorum. Gençler yerlerde oturmuş, kadınlar şortlarla, kısa elbiselerle dolaşıyor. Kimsenin kimseye baktığı yok. Bisikletlerin üzerinde bebekli-çocuklu genç anneler. Daltonlar gibi ailecek bisiklete binenler, boy boy dizilmişler anne, baba, çocuklar. Bir rahatlık var insanlarda. Bir telaşsızlık hali ki bize yabancı.

İstanbul'un öyle deli bir ritmi, o kadar yoğun bir enerjisi var ki, bu sarmalın içinde debelenirken yorgun düşüyoruz bazen, yorgun düştüğümüzü anlamaya vakit bile bulamadan. Ha bire bir yerlere yetişmeye çalışıyoruz.

Milyonlarca insan bu haldeyiz. Milyonlarca yürek. Belki de yapmak istemediğimiz işlere, o anda görmek istemediğimiz insanlara, varmak istemediğimiz yerlere doğru telaş içindeyiz.

Durup düşünmeye vaktimiz olmuyor. Bir de bu yetmezmiş gibi devamlı birbirimizi didikliyoruz. Birbirimizin enerjisini azaltıyoruz. Bu arada şehri şehir ellerimizin arasından sarı sıcak bir kum gibi akıyor. Dokunuyoruz İstanbul'a, ama ruhunu kavrayamıyoruz. Bazen merak ediyorum, biz İstanbul'da yaşayanlar İstanbul'u ne kadar yaşıyoruz?

Böyle zamanlarda Kopenhag gibi düzenli ve sakin yerlerin enerjisiyle kıyaslıyorum bizdeki çılgın tempoyu.

Ve merak ediyorum hangisinde daha üretken olur acaba insan? Burada mı, orada mı? Bizde hayat daha zengin ve derin, ama yıpratıcı. Burada daha düzenli ve yapıcı, ama sıkıcı. Ortası olsa keşke. Ortası olabilir mi?

Kopenhag'da birkaç gün geçirdikten sonra başlıyorum İs- tanbul'u özlemeye. Çılgın şehir. Bize rağmen hâlâ güzel olan, güzel kalan şehir. Kalbi tıp tıp atan şehir. Sokakları mavi mor damarlar gibi incecik, rengârenk ve bir ahenk. Karmaşık, çelişkili, her taşı altın olmasa bile muhakkak birer hikâye olan İstanbul! Hiçbir şehir tutamıyor yerini.

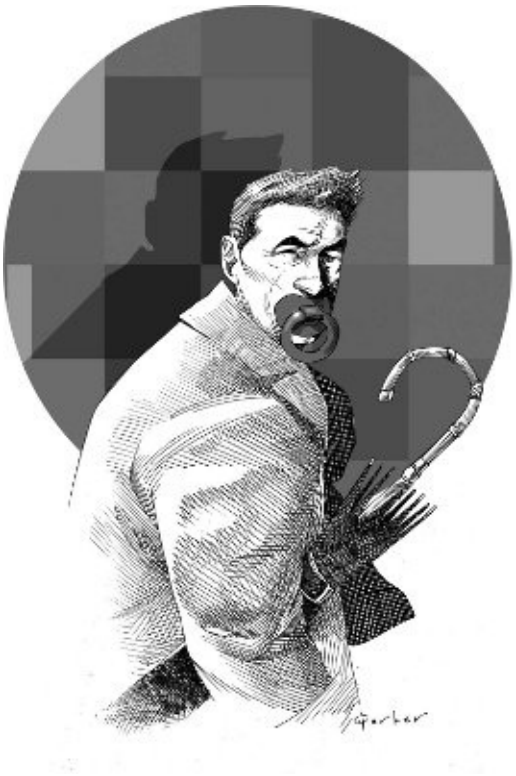

Melankolik Sabahlar

Bayram sabahı uyandım. Neşe içinde olmalıyım, cıvıl cıvıl, kıpır kıpır. Ama baktım, moralim limoni, nabzım tıp tıp melankolik atıyor. Sebepsiz, mantıksız, öylesine, birdenbire. Hava parçalı bulutlu. Ha yağdı ha yağacak. Battaniyeyi çekiverdim yüzüme. Kimseyi göresim yok, bir günlüğüne görünmez olsam keşke. Hiçbir yerde durasım yok; gün batana kadar göçebe olsam keşke. Hani kapıyı açıp yürümeye başlasam, sanki hiç durmayacağım. Yürüye yürüye kendimi kutuplarda bulabilirim ben bu ruh haliyle. Oradan, üzerinde kutup ayıları resmi olan bir kartpostal satın alırım ve İstanbul'daki kendime postalarım. Derim ki:

"Sevgili Ben,

Merak ediyorum nereden kaynaklanıyor şu melankolik hallerin? Nasıl oluyor da hem aileni, dostlarını, arkadaşlarını, okurlarını ve ekseriya insanlığı bu kadar seviyor, sevebiliyor hem de zaman zaman böylesine had safhada asosyal ve münzevi olabiliyorsun? Bir bulabilsem dengeni... Bir anlayabilsem seni..."

Bayram sabahı uyandım. Kutuplara gitmek yerine, evde kaldım. Kapı çaldı, açtım. Karşımda bir misafir. Tanıdık bir yüz, ta öteden.

Çocukluğumdan beri zaman zaman beni yoklayan o dipsiz ve sebepsiz durgunluk ve kasvet, namı diğer Melankolianım (Melankoli Hanım'ın hızla söylenmiş biçimi) bayram ziyaretine gelmiş. Elinde bir kutu çikolata. Tabii ki bitter. Nasıl kışkışlarım? Nasıl "Git" derim? Mecburen buyur ediyorum.

"Hoşgeldin Melankolianım..."

Melankolianım siyah saçları sımsıkı topuz, ayağında ten rengi çorabı, üzerinde şık bir nefti döpiyes, oturuyor salonda. İncecik, bir gıdım fazlası yok, her zamanki gibi. Yanına ilişiveriyorum. "Söylesene" diyorum, "neden insanlar, bilhassa kadınlar kimi zaman ansızın melankoliye yakalanırlar? Biyolojik mi bunun sebebi? Kültürel mi? Mistik mi? Ekonomik mi? Hormonlarımız mı bunu yapan, toplumsal koşullanmışlıklarımız mı? Nedir ansızın kadınlara gelen hüzün dalgalarının sebebi?"

Diyor ki bana: "Erkek genellikle güneş gibidir. Ya batar ya çıkar. İktidar peşinde, ya kazanır ya tepetaklak yuvarlanır. Net, berrak, sade ve yalın. Kadın ise ayın halleri gibidir. Parlarken bile bir yanı karanlıkta kalır. En görünür olduğu zamanlarda bile bir parçası bulutların ardında... Kadın muammadır."

"E ne yapacağız peki?" diyorum sabırsızlıkla. "Nasıl çıkacağız bu hallerden?

"Çıkarız elbet, yeter ki kendimize ve etrafımıza dürüst olalım, rol yapmayalım. Melankoliyi de benimseyip, seveceğiz. Ve onu bastırarak yok etmek yerine, üretken enerjiye çevireceğiz" diyor. "Melankoliyi görmezden gelmek çözüm değil. Onun yerine, alıp hamur gibi yoğurup şekiller inşa edeceğiz. Hüzün dediğin yakışır insana, yakışır kadınlara. Hüznü sanatın, edebiyatın ve yaratıcılığın emrine vereceğiz."

Hoşuma gidiyor söyledikleri. İlgiyle dinliyorum. "Sana tuhaf bir yöntem önerebilirim" diye devam ediyor Melankolianım. "Derhal bir kitabevine git, bir adet Cioran kitabı satın al. Hali hazırda bozuk akseden moralin öyle bir hızla dibe vuracaktır ki, oradan sekip de su yüzüne çıkman kaçınılmaz."

Cioran geçtiğimiz yüzyılın en bedbin, en karamsar, en ünlü filozoflarından. Romanyalı. Tesadüf değil Romanya'dan çıkmış olması. Onun gibi damardan kasvet bir ses Kanada'dan, Las Vegas'tan ya da Kanarya Adaları'ndan çıkacak değildi ya. Doğu Avrupa'dan çıkacak haliyle. Öyle bir adam düşünün ki, daha üniversite yıllarında hayatı didik didik ederek sorgulamaya başlasın. Öyle bir genç adam düşünün ki, henüz 23 yaşında kaleme alıp yayımlattığı felsefe kitabının adı "Ümitsizliğin Doruklarında" olsun. Bu yapıtında Bergsonculuğu, yaşadığımız hayatın kaçınılmaz bir biçimde trajik olan boyutunu anlayamamakla ve açıklayamamakla suçlar Cioran. Zor adamdır vesselam! Bir başka başyapıtı*Çürümenin Kitabı*'nda şöyle der: "Kökeninde yıkıma mahkûm olmayan hiçbir 'yeni hayat' görmedim şimdiye kadar. Her insanın zaman içinde ilerleyip bunalımlı bir geviş getirmeyle kendini tecrit ettiğini, yenilenme niyetine de ümitlerini soldurup kendi içine düştüğünü gördüm."

Sevgili kadınlar, bir sabah uyanır da Melankolianım'ı salonunuzda bulursanız, kovmayın onu. İlginç kadındır, tanımaya değer. Cioran okur, Leonard Cohen dinler, renklerden en çok griyi sever. Bir bardak çay için karşılıklı. Tanışın kendisiyle. Hoşsohbettir, şöhretinin aksine. Ve ne zaman ruh haliniz tökezlese, sizden daha bedbin birinin sesine kulak verin. Belli olmaz iyi gelebilir. Çivinin çiviyi söktüğü olmuştur.

Parker

Kadınları Sevmeyen Kadınlar

Öyle kadınlar var ki, "dünyaya bir daha gelseniz ne olarak gelmek isterdiniz?" sorusuna, "tabii ki kadın olmak isterdim" diye cevap verecek kadar cinsiyetleriyle barışık görünürler, ama gene de bir türlü hemcinslerini sevemezler. Kadınları sevmeyen kadınlardır bunlar. Tanırız onları. Ömrü hayatımız boyunca defalarca karşılaşırız. Okulda, sokakta, işte, evde, alışverişte, her yerde... Kimi zaman latif bir dantelli tülle saklarlar bu eğilimlerini; kimi zamansa saklamaya gerek duymaz, aşikâr ederler. Hatta zaman zaman bir salgın hastalık gibi yaygınlaşır kadınları-sevmeyen-kadınlık hali; gribe yakalanır gibi bizler de yakalanırız. Bir bakmışız kadınları sevmeyen kallavi laflar ediyor, kendimizi hemcinslerimizden ayrı tutuyoruz. Farkına varmazsak alır başını ilerler bu eğilim, iyileşemeyiz. Hayatımız boyunca üzerimize yapışıp kalır bu sevgisizlik; hastalık kronikleşir. Durumun ayırdına varıp ruhumuzu tedaviye alırsak geçer. Geçer ve geride kalır.

Kadınları sevmeyen kadınlık hallerinin ilk ipuçları aslında çocuklukta yatar. Biyolojik sebeplerden ya da genlerden ötürü değil, yetiştirilme ve sosyalleşme biçimlerimizden ötürü. Hani hep prenses olmak üzere yetiştiriliyoruz ya, her masalın da malum on değil, yüz değil, bir tek prensesi vardır. Kız çocukları masallardan sadece "güzel" ve "prenses" olmaları gerektiğini değil, rekabeti de öğrenir. Külkedisi ve ablaları, Pamuk Prenses ve üvey annesi... Kadınlar masallarda hep hemcinsleriyle uğraşır.

Kendi aralarında oynayan çocuklara bakın. Aniden bir kız çocuk çıkar, bir başka kız çocuğuna durup dururken kötü davranmaya başlar. Onu "oyun dışı" ilan eder, cezalı gibi köşede beklemesini ister. Sırf o da kız olduğu için. Sırf varlığı sinirine dokunduğundan. Çocuklukta fazla göze batmayan bu hırçın eğilim ergenlikte tavana vurur. Genç kızların kendi aralarından birini ya da birkaçını düpedüz "öteki" ilan edip, dışlama hevesleri gencecik yüreklerde sızım sızım hikâyeler bırakır.

Öteki genç kızın kıyafetleri, tavırları, konuşması, bizzat varlığı alay ve eleştiri konusu olur. Dünya edebiyatının ünlü kadın yazarlarından Margaret Atwood bir romanını sırf bu tema üzerine kurmuştur. En yakın kız arkadaşları tarafından dışlanan, onlara yaranmak için çabalayan, çabalarken hırpalanan ve yaralanan bir genç kızın ağzından yazmıştır.

Ama bazen kadın yazarlar da hemcinslerini sevmeme hallerine tutulurlar. Ve o zaman bu eğilim yazılarına sızar, kalemlerini şekillendirir.

Çok sevdiğim ve gerek hayatıyla, gerekse kaleminin kıvraklığıyla beni hep etkileyen Halide Edib Adıvar'ın kadınlardan çok hoşlanmadığını düşünmeden edemiyorum bazen.

Hani kız kardeşlik bilinci, kadın dayanışması bir kenara, zamanının kimi kadınlarının varlıklarına bile tahammül edemiyordu sanki. *Mor Salkımlı Ev*, bu önemli yazarımızın dünyaya ve kendine nasıl baktığına dair önemli ipuçlarıyla dolu bir eser. Nedense Adıvar burada dönemin erkek entelektüellerini andığı halde, kadın yazarlarını görmezden gelir. Mesela Fatma Aliye Hanım ya da Emine Semiye Hanım'a yeterli atıfta bulunmaz. Halbuki aynı dönemde ve aynı topraklarda yaşayan gerek Müslüman gerekse gayrimüslim kadın yazar ve şairlerle nice ortak nokta vardı arasında. Bunları es geçmesi, hemcinslerinden uzak duruşu bence düşündürücü.[*]

Zihnimizin bir yerinde ne yazık ki hep "iyi kadın" ve "kötü kadın" ikilemi duruyor. Bir sarkaç gibi tepemizde. Böyle öğrendik annelerimizden, çevremizden, filmlerden ve kitaplardan. Daha entelektüel olanlarımız bunu biraz daha sofistike bir dille "ideal kadın" ve "öteki kadın" yapıveriyor, ama ikilem değişmiyor. Halide Edib'in henüz otuz yaşında yazdığı *Handan* romanı tam da bu ikilemi açığa çıkarır. Orada yazar iki farklı kadın tipi çıkarır okurun karşısına. Bir yanda Neriman, bir yanda Handan.

Tatlı huylu, isyan nedir bilmeyen, evcimen, son derece sıradan ve sıradanlığıyla yüceltilen kadın tiplemesidir Neriman. Alabildiğine edilgendir. Her türlü hırstan, arzudan, kavgadan arındırılmıştır. Kocası onu şöyle anlatır: "Hayatı bir işkence, bir burgu, bir ateş yapan kadınlardan sonsuz olarak kendisini uzaklaştıran sade ve samimi bir kız..."

Romandaki zıt kadın karakter ise Handan'dır. İlk bakışta dişi canavar gibi gelir okura. Ne var ki Handan'ı çekici kılan bir özellik vardır: Beyni. Hatun akıllıdır, kültürlüdür. Bilim, felsefe, sanat, edebiyat gibi konularda, üstelik erkek meclislerinde rahatlıkla konuşabilecek kadar birikimlidir. Erkeklerin tekelinde olan bilgi ambarını delebilmiş nadir kadınlardandır. Halide Edib Adıvar'ın pek çok romanında olduğu gibi burada da bir "ideal kadın" tiplemesi öne çıkar, bir de "cariyelik geleneğini sürdüren kadın." İdeal kadınlar ne kadar dirayetli, vatanperver, akıllı, azimli, cinsiyetsiz ve kadınlıktan uzak ise, cariyeliği sürdüren

kadınlar da o kadar edilgen, kadınsı ve sınırlıdırlar. Mesele şu ki erkeğin hayatında her iki kadın tipine de yer vardır. Birine karısı, çocuklarının annesi, evinin hanımı olarak. Berikine arkadaş, fikirdaş, yoldaş olarak. Birinin bedenine ihtiyacı vardır. Ötekinin beynine.

Margaret Atwood'un, Halide Edib Adıvar'ın zihinlerini ve kalemlerini meşgul eden "Kadınları Sevmeyen Kadınlık Hikâyeleri" bugün bizlerin karşılaştığı ikilemlerden o kadar farklı değil. Ama bir nokta açık. Biz kadınlar birbirimizi kategorilere böldüğümüz, hemcinslerimize hırçınca eleştirel bir nazarla baktığımız ve "kız kardeşlik" kavramı yerine suni bir Prenses Rekabeti'yle hareket ettiğimiz müddetçe değişmeyecek bu köhne kalıplar, değişemeyecek...

Parker

Yazarlığın İki Altın Formülü

Yaptığım her imza gününde, gittiğim her edebiyat etkinliğinde karşıma çıkan ilginç bir durum var: Saklı edebiyatçılar ülkesi Türkiye. Potansiyel yazarlar ve potansiyel şairler ülkesi burası. O kadar çok insandan benzer sözler duyuyorum ki: "Benim kızım da öykü yazıyor", "Eşim senelerdir şiir yazar, hiç bırakmadı" ya da "Ben de gençliğimden beri bir şeyler karalıyorum." Öğrenciler, ev hanımları, serbest meslek sahipleri, doktorlar, memurlar... İlk bakışta edebiyatla ilgisi yok zannettiğiniz bir insan pat diye aynı şeyleri söyleyiveriyor: "Ben de yazıyorum." Ne tür şeyler yazdıklarını sorduğumda yarı mahcup açıklıyorlar, bir sırrı paylaşırcasına. "Denemeler, öyküler, şiirler... Defterler dolusu!"

"Ne güzel" diyorum. "Kaleminize kuvvet. Peki neden edebiyat dergilerinde yahut sitelerinde yayınlatmaya çalışmıyor, dosya yapıp yayınevlerine yollamıyorsunuz? Niçin yazılarınızı kendinize saklıyorsunuz?" Tuhaf bir sessizlik oluyor. Yazmak tamam da, yazdıklarını paylaşmak zor. Bir genç kız büyük bir açıklıkla itiraf ediyor: "Reddedilirim diye korkuyorum."

"Reddedilebilirsiniz, doğru. Kimse bunun garantisini veremez. Ama reddedile reddedile başarılı olan o kadar çok yazar ve şair var ki dünyada."

"Evet ama yayımlansa daha mı iyi olur, yoksa daha mı kötü?" diyor kısık bir sesle. "Denemelerim yayımlansa beni tanıyan herkes okur, o zaman da herkes eleştirir."

Eleştirirler ama sen gene de kapatma kendini. Eğer hayallerini ve hikâyelerini hep kapalı bir kutuda tutarsan, inan ki o kutunun havası yetmez kelimelerine. Harf özgürlük sever. Harf sonsuzluk sever. Kapılar, pencereler açık olsun ister. Püfür püfür essin yel. Dört bucak yedi iklim sonsuzluk ister kelimeler. Ne kutu, ne çekmece, ne sandık yeter. İnan ki havasız kalır ilham perisi kapatıldığı yerde. Kanatları solar, benzi atar. Sen aç ruhunun kapılarını. Paylaş yazdıklarını cümle mahlukatla. Aç kendini kâinata. "Eleştirilirim, yerilirim, aman yanlış anlaşılırım" diye korkma. Eleştirilirsin, yerilirsin ve dahi yanlış anlaşılırsın, doğru. Ama başka türlü nasıl büyür ki insan, nasıl eğitilir nefs dediğin, nasıl mürekkebine kavuşur kalem?

Gelebilecek eleştirilerden çekindiğimizden yazmaya dair en temel, en insani heves ve hayallerimizi bile bastırıyoruz. Ertelenen kitap projeleriyle dolu zihinlerimiz. Halbuki pek çoğumuzun gönlünde bir kitap yazmak var. Günün birinde, işler biraz daha rayına oturunca, bir kenara üç beş kuruş para koyup çalışmak zorunda kalınmadığında oturup yazılacak bir kitap... Kimisi hayat hikâyesini yazmak istiyor, kimi bir tanıdığının başından geçenleri. Kimi geçmişin intikamını kitapla almak istiyor, kimi kalıcı bir eser bırakmak. Kimi bir kurgu peşinde, öyle bir kurgu ki sürekli yeniden yazılıyor zihinde. Fikirler güzel, ama erteleniyor nedense. Halbuki kitap yazmanın gelecekle ilgisi yok. Yazmanın tek bir zamanı var: "Şu anda, şimdi."

Yazarlığın kalıbı yok. Genelgeçer reçetesi yok. Her insanın hayatı, kişiliği, mayası ve kimyası nasıl farklıysa, yazı serüveni de farklı olmak durumunda. Kimi kırkından sonra yazmaya başlar, kimi en güzel eserlerini gençliğinde verir. Kimi bir kitabı beş senede tamamlar, kimi beş ayda. Hiçbir yol diğerine üstün değildir. Aslolan ortaya çıkan eserin derinliğidir. Başkalarına bakarak değil, ancak kendi içimizi görerek yazabiliriz. Her işte olduğu gibi burada da temel itki içeriden gelir insana, dışarıdan değil. Ama gene de formül arayanlara söyleyebileceğim tek şey şu: İki temel kaynaktan beslenir yazı. Birbirine zıt, ama ikisi de kudretli iki ana akıntı eşlik eder edebiyatçıya.

Formül bir: (Hınç/Hırs çarpı Emek artı Disiplin) bölü (Yal-nızlık). Yazmanın ilk formülü kişisel hınçlar ve hırslarla bağlantılıdır. Kimi yazarlar ve şairler kızgınlıktan, kırgınlıktan, hakkının yenildiği ya da kıymetinin yeterince bilinmediği saplantısından, bir konuda kimsenin kendileri kadar uzman olmadığı inancından yahut birilerine bir şeyler anlatma arzusundan, bazen de kavgadan, kavgacılıktan beslenir. Hınç, hırs ve öfke... Üçü de kudretli çarklardır. İnsanı üretken kılabilirler. Yanı sıra muhakkak emek ve disiplin gereklidir, bir de tabii yalnız kalmak. Yalnızlık olmadan yazarlık olmaz. Bu formül kısa vadede başarılı gibi görünse de uzun vadede tavsar. Öfke keskin sirkedir, kabına zarar. Hınçtan beslenen insan sonunda kendi bindiği dalı kesmeye başlar.

Formül iki: (Aşk/Tutku çarpı Emek artı Delilik) bölü (Yal-nızlık). Burada temel etmen aşktır. Yaptığın işi sevdiğin için ve severek yapmak. Akıl mantıkla açıklanamayan bir öte boyutta gezinmek. İnsan niye âşık olduğunu bilebilir mi? Tek bildiği âşık olduğudur. Niyesi değil. Yazıya da âşık olunur. Kişi severek ve tutkuyla yazar. Yaptığı işi o kadar benimser ki yazmadan yaşamayı düşünemez bile. Disiplinin yerini delilik almıştır. Yazmaya koyuldu mu durmadan, duramadan, gece gündüz yazar. İçinden cin çıkartırcasına. Saatler, günler, aylar

ve senelerce gıdım gıdım biriken emek. Ve tabii bir de yazarlığın olmazsa olmazı: Yalnızlık. Yazarlığın iki altın formülü var. Bu ikisinden hangisinin seçileceği tamamen kişiye kalmış, kişinin ruhunun rengine.

Balondan Görünen Dünya

Kapadokya'da bir bayram sabahı. Gün ağarmak üzere. Uzaklardan gelen yabani ot ve çiçek kokuları, rüzgârın serin nefesine karışıyor. Havada bir iyimserlik, bir beklenti, bir macera heyecanı. Vadide yüzlerce insan toplanmış. Her milletten, her yaştan, her dili konuşan... Yerde, göz alabildiğine sağlı sollu uzanacak şekilde balonlar yatıyor. Uzaktan bakıldığında rengârenk kumaş toplarını andırıyorlar. Sanki çılgın bir kumaşçı uğramış vadiye. Çılgın ve cömert. Dükkânındaki bütün kumaş toplarını taşımış buraya, saça saça açmış. Rüzgârda her şey renkli, her şey sürreel, her şey ve her yer yarı rüya yarı gerçek.

Bizler bir kenarda beklerken, devasa tüplerle balonların içlerine hava dolduruluyor. Aynı anda elliden fazla balonun şişmesine, şekillenmesine, büyümesine ve derken yükselişine tanık oluyoruz. Her şey tamam olduğunda yolcular onar yirmişer sepetlere doluşuyor. Az sonra gökyüzü benek benek balonlarla kaplandığında, o sepetlerden birinin içinde bizler de varız. Bakıyoruz aşağıya, oradan bakınca bambaşka görünen dünyaya.

Kapadokya'da bir bayram sabahı. Yerden metrelerce yükseklikte bir balonun içindeyiz yakın dostlarla beraber. Sadece daha yukarı çıkabiliyor ya da alçalabiliyoruz, hareket kabiliyetimiz bundan ibaret. Tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi. Direksiyon yok. Vites yok. Ne sağa dönebiliriz, ne sola. Rotamız, bizden daha kudretli bir etmene, rüzgârın iradesine kalmış. Biz ne yaparsak yapalım gidişata yön veremiyoruz. Esen yelle beraber hareket etmek, diğer balonlar arasında kendimize barışçıl bir yer açarak, kimseye çarpmadan ve çatmadan özgün bir yol izlemek durumundayız. Tıpkı gerçek hayatta olduğu gibi. Bundan ibaret balonun çabası... Mücadelesiz, rekabetsiz, gerilimsiz bir varoluş.

Aramızdaki arkadaşlardan en titiz, en mükemmeliyetçi ve her şeyi kontrol etmeye en meraklı olanlarımız bile bu durumdan rahatsız olmuyor. Balonun yönünü bizim değil, rüzgârın tayin ettiğini kabul etmekte, ne tuhaftır ki, kimse zorlanmıyor. Halbuki İstanbul'da halimiz ne kadar farklı. Şehir hayatında her şeyi planlamaya veya planladığımızı sanmaya, kendimizi "Düşünen ve Kotaran Özne" olarak algılamaya o kadar alışkınız ki. Halbuki balonun içindeyken, normal şartlar altında unuttuğumuz bir teslimiyet ve hafiflik hissi geliyor üstümüze. Biraz da çocuksu bir merakla dikiliyoruz sepette. O an herkes kendi kendisiyle baş başa kalıyor. Kendi içine bir göz atıyor. Bir an için de olsa herkes

kendi bildiği dilde ve şekilde selam veriyor özüne, derununa.

Şafak söküyor Kapadokya'da. Gökyüzü eflatun ve pembe tonlarda. Aşağıda dünya yepyeni bir güne hazırlanıyor. Olanca telaş, heves ve hayhuyuyla. Arabalar, telefonlar, randevular, konuşmalar, vaatler, kırgınlıklar, yanlış anlamalar... Balondaki bizler ise tüyden hafif, Sağır Sultan'dan sağır olmuşuz. Dünyanın ürettiği hiçbir gürültüyü işitmeden, hiçbir yükü sırtlanmadan öylesine duruyoruz semada. Seyrediyoruz âlemi. Seyrediyoruz âlemdeki kendimizi.

Elbette bu, yüzyıllardır mutasavvıfların, öyle balonlara veya tayyarelere binmeye gerek görmeden gayet yakından tecrübe ettikleri bir halin kıyısı. "Kâh çıkarım gökyüzüne seyrederim âlemi, kâh inerim yeryüzüne seyreyler âlem beni" dememişler boşuna. Balondan bakınca dünyanın orantıları değişiveriyor. Küçülüyor sıkıntılar. Aşağıdayken devasa görünen şeyler buradan bakınca karınca boyutunda kalıyor. Düz mantık, yerçekimine yenik düşüyor. Tasalar, hırslar, gayeler, didinmeler hepten önemini yitiriyor. Zaman uzun, ince, ilerlemeci bir çizgi olmaktan çıkıyor; ufacık ve rengârenk sarmallara dönüşüyor. Her şey geçici. Aslolan şu an ve şimdi.

Ara sıra yapmak lazım bunu. Balondan bakmak lazım dünyaya. Bilhassa şu anda depresyonda olanlara ya da monotonluktan sıkılanlara, aşktan ve muhabbetten uzak kalanlara ufacık bir tavsiye bu. Gidin Kapadokya'ya. Gün ağarmadan çıkın bir balona. Açıları değiştirin. Bir de o yükseklikten ve dinginlikten bakın hem içinize hem cümle kâinata. Beklemediğiniz kadar iyi gelebilir.

Neler Oluyor Bize?

Bir okurum Adana'dan bir mektup yollamış. İçten, duygusal, samimi. Bugünlerde bir öğretmen olarak, bir kadın olarak, bir anne olarak, bir insan olarak gazeteleri okumakta zorlandığını söylüyor. "Bize neler oluyor?" diye sormuş ardından. "Böyle değildi bu toplum. Nasıl bu hale geldik? Utanç duyuyorum. İnsanlık adına."

Peş peşe gelen taciz ve cinayet haberleri tüm ülkeyi derinden sarsıyor. Ama bu tür insanlık dışı hadiselerin bu toplumda daha evvel yaşanmadığı, bugünlerde arttığı iddiası doğru değil. Benzer olaylar eskiden de oluyordu, ama çoğunlukla duymuyor, konuşmuyorduk. Gazeteler yazmıyor, kamuoyu tartışmıyor, politikacılar "görmüyor"du. Yerel yetkililer bu konuda bir açıklama yapma ya da toplumu bilgilendirme ihtiyacı hissetmiyordu. Kalın bir sessizlik perdesi çekiliyordu, o kadar. Tıpkı "töre" cinayetlerinde olduğu gibi. Öteden beri oluyordu bunlar. Tek farkla: Fazla duyulmadan kapanıyordu hadiselerin üstü. Toplumun geri kalanı durumdan bihaber devam ediyordu yoluna; bilmeden, görmeden, düşünmeden...

Bir toplum ne kadar feodal ve içine kapanık ise orada insanların –özellikle kadınların– hayatı o kadar önemsizleşir. Kolektivite ve otorite karşısında birey adeta çaresizdir. Sistem demokratlaştıkça ve kitle iletişim araçları daha iyi bir şekilde işledikçe tek tek bireylerin varlığı önem kazanır. O zaman sadece nüfus sayımında birer "rakam"dan ibaret olmaz insanlar. Başlı başına eşit ve bağımsız bir birey olarak algılanırlar. Öyleyse, bugün ensest, töre cinayetleri ve cinsel taciz hadiselerini geniş düzeyde konuşuyor olabilmemiz, aslında bugün dünden daha demokratik ve açık bir toplum oluşumuzla ilintilidir. Bu bir paradoks gibi görünse de, konuşabilen bir toplum, yazabilen bir toplum, yani meseleleriyle yüzleşebilen bir toplum, "ortada hiç sorun yokmuş gibi yapan" bir toplumdan daha ileridedir.

Bir kadın kurultayında bir konuşmacının çıkıp şöyle dediğini hatırlıyorum: "Ensest ve yakın çevre içinde taciz gibi meseleler bizden çok bireyci Batı toplumlarının sorunudur. Bizdeki aile yapısı o kadar sağlam ve köklü ki böyle şeylere milyonda bir bile rastlanmaz. Bizim aile yapımızda büyükler küçükleri korur, küçükler otoriteye saygı gösterir."

Artık bu yüzeysel zannımız kırıldı. Ve kırılmasına ihtiyacımız vardı. Gerçeklerle yüzleşmek için. Hakikatleri görmeden ve kabullenmeden, kendimizi geliştiremez, güzelleştiremeyiz. Bir toplum her meseleyi özgürce konuşabildiği ve yazabildiği ölçüde zenginleşir. Konuşmak, konuşamamaktan çok daha iyidir. Bundan dolayı, olayların üzerini kapatmaya çalışmak, "Aileler kendi aralarında anlaştı, siz karışmayın" demek doğru değildir.

Siirt'teki gibi bir olay ortaya çıktığında yetkililerin basına çatmak yerine şunu demesini tercih ederdim: "Bizler yaşananlardan dolayı büyük bir üzüntü duyuyoruz. Kadın olsun erkek olsun, çocuk olsun yetişkin olsun, tek tek her vatandaşımızın daha iyi, daha eşit, daha özgürce yaşaması için ve bir daha bu tür karanlık hadiselerin olmaması için elimizden geleni yapacağız, yapıyoruz. Siz de bize destek olun. Beraber adım atalım."

Öte yandan inanıyorum ki nice Siirtli durumdan derin bir keder duymakta. Onlar da bu tür hadiselerin her yerde olabileceğini, bu şekilde damgalanmaktan üzüntü duyduklarını belirtiyorlar. Haklılar. Görsel ve yazılı basında bu konuyu konuşurken meseleyi Siirt'e has bir günah haline getirmemeliyiz. Siirt'i ve Siirtlileri dışlamadan, ötelemeden, ötekileştirmeden konuşmak ve yazmak durumundayız. Peki ne yapmalı? Evvela kolektif bir bilinç oluşturmalı. Ortak duyarlılık, adap ve vicdanımızdan feyzalarak. Bu bizim ortak meselemiz. Hepimizin!

Türkiye'deki kadınlar, eşler, anneler, anneanneler, kız kardeşler, ablalar, gelin beraber adım atalım. Milyonlarca seçmeniz aslında biz. Ne kadar güçlüyüz, ama farkında bile değiliz. Bugünden itibaren, siyasi partilerin ve siyasetçilerin, kadınlar ve çocuklar için ne yaptıklarına dikkat edelim. Daha çok kadın vekilin Meclis'e girebilmesi için uğraşalım. Oyumuzu, desteğimizi bu konulara duyarlı olanlara verelim. Zorda olan, darda kalan kız kardeşlerimize destek vermek için tek tek neler yapabileceğimize kafa yoralım.

Birbirimizin kederine kayıtsız, birbirimizin hikâyesine bigâne kalmayalım.

İnsanın İşi Öğrenmektir

"*Aşk*'ı okudum, tasavvuf ile yakından ilgileniyorum. Bana bunun ardından aynı alanlarda ne okumamı tavsiye edersiniz?" diyen okur mektupları ve e-mailler alıyorum. Tavsiye vermek benim haddim değil. Üstelik ne uzmanım bu alanda, ne yetkin. Benim işim hikâye anlatmak. Ben okurlarımı bir hayale, bir hikâyeye davet ediyorum romanlarımda. Aşk'ta da beraber bir hayal kurduk. Beraber bir hikâye anlattık. Ama rahmetli Cemil Meriç'in dediği gibi, hikâyelerin ve kitaplarla gelen hayallerin şu "hakiki" dünyadan daha hakiki olduğunu unutmayarak...

Tasavvuf konusunda herkesin kendi mizacına ve ihtiyaçlarına göre okuma listesini elleriyle kurup adım adım oluşturacağına inanıyorum. Önemli olan iyi ve isabetli kitaplar okumak kadar, tasavvufu kitabi bir bilgi boyutunda bırakmamak. Yani yaşamak. Yaşatmak. Bugüne taşımak. Gündelik hayatın ufak tefek adımları içinde aramak ve bulmak bulabildiğince. Gayret etmek, kadrince. Yoksa teorik, uzak, "eski" ve temelde hissedilmez bir boyutta kalıyor bilgi. Halbuki bilgiyi de yaşamak lazım.

Öte yandan şunu da biliyorum ki, gene kitaplar aracılığıyla gönüller arası köprüler kurabilir, birbirimize kapılar açabiliriz. Güzel kitaplardan, güzel filmlerden, güzelliklerden bahsedebiliriz. Birbirimize yollar açabiliriz. Bu niyetle, sevdiğim ve etkilendiğim bir kalemden bahsetmek istiyorum. Batı'dan ve Doğu'dan çok sayıda insana ilham vermiş ve Sufiliği tanıtmış bir isim: İdris Şah.

"İnsanın işi öğrenmektir. Deve insandan daha güçlüdür; fil daha iri, aslan daha yiğittir. Sığır insandan daha çok yiyecek yer, kuşların erkekliği daha fazladır. İnsanın işi ise öğrenmek, öğrenmek, öğrenmektir bu âlemde...." Böyle diyor İdris Şah, kadim tasavvuf metinlerinden aktarımlarda bulunduğu yapıtlarında. Böyle diyor Türkçeye kazandırılan Sufi'nin Yolu kitabında. Çarpıcı tasavvufi hikâyeler ve tekrar tekrar dönüp düşünerek okunması gereken mesellerle dolu bu kitap basında ne yazık ki yeterince ilgi görmedi, bir hayhuy içinde kaynadı, ama meraklısı gitti buldu, okudu.

Bizde ne yazık ki yeterince tanınmıyor İdris Şah. Oysa Batı âlemine, bilhassa Batılı entelektüellere tasavvufu tanıtan ve sevdiren bir avuç Doğulu yazardan biridir. "Her öğrencinin hak ettiği mürşidi bulduğunu" söyler ki,

üzerinde uzun uzun düşünmeye değer. İdris Şah'ı etkili kılan sadece eserleri değil, bir de insanların yüreklerinde bıraktığı merak ve muhabbet tohumları olsa gerek. Tabii bir de Avrupalı sanatçılar üzerindeki etkisi. Pek çok kişi tasavvuf hakkında yazmıştır Batı'da, ama çok azı, bu konulara ilgi göstermemeleriyle ünlü olan yazar çizer takımı tarafından ilgiyle okunmuştur senebesene. Kimi Katolik kimi Protestan kimi Yahudi ailelerden gelen kültürel elite, tasavvufu sevdiren insandır İdris Şah. Onun sadık okurları ve sevenleri arasında İngiliz romancılığının divalarından, Nobel ödüllü Doris Lessing de vardır.

İdris Şah, 1924 senesinde zor bir coğrafyada, Afganistan'da dünyaya geldi. Seneler sonra yazdığı kitaplar dünyanın en çok konuşulan tüm dillerine çevrildi. İdris Şah, "arayan" her öğrencinin eninde sonunda kendi aynasını, kendi mürşidini bulacağına inanırdı. Ancak bir o kadar eleştirel yaklaşırdı mürid-mürşid ilişkisini hiyerarşik düzlemde kuranlara. Ona göre mürid ile mürşid aynı zeminde olmalıydı, aynı gönülden, aynı demden. Yani öyle biri ötekinin elini eteğini öpecek, biri aşağıda öteki yukarıda olacak... Bunlardan yana değildi. İdris Şah'a göre öğretmen ile öğrenci aynı seviyede olmalı, aynı pınardan su almalıydı. "Tasavvuf, insanın kendi kendinin farkına varacağı ve kendi kendine gerçekleştireceği bilgidir" demesi bu yüzden.

Soru: Tasavvuf ile diğer düşünce yöntemleri arasında çekişme var mı?

Cevap: Yok ve olamaz, çünkü tasavvuf tüm düşünce yöntemlerini bünyesinde toplar; hepsinin kendine göre bir kullanımı vardır.

Soru: Tasavvuf belli bir dille, belli bir toplulukla, belli bir tarihsel dönemle mi sınırlıdır?

Cevap: Tasavvufun herhangi bir zaman, yer veya topluluktaki görünen yüzü çeşitlilik gösterebilir, çünkü tasavvuf kendisini her insan tarafından kavranabilir şekilde sunmalıdır.

Soru: Türkistanlı Ahmed Yesevi ve Endülüslü İbn El Ara-bi'nin okullarından çok az eser var, neden?

Cevap: Çünkü yüksek anlayış diyarında, iş bitince ocak kapanır.

Tasavvuf okumak, İdris Şah okumak ve daha nice nice kıymetli kalemleri okumak hayata bakışımızı değiştirecek. Okumak lazım. Çok. Daha çok. Ne de olsa insanın işi öğrenmektir. Öğrenmek ve bir de muhabbettir.

Parker

Annesinin Oğlu

Yaşadığımız her duygusal arızanın ya da elimize yüzümüze bulaştırdığımız her aşk macerasının sebebini, dönüp çocukluğumuzun incinmişliklerine bağlamak zorunda değiliz. Ama öyle yapıyoruz çoğu zaman. Ve ne vakit çocukluğumuzu bir başkasına anlatmaya kalksak, temel bir figür öne çıkıyor hatıralarımızda: Annemiz. "Kadınlar ve anneleri" başlı başına bir yazı konusu, "erkekler ve anneleri" ise apayrı. Siyasette, sporda, medyada, akademide, sanatta ve iş dünyasında başarılı ve etkin olan erkeklerin çoğunun arkasında sanıldığı gibi azimli bir "eş" değil, iddialı bir "anne" var aslında.

Kimi erkekler "annesinin oğlu" ve hep öyle kalıyor. Kaç yaşına gelirlerse gelsinler onlar annelerine olan düşkünlüklerini ruhlarında kalıcı bir dövme gibi taşıyor. Büyüyüp üniversiteden mezun olduklarında, iş dünyasına atıldıklarında, hatta evlenip yuva kurduklarında bile durum değişmiyor. Hayatlarının rotasını belirleyen pusula anneleri olmaya devam ediyor. Kimi anneler de "oğlunun annesi" ve hep öyle kalıyor. Müthiş bir düşkünlük, titizlik, korumacılık... Yaşlandıkça durum değişmiyor, tam tersine pekişiyor. Oğlunun mesleğindeki ilerlemelerini, kimlerle rekabet halinde olduğunu, sevenlerini ve sevmeyenlerini ayrıntılarıyla biliyor anne, gözü hep üzerinde.

Oğlumuz doğduğunda "esas kişilik sınavın şimdi başladı" demişti bir psikolog arkadaşım bana. "Bakalım nasıl bir oğlan annesi olacaksın?" Bir şey demedim. Sadece dinledim. Bakıyorum etrafıma, seyrediyorum âlemi. Genç kızlığında hayal ettiği dünyayı bulamayan veya yetenekleri doğrultusunda yaşayamadığını sanan; kendi evliliğinde içten içe mutsuz olan ya da senelerce çevresiyle sorunlar yaşayan; velhasıl bir türlü kendini tam olarak geliştiremeyen, potansiyelini açığa çıkaramayan nice anne varını yoğunu oğluna, oğullarına adıyor. Tutkuyla, sabırla, kararlılıkla... Bunca duygusal enerji, bu kadar beklenti oğlan çocuklarının üzerine odaklanıyor. Sonra o çocuklar büyüyor ve kendi mutsuzluklarını yaşıyor, yaşatıyor...

Sene 1900. Paris'te salaş bir otel odasında, meteliksiz, kimsesiz, yaşamaktan yorgun düşmüş bir adam uzanmakta. Gözleri tavana odaklanmış, aklı geçmişte, yüreği sevdiklerinde takılı kalmış. Usulca veda ediyor dünyaya. Ölüm sebebi: Menenjit... Bir de raporlara yazılmayan sebepler var: "Toplum tarafından yanlış anlaşılmak, dışlanmak, horlanmak, yıpratılmak ve yalnızlık." Oscar Wilde'ın 1854'te Dublin'de başlayan yaşam serüveni böyle son buluyor.

"Ağır yazar" yahut "saygın edebiyatçı" görüntüsü vermek gibi bir derdi hiç olmadı onun. Keza "erkek adam" tanımına uymak gibi bir gayesi de olmadı. Canının istediği gibi giyindi, dilediğince süslendi. En olmadık renkler (eflatun, bordo, turkuvaz), en olmadık kumaşlar (şifon, saten, ipek) içindeydi. Kadifeye bayılır, parlak ve pahalı kıyafetlere bürünmeyi severdi. Kimselerin anlamadığı takıntıları vardı: Porselen biriktirirdi mesela, mavi-beyaz çay fincanları, yemek takımları. Bir o kadar düşkündü tavuskuşu tüylerine. Gittiği her yere tavuskuşu tüyleri götürür, yeni tanıştığı insanlara bunlardan hediye ederdi.

Huylarını tuhaf bulanlara aldırmaz, güler geçerdi. Hiçbir zaman utanmadı renkli kişiliğinden. "Saplantılardan kurtulmanın tek yolu onları bastırmaya çalışmak yerine açığa çıkarmak"tır derdi. İnsanın arızalarından arınabilmesi için bunlarla yüzleşmesi gerekliydi. Hiç "-mış gibi" yapmadı.

Kimi edebiyat tarihçileri bugün Oscar Wilde'ın sıradışı hayatını incelerken, "annesi tarafından yanlış yetiştirildiği" sonucunu çıkarıyor. Son derece ilginç bir kişilikti Lady Wilde. Dönemin kadın hareketinde önemli rol oynayan, ateşli bir feminist olmasına rağmen kendi kocasının aldatmalarına ses çıkarmayan bu kadın aslında hep bir kız çocuğu olsun istedi. Olmayınca, oğlu Oscar'ı kız çocuğu gibi giydirdi, fırfırlı elbiseler, kurdeleler, şapkalar içinde. Kimilerine göre, annesi böyle bir yol seçmemiş olsaydı, Oscar Wilde ne bu kadar rüküş olurdu, ne de gay. Ne böyle şatafatlı giyinirdi, ne de böyle sakıncalı temalar hakkında yazılar yazardı.

Dünya edebiyatının büyük ismi Proust, yetişkin bir erkekken bile annesinin oğluydu. Ömrü boyunca annesinin görüş alanından çıkmamaya, onun onayladığı biçimde hareket etmeye özen gösterdi. Annesinden ayrı kaldığı nadir zamanlarda ayrıntılı mektuplar yazdı, rapor sunar gibi. Öyle ki beslenme biçiminden tuvalete çıkma alışkanlıklarına kadar her şeyi yazdı. Mektuplarda verilen tüm bilgiler bir

davetti aynı zamanda: Marcel Proust annesini hayatına daha fazla müdahale etmeye davet etti. Annesinin de söz konusu davete icabet etmediği olmadı hiç. Daha nice örnek var böyle. Thomas Hardy temel eğitimini ve edebiyat zevklerini annesinden aldı. Babasını erken yaşta kaybeden Herman Melville'in zevkleri ve kişiliği, tıpkı diğer sekiz kardeşininki gibi, büyük oranda annesi tarafından şekillendirildi.

Dedim ya, kimilerimiz "annelerinin oğlu" ve hep öyle kalıyor. Kaç yaşına varmış, mesleğinde ne kadar yükselmiş, neler başarmış hiçbir önemi yok. Koskoca şirketleri yönetip gene anneleri tarafından yöneltilen işadamları, edebiyatta şaheserler yaratıp sonra da annelerine çocuk gibi mektup yazan erkek romancılar, siyasette tozu dumana kattıkları halde annelerinin yanında kuzu kesilen erkek politikacılar var. Onların alınlarında, el yazısından şık ve görünmez harflerle yazıyor: Annesinin oğlu.

Ve işte en büyük zorlukları bu tür erkeklere âşık olan, onlarla bir hayat kurmaya çalışan kadınlar yaşıyor. Bir kadın için en zor şey "annesinin oğlu" olan bir erkeği sevmek...

Bencil Bir Adam Sevmek

Okumuş yazmış, bir hayli mürekkep yalamış erkekler içinde öyleleri vardır ki, uzaktan bakınca aydınlık bir zekâ feneri gibi görünür ama yaklaşınca bambaşka bir adama dönüşürler. Takdirle dinleriz onları; ağızlarından bal, kalemlerinden bilgi damlar. Konuşkan ve nüktedandırlar. İlgiden, iltifattan ve en çok da kendilerine soru sorulmasından hoşlanırlar. Bol bol anlatırlar. Israrla doğruların altını çizer, ha bire eleştirilerde bulunur, berrak bir zihin ve özgür bir mizaç abidesi olarak yükselirler toplumda. Her meselede yapacak bir yorumları vardır. Analitik düşünür, akılcı çözümlemeler sunar, kitaplardan alıntılar yapar, nadir dehalar olarak dolaşırlar aramızda. Herkes yararlanır onların ışığından. Herkes dediysem, onlara en yakın olanlar hariç. Yani sevgilileri ya da eşleri hariç.

Fener kendi dibini aydınlatamaz. Işığını hep uzaklara yollar, kendinden fersah fersah öteye. Fenere yaklaştıkça ışık yerini gölgelere bırakır, aydınlık karanlığa evrilir. Bir de bakmışsınız ki kamusal alanda son derece açık fikirli, kendine güvenen, esprili ve hoşsohbet olan adamlar özel hayatlarında yüz seksen derece tersiymiş. Kapalı, katı, tedirgin, şüpheci ve aksi... Toplum içinde ne kadar iddialı ve aydınlıksalar, evlerinin mahremiyetinde o kadar suskun, çapalı ve gölgeli... Bu yüzden en iyisi uzaktan tanımaktır böylelerini. Bu yüzden bir kadının yapabileceği en büyük hata, bir Fener Deha Adam'a âşık olmaktır. Hikâyenin bundan sonrası kaçınılmaz olarak hüsran, hüsran, hüsrandır.

XVIII. yüzyılda Fransa'da yaşayan ve geçinebilmek için terzilik ve çamaşırcılık yapan Thérèse Levasseur işte bu kadınlardan biriydi. İmkânsız bir adamı sevdi. Yüreğini billur bir topaç yapıp ona teslim etti. Ve topacın her dönüşünde içi burkuldu, acı çekti, hem de bir değil, iki değil, tam otuz üç sene boyunca... Thérèse nam bu kadın, Jean-Jacques Rousseau'nun mutsuz sevgilisi, daimi ötekisiydi. Tam anlamıyla "öteki" idi Thérèse. Çünkü felsefe tarihinin ölümsüz ismi Rousseau ne kadar eğitimli, şehirli, ilgili, kabına sığmaz ise, Thérèse de o kadar sakin, müşfik, köylü ve cahildi, kitapların dünyasıyla en ufak bir teması bile yoktu. Rousseau kitap yazar, Thérèse kitapların tozunu alırdı. İkisinin neden ve nasıl beraber olduğuna kimse akıl sır erdiremedi. Muhtemelen en derin çelişkiyi Rousseau yaşadı. Ne sırtını dönüp terk edebildi Thérèse'i, ne de onunla yasal bir evlilik yapıp karısını toplum içine çıkarabildi. İlişkileri hep

arada kaldı. Sıkışmış bir yerde, eşikte geçen koca bir ömür.

Jean-Jacques Rousseau'nun kişiliğine yakından bakınca bir Fener Deha Adam'ın portresini görürüz. Ünlü filozof 28 Haziran 1712'de Cenevre'de doğdu. Dünyaya gelişinden dokuz gün sonra annesini kaybetti. Bu trajedi hayatına ve kişiliğine damga vuran temel hadise oldu. Annesinin ölümünden hep kendini sorumlu tuttu. Henüz delikanlı iken evden kaçtı ve Cenevre'den ayrıldı. Tutup kendisinden 13 yaş büyük asil bir kadına, bir baronese âşık oldu. "Annecik" diye hitap ettiği bu kadının peşinden epeyce koştuktan sonra durdu, duruldu ve kendini kitaplara adadı. Dönemin en büyük düşünürleri tarafından kaynak kabul edilecek ve hâlâ bugün düşünce hayatına damga vuran eserlerini yazmaya koyuldu. Davetler aldı, konuşmalar yaptı, dersler verdi, derin felsefi tartışmalara girişti...

Günlerden bir gün bir otel odasında Rousseau yazı masasında oturmuş, etrafı kitaplar ve karalanmış notlarla kaplı vaziyette harıl harıl çalışırken kapı çaldı. Odayı toplamak, çamaşırları yıkamak, sökükleri dikmek için genç bir kadın içeri girdi. Ve derin felsefi meseleler hakkında çözümlemeler yapmakla meşgul koca filozof yazmayı bırakıp, kadına bakakaldı. Eğitimi ve bilgiyi her şeyden üstün gördüğünü dile getiren Rousseau, okuma yazma bilmeyen bu kadına oracıkta tutuldu. Bundan böyle Thérèse'i bir daha bırakamayacak, ama onu yasal karısı yapmaya da yanaşmayacaktı.

Böyle başladı marazi bir ilişki. Ne evliydiler, ne tam sevgili. Aradan seneler geçip peş peşe beş çocukları olduktan sonra bile durum değişmedi.

Jean-Jacques Rousseau dünya felsefe tarihinin en çelişkili ismiydi. Her zaman Cenevre vatandaşı olmakla övündü, ama fikirlerinden dolayı vatandaşlıktan çıkarılması uzun sürmedi. Akıl ve mantığı baş tacı etse de en nihayetinde hep romantik hareketin içinde anıldı. Ama belki de en vahim çelişkisi en mahrem olanıydı. İyi bir eş olamadığı gibi baba olmayı da beceremedi. Beş çocuğunu da art arda terk etti. Onları civardaki hastanelere bıraktı. Ve sonra oturup anne babaların nasıl çocuk yetiştirmesi gerektiği hakkında kitaplar yazdı. Hâlâ bir başucu eseri olan *Émile* böyle kaleme alındı. Avrupa'da herkes Rousseau'nun "ilerici" yapıtlarını, toplumsal nasihatlerini konuşadursun, filozofun kendi çocukları sefalet içinde ve kaderlerine terk edilmiş halde yaşadı.

Söylediklerileyle yaptıkları arasında uçurumlar olan bir adamdı Rousseau.

Kamusal alanda başka biriydi, özel hayatında bambaşka. Belki hepimiz gibi parçalanmış kişilikler taşıyordu içinde. Ama mesele şu ki, yazarken ve konuşurken hiç çelişkisi yokmuş gibi davrandı. Her şeyi çözmüş, aşmış bir adam gibi. Nice sonra beyin kanamasından öldü. Bu dünyadan ayrılış sebebinin o çok sevdiği ve önemsediği beyni olması manidardı.

Jean-Jacques Rousseau tipik bir Fener Deha Adam'dı. Yaratıcı, cevval ve dâhiydi. Ve pek çok dâhi gibi son derece bencildi. Kendi duyguları söz konusu oldu mu aşırı hassas ve duyarlı, başkaları söz konusu oldu mu hoyrat ve katıydı. Müthiş bir roman kahramanı, fevkalade bir film karakteriydi. Renkliydi çünkü derinden yaralı ve çelişkiliydi. Ama doğrusu kadınlar için en iyisi onu uzaktan tanımaktı.

Arjantin'de Mevlânâ Okumak

Fransa'nın kuzeyinde yağmurlu, rüzgârlı, düzenli bir kasaba burası. İsmi Deauville.

Her sene ekim ayında, emekli cenneti olarak görülen bu sakin ve sessiz bölgeye apayrı bir canlılık geliyor. Dünyanın 80 ülkesinden toplam binin üzerinde kadın, buraya adeta akın ediyor. Afrika'dan, Japonya'dan, Güney Amerika'dan, Ortadoğu'dan, Rusya'dan... Dört bir yandan kadınlar. Zira "alternatif Kadın Davos'u" olarak da tanımlanan Kadın Forumu burada düzenleniyor.

Her şey bir işkadınının vizyonuyla başlamış aslında. Ve pek çok girişim gibi bu da engellerden ilham almış. Aude Zieseniss de Thuin isimli başarılı bir Fransız işkadını, Davos'a katılmak için başvurduğunda beklemediği bir ret cevabıyla karşılaşmış. Ama bu durumda pek çoğumuzun yapacağı gibi, "Eh ne yapalım, artık seneye giderim" ya da "Demek ki kısmet değilmiş" diye konuyu kapatmaktansa, kendi Davos'unu kurmaya karar vermiş.

Önce kendisi gibi idealist ve girişken kadınlardan bir ekip oluşturmuş. Sonra tüm dünyadan siyaset, ekonomi, sanat, tıp, biyoloji, mühendislik, fizik, edebiyat gibi alanlarda üretken kadınlara kapısını açan bir forum kurmuş. Uluslararası konferanslarda ve girişimlerde kadınların rolü hâlâ son derece sınırlı. Bilhassa belli bir sosyal zümreden gelmeyen kadınların. Buna dikkat eden Kadın Forumu, dünya üzerinde daha çok sayıda kadının ekonomik, toplumsal ve kültürel konularda daha fazla söz hakkına sahip olması için çalışıyor.

Toplu fotoğraf çekimi esnasında ufak tefek kumral bir kadın yanıma yaklaşıyor, utangaç bir edayla kendini tanıtıyor. Arjantinli (ve sonradan öğrendiğime göre mesleğinde hayli tanınmış ve başarılı) bir biyologmuş. Buenos Aires'in kuzeyinde dağlık bir bölgede organik tarım yapıyormuş. Kendini kısaca tanıttıktan sonra gülümseyerek, "Her şey bir yana, ben aslında bir Mevlânâ âşığıyım" diyor. "Şimdiye değin üç kez Konya'ya geldim, Hazreti Pir'in mezarını ziyaret ettim. Mevlânâ'nın İspanyolcaya çevrilen her şeyini okudum. Ama tabii onu anlamak için daha çok yolumuz var."

Şaşırıyorum. Bir an için ne diyeceğimi bilemiyorum. Halbuki şimdiye değin Mevlânâ'nın çağrısına kulak vermiş pek çok Batılıyla karşılaştım. Kanada'da, Amerika'da, İngiltere'de, Portekiz'de, Danimarka'da yaşayıp da Mevlânâ dendi mi gözlerinin içi gülen insanlar tanıdım. Ama bu kadın, hepsinden daha fazla şaşırtıyor beni. Çünkü medeniyetten uzak, şehir hayatına sırtını dönmüş, alabildiğine sakin ve basit bir hayatı seçmiş, adeta kendini yalıtmış. Böyle münzevi ve coğrafi açıdan uzak bir insanın Mevlânâ'yı keşfetmiş olması ve kendini onun âşığı olarak tanıtması beni ürpertiyor.

Modern insanın maneviyat arayışı bugün her zamankinden daha derin, daha belirgin. Adeta manyetik bir çağrısı var Hazreti Mevlânâ'nın. Nasıl bir tılsımdır ki bu, nasıl bir esrar perdesi, bunca yüzyıl, bunca değişimden sonra bile aynı kalıyor, eskimiyor, tavsamıyor. Arjantin'de bir dağ köyünde organik tarım yapan bir kadının, geceleri yatmadan evvel Rumi'den İspanyolca dizeler okuduğunu bilmek garip bir ürperti veriyor insana. Ve insanlık adına müthiş bir umut ve inanç.

Adı Gülistan

Adı Gülistan'dı, yirmi sekiz yaşındaydı. Bir oğlu vardı. Ve yeni bir cana hamileydi. Yedi aylık gebe. Karnı burnunda.

Eğer eğitim düzeyi, maddi ve sosyal imkânları sınırlı bir ailede doğmak yerine, diyelim İzmir'de, Ankara'da, Adana'da ya da İstanbul'da bambaşka şartlarda doğmuş olsaydı, eğer babası okuması için sonuna kadar destek verse, ailesi ve çevresi yeteneklerini geliştirmesi için ona kol kanat gerseydi... Gencecik yaşta evlendirilmeseydi... Okuyabilseydi... Kendini geliştirebilseydi... Kendi parasını kazanabilseydi... Kimseye muhtaç olmayabilseydi... Ve onu hor gören, insan yerine koymayan, aklına estiği gibi şiddet uygulayan bir adamla değil, ona değer veren biriyle evlenseydi, bugün nerede olurdu Gülistan? Bir gül dalı gibi hayat dolu gülümser miydi?

Kaç kadın ölüyor bu ülkede?

Koca dayağı, baba dayağı, namus cinayeti, nişanlı gazabı, boşanmış eşin intikamı derken, kaç kadın, en yakınlarındaki erkeklerin elinde can veriyor, yaralanıyor, kırılıyor dal gibi? Ve daha kaç kadın korkuyla, endişeyle, cehennem hayatı yaşıyor? Gidecek bir yeri, sığınacak kapısı olmayan kaç kadın var? Kadın sığınma merkezleri ilk defa kurulduğunda, bu konuya alaycı bir tebessümle tepeden bakan bürokratlar oldu. "Canım ne gerek var?" diyenler oldu. Hatta ve hatta, "Evli kadının yeri kocasının yanıdır" diyerek, şiddet gören kadınları geri yollamaya kalkanlar oldu. Bu tuhaf zihniyet yüzünden bazı kadın sığınma merkezleri kapatıldı. Bugün o kadar az sığınak var ki. Eğer bir kadın, kocasından dayak yiyorsa ve baba ocağından yeterince destek görmüyorsa, ortada kalmış demektir.

Kadınlarını inciten bir ülke mi olduk biz?

Gencecik bir kadın öldü, karnında bebeğiyle. Bir değil, iki cinayet işlendi. İki can silindi yeryüzünden.

Karnı burnundaydı. Koyun otlatmaya gidemedi. Koyun otlatma kısmı bahane. O olmasa başka bir şey olurdu bu sefer. Şiddete başvuran kocalar için her şey bir bahane aslında. "Çorbanın tuzu mu eksik", al sana dayak için bir

sebep. "Komşuya oturmaya mı gittin", dayak için bir sebep. "Çocuk mu ağladı", dayak için bir sebep. Dolayısıyla, gazetelerimizin "Koyun otlatmaya gitmediği için canından oldu" şeklinde ibareler kullanmasında doğru olmayan bir şey var. Bir kadın öldürüldü. Koyun otlatmaya gitmediği için değil. Herhangi bir hata yaptığı için değil.

Ne zaman bırakacağız "kurbanlar"a odaklanmayı? Onların fotoğraflarını basmayı? Ne zaman bakacağız faillere?

Kaç kadın soluyor her gün azar azar? Ne istatistikler var elimizde, ne yeterince bulgu. Tahmini konuşuyor, tahmini yazıyoruz. Çünkü ne yazık ki hâlâ dayak "cennetten çıkma." Çünkü ne yazık ki aile içi şiddet bir çiftin "iç meselesi" sayılıyor. Çünkü ne yazık ki bir kocanın, karısına zulmetme hakkı olduğu zannediliyor. Çünkü ne yazık ki bizler de masum değiliz. Yeterince umursamıyoruz. Değiştirmek için bir şey yapmıyoruz. Bu duruma seyirci kalıyoruz.

Politikacı eşlerinin siyasetten uzak durma gayretlerini anlıyorum. Ama böyle bir mesele için adım atmazlar mı? Kadın siyasetçilerimizin Ankara'nın temposunda koşturmalarını anlıyorum. Ama bu konuya zaman ayıramazlar mı? Medyadaki kadın kalemler, akademideki kadın hocalar, edebiyat dünyasındaki kadın yazarlar, televizyon ve sinemadaki kadın oyuncular, biz bir araya gelemez miyiz hiçbir zaman?

Kaç belediye var bu konuya duyarlı? Kaç siyasetçi var başka Gülistan'lar olmasın diye gerekli adımları atmaya hazır?

Hukukçular, akademisyenler, siyasetçiler, gazeteciler, sanatçılar... İşin tuhaf yanı, muhtemelen aramızda, dayak atılan evlerde büyüyenler var. Muhtemelen bazılarımız, babalarının annelerini dövdüğüne tanıklık ederek büyüdü. Peki onlar da mı bugün bu konuyu es geçmekte? Onlar da mı unuttu kendi çocuk yüreklerindeki yangını?

Onlar da mı bir şey yapmayacaklar Gülistan mezarında rahat uyusun diye?

NOVARION

Kadınlar ve Futbol

Ben hiçbir zaman bir futbol takımının taraftarı olamadım. Kim defans oynar? Kurallar nasıl işler? Penaltı ne zaman verilir, sarı kart, kırmızı kart... itiraf etmeliyim ki bunların hiçbirini tam olarak bilmem. Bir spor dalı olarak futbol merak uyandırmazdı bende. Ama işte bu taraftarlık bağı var ya, yani işin sosyal, kültürel, duygusal yanı, o ilgimi çekerdi oldum olası. Çocukluğumdan beri koyu taraftar insanları izler, merakla gözlemlerim. 1970'lerin Ankarası'nda mahalledeki çocukların yarısı Fenerbahçeliydi, yarısı Cimbomlu; söyledikleri şarkılar, karşılıklı atışmalar hâlâ kulaklarımda. Sonra on bir yaşında İspanya'da yaşamaya başladığımda, bu sefer de sınıf arkadaşlarımın yarısı Real Madrid'i, diğer yarısı Barcelona'yı tutuyordu, namı diğer Barça. Futbol ile siyasetin nasıl içiçe geçebileceğini ilk defa o yıllarda gözlemledim. Franco'nun takımı diye Real Madrid'e burun bükenleri gördükçe... Her birinden bir iz kaldı zihnimde.

Futbolun teknik ayrıntılarına kendimi yakın hissedemedim, ama bu dünyayı hiçbir zaman küçümsemedim. Futbolu, Fado ve Fiesta ile beraber "kitleleri uyutan 3 büyük F"den biri kabul eden Avrupalı kimi sol düşünürlere de katılamadım o yüzden. Elitist bir tepeye çekilip de oradan bakmak istemedim.

Stadyumda dolaşan o muazzam ve devasa enerji dalgasına hayranım. Nasıl bir birliktelik, nasıl bir "tekyürek" olma halidir? Üstelik fanatik Fenerbahçeli bir insanla evliyim. Gün içinde son derece sakin, sabırlı ve dengeli olan, olaylara hep yapıcı ve farklı bir açıdan bakabilen Eyüp'ün futbol maçı seyrederken geçirdiği değişime uzun zaman inanamadım. Hele bir de Fenerbahçe yenilmeyegörsün, sesi kısılır, dünyası kararır. Demek en sabırlı insanları bile çıldırtan bir yanı var uzayan penaltıların. Demek en dingin insan bile havalara sıçrayıp, ağzını bozup, gözü hiçbir şey görmez hale gelebiliyor. Nasıl bir sihirdir bu? Nasıl bir efsun? Nasıl bir duygusal iklim ki milyonları sarmalıyor? İnsanın eşi fanatik, dostları da beter futbolsever olunca, ilgisiz kalamıyorsunuz bu kocaman, rengârenk ve dinamik dünyaya.

Ama son zamanlarda futbola kafayı fena halde takmış olmamın bir başka sebebi var: Yeni romanımda bir futbol takımını "iyi günde kötü günde" destekleyen, koyu mu koyu taraftar bir genç adam var. Onu daha iyi anlayabilmek ve anlatabilmek için, ben de bugünlerde deli gibi futbol üzerine okuyor, araştırma yapıyor ve inanır mısınız, hayatımda ilk defa oturup maç

seyrediyorum.

İşte tam bu ruh halindeyken, edebiyatla karışık bir futbol aşkıdır yaşarken, gazetelere ve internete düşen bir haber, yüzlerce, binlerce kadını irkilttiği gibi beni de üzdü. Ankaragücü taraftarları arasında bir grup, Kanal D'nin yeni sezon dizisine atıfta bulunan bir slogan hazırlamıştı. Ama öyle bir slogan ki, kaç kadının onurunu incitecek, hiç düşünmeden. "Fatmagül'ün suçu yok, biz onu Bihter sandık!"

Ne olacak Bihter olunca? Ne değişecek? Tecavüz hafifleyecek mi? İnsanlık suçu olmaktan çıkacak mı? Bugünkü genç nesil bunu hatırlamayabilir, ama Türkiye bir dönem son derece üzücü ve kaygı verici bir tartışma yaşadı. Vesikalı çalışan kadınlara tecavüz etmenin cezası indirilsin mi indirilmesin mi tartışması. "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın" mı diyeceğiz? "Aman canım, nasıl olsa onlar ahlaksız kadınlar, başlarına ne gelirse gelsin" diye omuz mu silkeceğiz? Böyle mi vatandaş, böyle mi demokrat, böyle mi insan olacağız?

Bütün bunlarda temel problem tecavüz edene değil, tecavüze uğrayana bakılması, ona yüklenilmesidir. Sarkıntılığa uğrayan kadın acaba ne giyiyordu? Gece vakti dışarı mı çıkmıştı? Tahrik edecek şekilde mi yürüyordu? Acaba adı çıkmış bir kadın mıydı? Uzun lafın kısası "hak etmiş" miydi? Öyle bir zihniyet var ki, sarkıntılık yapana ceza vermek yerine adeta sarkıntılığa uğrayandan kendisini aklamasını bekliyor. "Önce bir ispatla bakalım. Ahlaklı kadın mısın, ahlaksız mı?"

Ve biz kadınlar... ne yazık ki biz de bu haksız ikiliğin devam etmesine katkıda bulunuyoruz. Sadece erkekler değil, kadınlar da birbirlerini "iyi kadın-kötü kadın" diye damgalıyor, kategorilere ayırıyor. Ona göre muamele yapıyor. Unutmayalım ki, biz anneler oğullarımızı nasıl yetiştirirsek onlar da öyle öğreniyor. Biz oğullarımıza, kadınlardan daha üstün olduklarını, her şeyin ellerinin kiri olduğunu, yıkasalar geçeceğini öğretirsek, onların hatalarından bizler de mesuluz demektir. Oğullarımızın günahları bize de yazar. Yok şayet biz oğullarımıza, kız kardeşlerinden başlamak üzere, her kadına eşit ve saygılı davranmalarını öğretirsek, işte o zaman bir fark yaratabiliriz. Daha insanca, daha yumuşak, daha muhabbetli bir gelecek için...

Masallarla büyüdük, masallar anlatıyoruz birbirimize. "Cadı üvey anne" diye bir şey nasıl yoksa, "kötü kadın" diye bir şey de yok! Televizyon dizilerinin köhne bir masal kalıbını ısıtıp ısıtıp önümüze sürmesinden yorulduk. Kötülük

dediğin şey kalptedir; görünüşte, giyinişte değil. Ve bir insanın kalbinde ne kadar fesat taşıdığını biz öyle uzaktan bakarak bilemeyiz. Yargılayamayız.

Ankaragücü yöneticileri umarım bu yaşananları hafife almazlar. Çünkü onlar, delikanlılıktan erkekliğe yürüyen, bugün oğul-yarın baba olan nice genç insana örnek olmak durumundalar. Biz kadınları, eşleri, anneleri futboldan soğutmayın. Kadını dışlayan, metalaştıran, agresif bir enerji değil; dost ve ahlaklı, olgun ve centilmen bir ortam görmek istiyoruz stadyumlarda. Ve ister Fatmagül olsun, ister Bihter, tüm kadınların saygı ve eşit muamele gördüğü bir ülke olmak istiyoruz.

Akıllı Kadın Nasıl Giyinir?

Kamusal alana adım atmak, imajlar dünyasına bodoslama dalmak demektir. Ve bu dünyanın katı kuralları en çok kadınları ilgilendirir, gene en çok onları şekillendirir. Erkekler için de imaj başlı başına bir meseledir, ama hiçbir zaman kadınlar için olduğu kadar değil.

Kadınlar, kılık ve kıyafetlerine göre kategorilere konulur. Biçimsel önyargılar öyle derindir ki, sarsması kolay değildir. Filmlere ya da TV dizilerine bakın. "Akıllı kadın"a biçilen net bir imaj var: Saçlar toplu, kılık kıyafet bildik bir tarz, mümkünse gözlüklü, mümkünse kumral... "Ruju belirgin, elbisesi hafif dekolte, ayakkabıları topuklu, sarışınlık" hali ise bir başka tür dişiliğe göndermedir. Beynin değil, bedenin öne çıktığı bir kategori... Beden üzerinden tanımlanan kadın, hemcinslerince kıskanılır, erkeklerce arzulanır, toplumda hem beğenilir hem aşağılanır; yalnızdır aslında, yalnız bırakılır.

Bu şekilsel ayrımlar küçük yaştan beri içimize işler, beynimize kazınır. Dolayısıyla kamusal alanda saygı görmek isteyen kadınlar, bilerek ya da bilmeyerek, bazı giyim kuşam tarzlarından özenle sakınır. Kadınlar durmadan kendilerini sansürler, hareketlerini kısıtlarlar. En kadınsı hallerini bastırırlar. Ne kadar kapatırlarsa ruhlarını, bedenlerini, o kadar korunaklı olacaklarını sanırlar. Bankalarda, bürokraside, özel şirketlerde, sokakta, otobüste... Hayatın hemen her alanında kadınlar bunu hep yapar, günbegün, senebesene.

1960 sonları ve 70'lerin çalkantılı dönemlerini yaşayan kadınlar bilir ki, "en ilerici", "en liberal", "en açık fikirli" görünen ortamlar bile kadınlar söz konusu olunca değişir, köhnemiş refleksler verir. Ummadığın insanlar birden muhafazakârlaşır. Bir zamanlar "bacı" idi kadınlar! Bacılar makyaj yapmaz, kılık kıyafetine özen göstermez, cinsiyet ve cinsellik çağrıştıran her türlü şeyden uzak dururlardı. Ciddiye alınmak isteyen kadın kendini "bacılaştırmak", yani "kadınsı-sızlaştırmak" durumundaydı. Keza 1930'ların ikonografisini analiz eden birbirinden değerli araştırmacıların (Şirin Tekeli, Ayşe Saktanber, Ayşe Kadıoğlu...) belirttikleri gibi, reformlar sayesinde kamusal alana giren ve büyük atılımlar gerçekleştiren Cumhuriyet kadını da görsel açıdan bir defeminizasyon yaşamıştı. Kısa, küt saçlar, mümkün mertebe koyu, düz kıyafetler, az makyaj.

O günden bu yana neler değişti? Neler aynı kaldı? Hâlâ kamusal alanda,

bilhassa akademide, medyada, bürokraside ve hele siyasette var olabilmek için defeminizasyon gerekmiyor mu? Yani kadınlar "kadınsı" görünmemeye dikkat etmiyor mu? Renkler, aksesuarlar ve makyaj söz konusu olduğunda ya da etek boyu, elbise kesimi, sadelik-kapalılık gibi ayrımlar söz konusu olduğunda hemen hepimiz benzer kıyafet kodlarıyla hareket ediyoruz. Kamusal alanda kadın olmak demek, "defeminizasyon" demek.

Mesleğinde saygı görmek isteyen kadınlar, kıyafet kodları aracılığıyla kendilerini zırhlandırmaya çalışıyor. Hepimizin içine sinmiş bu kültürel kalıplar. Bakmayın böyle yazdığıma, hep koyu renkler giyen, hep saçını toplayan ben de farklı bir şey yapmıyorum aslında. Bir tek gün bile cıvıl cıvıl pembe, iddialı bir yeşil ya da eflatun elbiseyle, rahat ve şen şakrak "edebiyat söyleşisi" yapmadım ki. Hep bir kapanma, hep bir ciddiyet, hep bir mesafe, hep bir "erkeksilik", hep bir "kabuklanma"... Nedendir kadınlıktan bu kadar korkmamız? Nedendir bir türlü kendimiz olamayışımız? Sizi bilmem ama, ben bedenini rahatlıkla, kendiyle barışık bir edayla taşıyan kadınlara öyle saygı duyuyorum ki...

Eğitimi artan kadın kadınsılığıyla daha kolay barışır zannediyorsunuz, halbuki öyle olmuyor. Belki de eğitim seviyesi yükseldikçe, çalışma hayatının çarkları içine girildikçe, kadınlar, kadınlıklarını daha büyük bir yük gibi algılıyor. "Ciddiye alınmak" ve "kişiliğimiz ve işimizle öne çıkmak" için ha bire kapatıyoruz kendimizi. Sansürlüyoruz beden dilimizi. Türbanlı ya da türbansız fark etmez, biz kadınlar zihnen hep "tesettürlü" geziyoruz ya.

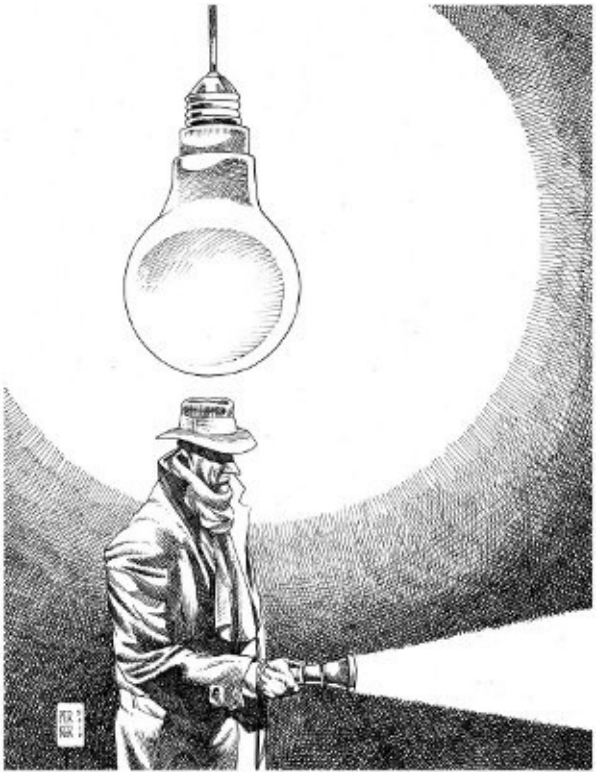

Mütereddit Olmanın

Dayanılmaz Hafifliği

"Bulanlar"dan mısınız, yoksa "arayanlar"dan mı? "Bilenler"den misiniz, yoksa "öğrenenler"den mi?

Katı mı zihninizin halleri, yoksa sıvı mı?

Daim öğretmen misiniz şu hayatta, yoksa daim öğrenci mi?

Öğretmeyi mi seviyorsunuz, öğrenmeyi mi?

Doksan yaşına geldiğinizde de yeni bir şeyler öğrenmekten heyecan duyabilir misiniz, yoksa ununu eleyip eleğini çoktan duvara asanlardan mısınız?

Vaktinden evvel yaşlananlardan mısınız, yoksa asla yaşlanmamak için uğraşanlardan mı? Ya da yaşını doğallıkla taşıyanlardan mısınız?

Varmayı mı tercih ediyorsunuz, gitmeyi mi?

Sahip olmayı mı seviyorsunuz, yoksa var olmayı mı?

Bir yere ulaşmadan, ulaşmayı dahi amaçlamadan, sırf gidebilmenin güzelliği için yollara düşebilir misiniz? İllaki bir paye, bir derece, bir rütbe ya da zaferler için değil, hatta bir "şey" olmak için bile değil... Yaşamı sırf yaşanılası olduğu için, baldan âlâ, sudan aziz bir iksir gibi yudum yudum içebilir misiniz? Sevebilir misiniz? Karşılıksız, beklentisiz, hesapsız, çıkarsız, özgür bırakarak... Sırf bir başkasının iyiliğini, mutluluğunu isteyerek.

Aşk dışı süslü, içi boş bir kelime mi size göre? Yoksa kâinatın özü, cevheri, yaradılışın gayesi mi? Hiç tanımadığınız ve muhtemelen tanışmayacağınız bir insan için dua eder misiniz? Öyle yüzeysel, geçiştirerek ya da lafın gelişi değil, derinden hissederek. Ağlaya ağlaya...

Yoksa bütün dualarınız sadece kendiniz ve sizin tanıdıklarınız için mi saklı?

Sizden daha kıdemli, daha başarılı, daha zengin, daha güzel ya da yakışıklı... Velhasıl "daha ve daha" gibi görünen bir insanın iyiliğini en az kendi iyiliğinizi istediğiniz gibi isteyebilir misiniz? Samimiyetle, yürekten... Nefsinizi

bir tüy gibi avucunuza yerleştirip uzaklara üfleyebilir misiniz? Şu yeryüzünde insanın insana hayrı dokunması gerektiğine inanır mısınız? Yoksa insanın insanın kurdu olduğuna inanmayı mı tercih edersiniz? Sizce insan denilen mahluk fıtrat itibariyle iyi midir, yoksa kötü mü?

Her Âdemoğlu, Havvakızı doğuştan iyi mi gelir bu dünyaya ve sonradan bozulur? Şartlardan, sistemden, toplumdan dolayı... Yoksa doğuştan fesattır da insan, yasalar ve kurallar aracılığıyla mı biraz olsun durulur? Dikey mi bakarsınız hayata ve dünyaya? Hiyerarşik, tepeden, yukarıdan... Sırça köşkünüzden? Yoksa yatay mı bakarsınız? Herkesi eşit bir düzlemde konumlandırarak... En sevdiğiniz şekil kare midir; köşeli, kapalı? Yoksa çember mi tercihiniz? Durmadan dönen ve yenilenen, her noktanın her noktaya aynı mesafede kaldığı?

Sizin gibi düşünmeyenleri de kucaklayabilir misiniz? Sevebilir misiniz? Yoksa sadece size benzeyenlerle mi yaşamak isterdiniz? Demokrasiyi sadece kendiniz için mi istersiniz? Yoksa herkes için mi? Ekmeğinizi, suyunuzu, hayallerinizi, fikirlerinizi paylaşır mısınız başkalarıyla? Yoksa sadece kendinize mi saklamak istersiniz? Eleştirilmekten korkar mısınız başkalarını ha bire eleştirdiğiniz halde? Sahi katı mı zihniniz taş gibi, kaya gibi, duvar gibi, yoksa su gibi akmakta mı yüreğiniz çağıl çağıl, öylesine taşkın?

Damı akmayan, gemisi su almayan insan yok ki şu hayatta. Varsa da rol yapıyor demektir. Kahramanlar yok aramızda. Kahramanlara ihtiyacımız da yok aslında. Bir zamanlar Bertold Brecht'in dediği gibi "ihtiyacımız olan şey kahramanlar değil, kahramanlara ihtiyaç duymayan bir toplum olmalı." Kimse mükemmel değil. Kimse sandığı kadar diğerlerine üstün değil. Bunu bir anlasak, mantıkla değil yürekle anlasak, ne kibir kalır dilimizde, ne önyargılar zihnimizde.

Müteredditgüzel kelime. Tereddüt besleyen, şüphe eden...

Maddenin nasıl katı, gaz ve sıvı halleri varsa, insan zihninin de aynen öyle halleri var. Maddenin katı hali: İnsanın mutlakıyetçi hali. Maddenin sıvı hali: İnsanın yaratıcı hali. Maddenin gaz hali: İnsanın mütereddithali.

Mutlakıyetçi zihniyet, köşeli, katı ve keskindir. Kelimeleri kurumuş çimento gibi rap rap dizer üst üste. Dili ustura gibi kullanır. Keser, biçer, kategorilere sokar. "Onlar" ve "bunlar" diye ayrılmıştır dünyası. Ara tonları

görmez, göremez. Mutlakıyetçilik bir nevi renk körlüğüdür. Sadece siyah-beyaz bir dünyada yaşar kişi. Nüansları bilmeden.

Yaratıcı zihin, tam tersine, ayrıntıları sever. Fikirlerle doludur. Nobran genellemelerle düşünmez. Nüanslara dikkat eder, ara tonlara. Yepyeni sentezler yaratır. Renkleri karıştırır. Su gibidir yaratıcı insan. Kabında duramaz. Dursa bile sığamaz. Akması lazım illaki. Uzaklara, öteye, daha evvel denenmemiş işlere, varılmamış yerlere...

Müteredditzihin ise mütevazıdır. Öğrenmeye açıktır, kâinatı kitap gibi okumak ister, daima merakla sorgular. Sadece başkalarını değil, kendini de, kendi doğrularını da tartar. Kibirden arınmıştır.

Derviştir içi. Dıştan her zaman belli olmasa da.

Zihnin katı hallerinden sıvı ve gaz hallerine geçebilmek dileğiyle... Daha çok yaratıcılık, daha çok hoşgörü için...

Ben-merkezci Aşk & Sen-merkezci Aşk

Anlatacağım hikâye iki kız kardeşin yaşamından ufacık bir kesittir. Hayattan bir izlek... Kardeşlerden biri otuzlu yaşların başında, diğeri ise ortalarında. İkisi de gençler henüz, her ne kadar zaman zaman kendilerini yaşadıkları senelerden daha yaşlı ve yorgun hissettikleri olsa da. İkisi de güzel giyiniyor, görünüşlerine dikkat ediyor. Bakımlı, alımlı ve gayet hoşlar. Belki ahım şahım bir güzellikleri yok, ama kendilerine iyi bakıyorlar.

İkisi de evliler. İkisi de çoluk çocuk sahibi. İkisinin de önem verdikleri bir kariyeri var. Alanları hayli farklı. Biri diş hekimi, diğeri bankacı. İkisinin de amaçları, hırsları, hayalleri ve yüreklerinin mahzeninde titrek alevli bir mum gibi yanan saklı sırları var.

Muazzam bir sevgi mevcut kız kardeşlerin aralarında. Her gün telefonda uzun uzun konuşuyor, birbirlerine her şeylerini anlatıyorlar. Ya da anlatılabilecek her şeyi... Belli aralıklarla birbirlerine ziyarete gidiyor; ailecek görüşüyor, tatillere çıkıyorlar.

Yüzeyde deniz mavi. Aşağılara indikçe koyulaşıyor renkler. Alttan alta bambaşka akıntılar akmakta. Derinden geçen bir çekişme, gıpta ve sürekli kıyaslama. Sahip oldukları her şeyi zihinlerinde durmadan karşılaştırıyorlar. Kimin evi daha güzel ve büyük, kimin kocası daha çok kazanıyor, kimin çocuğu okulda daha başarılı... Birbirlerinin her şeyini bildikleri için gene birbirlerinin her şeyini karşılaştırmaktan da geri durmuyorlar.

Kötü bir niyetle yapmıyorlar bu karşılaştırmaları... Ne bir art niyet var ortada, ne bir kasıt. Adeta düşünmeden, kendiliğinden oluyor kıyaslama. Çocukluklarından kalma bir alışkanlık. Bunca zaman sonra bile ebeveynlerinin sevgisini kazanmak için birbirleriyle yarışan iki kız çocuğu gibi davranıyorlar.

Bu arada onları tanıyan herkes ağız birliği etmişçesine birbirlerine ne kadar benzediklerini söylüyor. İlk bakışta çok ortak fiziksel özellikleri. Aynı boyda, aşağı yukarı aynı kilodalar. Aynı ruh haline demir atmış gibi duruyorlar. Ne var ki alabildiğine farklı yaşadıkları hayat modelleri. Zira temel bir noktada ayrışıyorlar.

Kardeşlerden küçük olanı tipik bir sen-merkezci. Abla ise bir o kadar tipik bir ben-merkezci. Biliyorlar da bunu içten içe, biliyor ve gülüyorlar hallerine. Ama değiştirmek için bir şey yapmadan, yapamadan.

Sen-merkezci kadın genç kızlığından beri tapacak bir adam arar kendine. Güçlü, kalıplı, toplumca saygı gören, ayakları üzerine sağlam basan birini ister. Ve böylesini bulduğunda kendini pervane eder etrafında. Hayatını, benliğini ve her şeyini ona göre kurgular, sil baştan ayarlar. Yaşamın merkezi kocasıdır artık. Onun tercihleri etrafında şekillenir hayat. Sen-merkezci kadın, farkında bile olmadan, önce bir sen arar, bulunca da hayatını ve kendini ona adar. Adadıkça kendi gözündeki değeri damla damla azalır. Güneş altında kar gibi erir özgüveni. Taptığı erkeği gözünde büyüttükçe kendiyle olan diyaloğu azalır. Sonunda derin bir sessizlik hâkim olur yüreğinin kuytularına.

Ben-merkezci kadın, tam tersine, kendi ihtiyaç ve arzularını öne çıkarır. İstedikleri olmayınca mutsuzlaşır, hırçınlaşır. Hayattaki tüm gezegenler onun yörüngesinde dönsün ister. Ben-merkezci kadınların evliliklerinin yürümesi, ancak eşlerinin esnek davranmasıyla mümkündür. Çünkü bu tür kadınlar esnek değildir. Fedakârlık hep karşı taraftan gelir. Gelmezse şayet tam orta yerinden kırılır çıta.

Sen-merkezci kız kardeş sürekli çocuklarının istediklerini yapıyor, gözlerinin içine bakıyor. Etraftakiler onun çocuklarını fazlaca şımarık büyüttüğüne, pohpohladığına inanıyor, ama fikirlerini kendilerine saklıyorlar.

Ben-merkezci kadın ise gece-gündüz kontrolü elinde tutmayı seviyor. Çizelgeler, planlar, tablolar... Kimin hangi saatte ne yapacağına hep o karar veriyor. Uzaktan bakanlar fazla disiplin ve kontrol uyguladığını düşünüyor, ama fikirlerini kendilerine saklıyorlar.

Bense roman karakteri olarak görüyorum onları, öyle seviyorum. Tüm zaafları, zıtlıkları, evhamları ve arzularıyla. Bazen hayallerimde ikisini de birer renk paleti gibi algılıyorum. Ve her birinden bir katre boya alıp ötekinin renklerine katıyorum. Onlar iki kız kardeş. Biri sen-merkezci, diğeri ben-merkezci.

Birbirlerini seviyor, ama aslında pek anlamıyorlar.

Bu Bir U2 Yazısıdır!

U2'nun müziği ile tanışmam üniversite yıllarıma uzanır. Gerçi *The Joshua Tree* albümünden "With or Without You" ve "I Still Haven't Found What I'm Looking For" şarkıları beni kalbimden fena halde yakalamıştı. Ama benim için esas dönüm noktası 1991 senesi oldu. *Achtung Baby* yeni çıkmış. Daha karanlık, damardan, cesur bir hava var tüm albümde. Evde, yolda, kantinlerde sürekli "ONE" dinliyorum. Deli gibi, döne döne. Sarmallar halinde kavrıyor ritmi ama en çok da lirikleri.

Araf romanında anlattığım Ömer karakteri, sevdiği her şarkıyı üst üste onlarca, bazen yüzlerce kez dinleyebilen bir tuhaf adamdır. O tipleme biraz da benim aslında. Öyle dinlerim sevdiğim müzikleri. Takılmış plak gibi. Bir değil, bin kez defalarca çalabilirim, hiçbir "tekrar" aynı değildir. Her yeni çalışta yeni bir şey yakalarsın. Sana bunu yaptıran müzikle aranda bir sır vardır. Kimseye anlatamazsın.

İşte o dönem ben de aynen öyle dinliyorum "ONE" şarkısını. Bono her ne kadar daha sonra sözleri yazarken iki Almanya'nın yeniden birleşmesinden etkilendiğini söylese de, insanlığın pek çok haline uyan bir parçadır bu. Grubun seyrüseferinde önemli bir kırılma noktasıdır. Sanat ve siyasetin muazzam bir sentezidir. Hepimiz "Bir"iz, ama hepimiz aynı değiliz. Birbirimizi taşıyoruz, taşıyoruz...

Zaman içinde U2'ya olan sevgim ve düşkünlüğüm zikzaklar çizdi. Kimi albümlerini kimilerinden daha çok sevdim, daha fazla dinledim. Kimi kampanyalarını isabetli, kimi tavırlarını gönlüme uzak buldum. Ama seneler içinde U2'ya olan ilgim hiç azalmadı. Dakika başı yeni grupların, her dem yeni sound'ların çıktığı bir ortamda onlar kalıcı olmayı başarmakla kalmadılar. Aynı zamanda sosyal sorumluluk, insan hakları, eşitlik ve evrensel adalet gibi konularda tutarlı bir duyarlılık gösterdiler. Bu yanlarını hep sevdim, önemsedim.

360 konserleri grubun seyir defterinde yepyeni bir sayfa açtı. Bu sayfanın Londra konseri ayağını izledim. Ve o konserden ağzımda buruk bir tat kaldı. Alıştığı suların rahatlığında yüzen bir U2 gördüm orada. Kendini yenileme, hatta anlatma gereği dahi duymayan. Mesafeli.

Ne var ki İstanbul konserinde gördüğüm U2 çok daha başkaydı. İstanbul konseri Londra konserinden bence on kat iyiydi. Bu sefer seyirciyle diyalog kuran, anlamaya ve anlatmaya çalışan bir U2 vardı karşımızda. Eski sevdam alevlendi.

Güzeldi konser. U2 İstanbul'a, İstanbul U2'ya pek yakıştı.

Peki biz onlara nasıl göründük acaba? Konser hakkında çok şey yazıldı, ama bu soru nedense pek akıllara gelmedi. Bir an için devasa bir göz olup sahnenin üzerine yerleştiğinizi farz edin. Kocaman, modern, muazzam bir stat göreceksiniz. Ve on binlerce insan. Genci, orta yaşlısı, kadını, erkeği, pırıl pırıl, heyecanlı. Burası Müslüman dünyanın incisi Türkiye. Hiçbir yere benzemeyen. Nevi şahsına münhasır. Bir an için kendinizi Bono'nun yerine koyun şimdi. O 360 derece kameradan bakın etrafa. Ne göreceksiniz? Referandum öncesi gerilmiş bir ortam!

Birbirini kolayca yaftalayan, uzaktan damgalayan, kavramsal kamplara bölen, kendine yakın bulmadığı isimleri anında çizen reflekslerden uzak durmak zorundayız. Ben bu referandumda ne oy vereceğimi bilerek açıklamadım. Etraftaki gerginliği ve tahammülsüzlüğü gördükçe doğrusu içimden oy kullanmak bile gelmiyor bazen. İster "evet" deyin bu referandumda, ister "hayır" ama ne olur bir tek şeyi unutmayın! Sadece "evet" diyenlerden müteşekkil bir toplum da, sadece "hayır" diyenlerden müteşekkil bir toplum da benzer biçimde tek renkli, tek sesli ve boğucudur. Aynılıktan beslenen her sistem eninde sonunda tahakküme kayar. İnsanoğlu insan olabilmek için, yani olgunlaşabilmek için, kendine benzemeyene muhtaçtır. Demokrasi, demokrasi olabilmek için çok sesliliğe muhtaçtır.

Öyleyse, bu referandumda "hayır" diyenlerin "evet" diyenlere, "evet" diyenlerin de "hayır" diyenlere ihtiyacı var. Mademki insanız. Mademki bu bir demokrasidir. Mademki hepimiz "Bir"iz ama hepimiz aynı değiliz. Birbirimizi taşıyoruz, taşıyoruz...

Kendine Rağmen Sanat

Sağlığına dikkat etmemek bir sanatçı hastalığıdır. Üstelik bulaşıcıdır. Bu hastalığa yakalananlar kendilerini lime lime edip hırpalayarak yaşar. Doğu, Batı, Kuzey, Güney... Geçmişte ve bugün hangi yöne giderseniz gidin, bedenine eziyet etmeyi vazife bilen birtakım sanatçılara rastlarsınız muhakkak. Ressamlar, şairler, müzisyenler, yazarlar, karikatüristler, film yönetmenleri... Bakar bakmaz tanıyabilirsiniz onları. Yaşları genç bile olsa yaşlı bakar, yaşlı konuşurlar. Mutlu bile olsalar mutsuz bakar, mutsuz konuşurlar.

İşin tuhafı bu hastalığa yakalanıp da durumundan şikâyetçi olan pek yoktur. Tam tersine, kendini yıprattıkça daha çok, daha hızlı, daha delice yıpratmak ister insan. "Kendine rağmen yaşamak" bir sanattır. Bilen bilir. Yıkıcı, yakıcı, hoyrat ve haşin bir enerji topudur ki ellerinin arasında topaç gibi çevrilir. Böyle yaşar kimileri. Zımpara kâğıdı gibi kullanırlar yüreklerini. Sırf incitmek için sevdiklerini. En çok da kendilerini. Dillerinin altında buzdan bir hançer taşıyan insanlar vardır. Sinek gördü mü kaçırmayan kurbağa gibi, onlar da bir fırsat çıkmayagörsün hızla çıkarır dillerini; yanlarındaki insanı durduk yerde iğneler, sevgililerini acıtırlar. Boş zamanlarında ya da yalnız kaldıklarında kendilerini kanatan insanlar vardır. Elleri, dizleri, yürekleri görünmez yara bantlarıyla, sargılarla kaplıdır. O görünmez yaraları görebilmek için onlardan biri olmak gerekir.

Fransa'nın gelmiş geçmiş en büyük yazarlarından Jean Paul Sartre günde iki paket sigara içer, aralarda boş kaldıkça bir pipo yakmayı ihmal etmezdi. Konuşmayı seven bir adamdı; kelimelerini dumanla taçlandırıp öyle havaya salıveren... Sık sık içki içer, hızını alamadığı günlerde amfetamin ve benzeri kimyasallar tüketirdi. Beyniyle deneyler yapmaya kalkar, beynini bir deney hayvanı gibi incelemeye alırdı. Uçuktu. Zordu. Kadınları anladığı, hatta sevdiği şüpheliydi ama kadınlar tarafından çok sevildi. Bedenini hep hor kullandı. Birçok yazar gibi o da bedenini beynine amade yaptı. Tüm ömrü boyunca sarhoş kalmaya çalıştı; bu dünyaya ayık gözlerle bakmaya tahammül edemiyormuşçasına. Şimdilerde ise Fransa'da yazarın posterleri basılırken elindeki sigara bilgisayarda siliniyor. Gençler ondan etkilenip sigaraya özenmesin diye Sartre'ın elinden düşmeyen sigarası resimlerinden kaldırılıyor.

Balzac ve kahvesi, Camus ve sigarası... KRSK, yani "Kendine Rağmen

Sanat Kulübü"nün müdavimleri durmayı bilmezler ve bilseler bile zaten durmak istemezler; sigarayı, kahveyi ve aşkı bağımlılıkla talep ederler. Bağımlılıkla ve bencillikle. Ve bir de sık sık hayal ile hakikat, ölüm ile yaşam, dünyevi ile uhrevi arasındaki o incecik sınırda gezinmek isterler. Daha da zorlamak için kalıpları, gözlerini bir ipek eşarpla bağlayıp, ellerini iki yana açarak, ipte cambaz gibi yürürler hayatın kıyısında... ha düştü ha düşecek....

"Nereden biliyorsun bunları?" diye sorarsanız bir sürü teorik cevap verebilirim size. Kitaplardan, filmlerden, romanlardan örnekler... Ama hepsinin ayağı azıcık havada kalır. Hepsi tüyden bir bulut gibi süzülür eğer bir şeyi daha eklemezsem: "Kendimden." Kendimden biliyorum. Kendi hallerimden.

Senelerce her kitabımı kendimi yıpratarak yazdığım ve bedenimi ihmal etmeyi marifet saydığım ve etrafımda buna benzer daha nice sanatçı vakası gördüğüm ve onların da serüvenlerine tanıklık ettiğim için aşinayım bu yaşam tarzına. Sigara, kahve, sigara, kahve... eşliğinde günler, haftalar, aylar, mevsimlerce kapanarak yazmak ve bedenini, değil sağlıklı ya da dinç kılmak, neredeyse "öteki" belleyerek itmek, ötelemek... "Beyni" tahta oturturken, "bedeni" küçümsemek... *Pinhan*'ı yazarken ana gıdam kahve ve sigaraydı. *Mahrem*'i yazarken çubuk kraker ve sigara. *Araf* ı yazarken yeşil elma ve sigara... Böyle böyle yazıldı romanlar. Şimdi sigarayı seneler evvel bırakmış, kahveyi çoktan azaltmış vaziyette mutfakta çocuklarıma havuçlu brokoli çorbası ya da vitaminli portakal suları hazırlarken o eski halim geliyor gözümün önüne. Uzaktan el sallıyoruz birbirimize....

"N'aber görüşmeyeli?" diyor eski halim gözlerini kısarak. "Bakıyorum artık sigarasız yazıyorsun. Sen de mi uydun yoksa toplu yasağa? Sen de mi uydun bu sağlıklı beslenme-yoga-detoks modalarına? Kereviz suyu içerek roman yazılır mı?"

Cevap vermiyorum. Çünkü biliyorum ki, ne desem yanlış anlayacak, ne söylesem kızacak. Çünkü biliyorum ki, hırçın olmayı sevdiği için hırçın kalacak.

Doğru, aylarca ekşi elmayla beslenerek roman yazmıyorum artık. Üstelik sigarasız da yazmanın mümkün olduğunu öğrendiğimden beri sayfalar daha kolay akıyor. Gene de ne zaman dumanlı hayat tarzına sahip ve "kendine rağmen yaşayan bir sanatçı" görsem, yanına yaklaşıp avuçlarımın içinde saklamak istiyorum güm güm atan yüreğini. Eflatun bir mücevher gibi. O hırçın enerjinin nasıl da kıymetli ve sahici, ama bir o kadar deli ve kişiyi yok edici olduğunu

bildiğimden şefkatle bakıyorum. Ama bunları anlatamıyor, hislerimi kendime saklıyorum. Çünkü biliyorum ki, şefkat "Kendine Rağmen Sanat Kulübü"nün üyelerinin en sevmediği şeydir. Ve sen ne dersen de, onlar kendi yakıtlarını tüketinceye kadar bu şekilde yaşamaya devam edecektir.

Öteki Kadın

Öteki kadın? Peki ya onu ne yapacağız?

Soru önemli. Soru aslında hepimizin hayatında yer etmiş, içimize sinmiş. Bir kadının evliliği aksıyorsa, bir şeyler fena halde tökezlemeye başlamışsa, üçüncü bir insan değildir bundan sorumlu olan. "Bir başka kadın", varsa şayet, sadece bir sonuçtur, sebep değil.

Aslında öteki kadın meselesi sadece çatırdayan evliliklerde değil, hayatımızın her anında, her adımında çıkıyor karşımıza. Erkeklerin belki de kolay kolay anlayamayacakları bir zihinsel bölünmeyle bakıyor kadınlar birbirlerine. Nedense hep kıyaslıyoruz kendimizi başkalarıyla. Araya mesafeler koyarak. Kategoriler üzerinden. Ben bu halimize "Öteki Kadın Fobisi" diyorum.

Bu fobi her sınıftan, her kesimden kadını yakalıyor. Eğitimli olanımızı da etkiliyor, eğitimsizi de. Kentliyi de, köylüyü de. Türbanlıyı da, türbansızı da. Gün içinde, sokakta, işte, lokantalarda, başka kadınlara dikkatli dikkatli bakıyor, ayrıntılara takılıyoruz nedense. Merak ediyoruz acaba "o kadın" bizden daha mı mutlu, daha mı şanslı, daha mı güzel, daha mı "daha"?

Amerika'da ders verdiğim yıllarda, son derece başarılı, yaratıcı bir akademisyen olan ve o günlerde bir bebek dünyaya getiren bir arkadaşımı ziyarete gitmiştim. O zamanlar ben kendimi ömür boyu bekâr kalmaya namzet biri olarak görmekteydim. Arkadaşım ise benden farklı bir şekilde düzenli bir hayat, bir yuva kurmuştu.

O gece onu rüyamda gördüm. Evinde, tül perdeler arasında geziniyordu mütebessim, güzel mi güzel. Ertesi sabah ben daha kendisine rüyayı anlatmadan ondan bana bir mesaj geldi. "Biliyor musun, dün gece seni rüyamda gördüm. Kitaplar ve kütüphaneler arasında oturuyordun. Bağımsız, başına buyruk..."

Birbirimize rüyalarımızı anlatınca gördük ki, kafamızda kategoriler çıkarmışız. Ben onu "evli, barklı, çocuklu, düzen sahibi kadın" yapmışım. O beni "ayakları üzerinde duran, bekâr, özgür kız" yapmış. Halbuki bugün geldiğimiz yere bakıyorum, ikimiz de ne annelikten ne kariyerden vazgeçtik. Ne kadar yakın duruyoruz. Belki ta o zaman da öyleydi, ama biz göremedik.

Dayanamadık, adeta bir refleks halinde, tamamen iyi niyetlerle, "öteki kadın" yaptık birbirimizi.

Çocuk yapan kadının aklı kariyer yapanda, kariyer yapan kadının aklı çoluk çocuğa karışanda. Hangi yolu seçersek seçelim, aklımız daima beriki yolda kalacak galiba. Rüyalarımıza giriyor, hemcinslerimizle ilişkilerimizi etkiliyor, kendi kendimize bakışımızı biçimlendiriyor öteki kadın.

Ne yaparsak yapalım hep kıyaslıyor, kıyaslayınca eksiklik duyuyoruz. Aslında her birimiz, kim olursak olalım, sürekli öteki kadının yerinde olmayı istiyoruz.

Biraz Sadi, Biraz Sontag

Tarihçi Alberto Manguel'in aktardığı bir hikâye var. Diyor ki:

XI. yüzyıl başında İran'da kitaplara son derece düşkün bir şah yaşardı. Günün birinde uzun ve uzak bir sefere çıkması icap etti. Başka şahlar ya da sultanlar olsa, muhtemelen böyle durumlarda saraylarından, rahatlarından ya da cariyelerinden ayrılacaklarına üzülürlerdi, ama bu şah kitaplarından ayrılacağına üzülüyordu. Kütüphanesinden ve çok sevdiği elyazmalarından kopmak istemiyordu. Toplam 117 bin kitabı vardı.

Sonunda kitaplarını da beraberinde götürmeye karar verdi ve daha evvel duyulmamış bir şey yaptı. Dört yüz deveyi arka arkaya dizerek hepsine çuvallarla kitap yükledi. Develer, harf sırasına göre sırtlarına konulan kitapları taşıyarak şahla beraber sefere çıktı. Dağları, ovaları onunla beraber kat ettiler. Böylece şah yol boyunca ne zaman bir kitaba ulaşmak istese, o harfi taşıyan deveyi bulup eseri kolaylıkla çekip alabiliyordu.

Kitapları bu kadar tutkuyla seven kaç yönetici var acaba şimdi tüm dünyada?

Şark klasikleri geliyor aklıma. Sürekli seyahat eden, okumak kadar yolculuklara da önem veren, velhasıl "çok gezen mi bilir, çok okuyan mı" ikilemine inanmayan ünlü şair, âlim ve filozof Sadi'yi düşünüyorum. Diyor ki *Bostan*'da:

Şairin biri mecliste olmayan biri hakkında dedikodu etmeye başlamıştı. Orada bulunan bir âlim dönüp sözünü kesti. "Benim yanımda" dedi, "onun bunun kötülüklerini sayıp beni de onun hakkında fena fikirlere sevk etme. Farz edelim ki bahsettiğin adamın itibarı eksilmiş olsun. Farz edelim ki senin lafların ondan bir şeyler alıp götürmüş olsun. Fakat bu eksilen şey senin mertebene eklenecek değil ki... Bir başkasının gözden düşmesi sana ne kazandıracak? Hiç kimse için fena söyleme. Yoksa fenayı kendine düşman edersin."

Sadi'den kulaklarımıza küpe olması gereken altın bir nasihat. Hem de *The Secret*'tan yüzyıllar önce söylenmiş.

Gene Sadi'den sevdiğim bir nasihat var. Diyor ki:

Hayatta bir an evvel başarmak istemek iyi bir şey değildir aslında. Zira "Kolay elde edilen şeyler uzun sürmez.Bağdat'ta bir fırından günde yüz kâse çıkarken, Çin'de tek bir seramik kâse üretmek kırk yıl alır. Hangisi daha değerlidir? Yumurtasından yeni çıkmış bir civciv kendi gıdasını bulup yerken, bir bebek yıllar boyu bakıma muhtaç kalır. Birincisi bakışlarını asla yerden ayırmazken, ikincisi içeride yıldızlar ve galaksiler barındırabilir."

Emek, emek, emek... Yaptığımız her işte ve her zaman ortaya çıkan sonucun kalitesini belirleyen en büyük kriter, ona verdiğimiz emek. Çalışmak ve emek kısmı tamam da, peki insan yaratıcılığını nasıl besler? Fikirlerini ve beynini nasıl zinde tutar? Proust açısından bunun iki ayrı cevabı var. Dünya edebiyatının gelmiş geçmiş en önemli kalemlerinden Proust'a göre fikirler iki ayrı biçimde mayalanırdı: "Acı veren fikirler" ve "acısız fikirler."

Acısız fikirler entelektüel ve akademik gelişme için önemlidir. Ama mesele sanat ve edebiyat ise işte o zaman acılı fikirlere ihtiyaç var. Bir yerlerde bir yaran olacak, canını yakan bir kıymık, hani işlemiş etine, sızlar derinde ince ince. Çıkarsan çıkaramazsın, atsan atamazsın. Bir yerlerde bir yara izin olacak, ara ara nükseden eski bir sancı, kanayan bir yara. İllaki bir hoşnutsuzluk, bir

huzursuzluk, bir hazmedememe halin olacak. İllaki bir uyumsuzluk olacak seninle yaşadığın dünya arasında. Mutluluk beden için iyidir, sağlıklıdır, ama mesele bedeni değil de beyni geliştirmekse eğer, o zaman mutluluktan değil, ancak hüzünden hayır gelir!

Ve işte bir yorum da Susan Sontag'dan. Dünyanın en önemli entelektüellerinden biri olarak gösterilen rahmetli Sontag bir makalesinde yaratıcı insanların melankoliye olan eğilimlerini deşmişti. Üstelik aşk üzerinden. Sadece onların mı? Herkesin. "Modern aşk kültürü işte tam da bu noktada giriyor devreye. Kendimizi, duyguları yaşama gücümüz açısından sınadığımız ve yetersiz bulduğumuz başlıca alandır bu."

Öyleyse gelin yaratıcı işler yapmanın formülünü Doğu'dan ve Batı'dan bir sentezle yazalım. Biraz Sadi, biraz Sontag, biraz Proust katınca beynimizdeki kazanın içine, şöyle bir şey çıkıyor ortaya: Yüreğimizin çıktığı her sefere –yol ne kadar uzun ve çetin olursa olsun– kitaplarla gitmek, okuyarak kendimizi geliştirmek; kimse hakkında kötü laf etmemek ve mümkün mertebe kendi işimize, kendi içimize bakmak; hüzünden, fikirlerden ve aşktan daima ilham almak; ve her işe muhakkak emek vermek. Her resme, her filme, her kitaba, ürettiğimiz her işe...

İçinde Yaşadığın Şehri Görememek

Hızlı ve hırçın bir koşuşturma içindeyiz çoğu zaman.

Yapılacak işler, bitirilecek ödevler, gidilecek yerler, edinilecek payeler, tırmanılacak basamaklar bir türlü bitmiyor. İstanbul'da zaman, su gibi, maden gibi, ekmek gibi kıt bir kaynak olmuş; bize yetmiyor.

Güne ne kadar erken başlarsak başlayalım evden hep telaş içinde çıkıyoruz. Ve ne kadar acele edersek edelim, azalmıyor bu telaşımız. Bir iş biter gibi oluyor, ardından hemen yeni bir iş çıkıyor. Ha bire geç kalıyoruz; yetişemiyor, yetinemiyoruz. Bedenimiz ter içinde koşarken, zihnimizin kancaları bir yerlere takılıp kalıyor. Ya geçmişe gidiyor aklımız ya geleceğe kayıyor. Ya başlıyoruz "Geçmişte kim bana ne demişti, filanca tarihte şöyle mi olmuştu, yoksa böyle mi olmuştu?" diye çetele tutmaya, gereksiz hatıralar arasında boğulmaya, aynı mizansenleri kafamızda tekrar ve tekrar kurmaya... Ya dönüyoruz gelecekle ilgili planlara, senaryolara, şahsi hayallere, gayelere...

Zihnimiz durmadan ya geçmişte ya gelecekte takıldığı için bizler aslında hemen hemen hiçbir zaman şu "an"da duramıyoruz. Türkçede zaman ekleri bu kadar zengin olsa da bizim hayatımızda "şimdiki zaman" ebediyen eksik gibi. Şu andan mahrum kalmışız ama haberimiz yok.

Ve söyleniyoruz bol bol. Şikâyet etmek, en sevdiğimiz dil jimnastiği.

Hem bireysel hem kolektif düzlemde. Konuşma yeteneğimizi iltifat etmek, takdir belirtmek ya da duygularımızı dillendirmek için değil, aynı şikâyetleri yinelemek için kullanmayı tercih ediyoruz. Ne vakit bir taksiye binsek, başlıyor taksi şoförü şikâyete. Ne vakit bir fatura yatırmaya gitsek hır çıkıyor, tartışma çıkıyor kuyrukta. Birbirine çatıveriyor insanlar.

Bağırarak medeniyet dersi vermeye kalkan şık hanımlar da oluyor. Trafikten, pahalılıktan, hükümetten, muhalefetten, birbirimizden, en çok da İstanbul'dan şikâyet ediyoruz biz bu şehrin sakinleri. Bazen bana öyle geliyor ki, birbirimize bağırmak için fırsat kolluyoruz. Öndeki araba hatalı sollasa, kuyruktaki adam önümüze geçmeye kalksa, marketteki kasiyer bir ürünün fiyatını pahalı yazsa, sesimizi yükseltmek için bir fırsat geçiyor elimize.

Bir bardak suda nice fırtınalar koparıyoruz. Sinirlerimizi tel tel ayırıp, küçümen denizciler misali kâğıttan kayıklara bindirerek, o fırtınalarda harap ede ede...

Mevlânâ şu yaşadığımız hayatı, bir dağın eteğinde durup haykırmaya ve sonra kendi sesimizin yankısını duymaya benzetiyor. Ne söylüyorsak, ağzımızdan hangi kelimeler çıkıyorsa, dağ er ya da geç aynen iade ediyor. Nasıl bir enerji veriyorsak kâinata, bize misliyle dönüyor. Telaş ettikçe telaşımız artıyor. Kızdıkça kızgınlığımız katmerleniyor.

Dağ bizi bize yansıtıyor. Bu yüzdendir ki hayata hep komplolar, şüpheler, vesveselerle bakan insanın evhamları dinmek bilmiyor. Bu yüzdendir ki ha bire birilerini ötekileştiren insan için aslında herkes potansiyel öteki olarak kalıyor. Husumet ve rekabetin diliyle konuşana kendi sesinin yankısı gene husumet ve rekabet olarak geri geliyor.

Sonra nasıl oluyorsa bunca hayhuy içinde bir an durup, kendimize minnacık soluklanma parantezi açıp da etrafa bakabildiğimizde, tüm ihtişamıyla gözümüzü alıyor İstanbul. Şehri aniden fark ediveriyoruz. Bir dolmuşun penceresinden, bir lokantanın masasından, bir sahil kenarından ya da evimizin penceresinden baktığımız ve gördüğümüz o nadir anlarda İstanbul muazzam bir sürpriz, beklenmedik bir hediye paketi gibi dikiliveriyor karşımıza. Şaşırıyoruz.

İçinde yaşadığımız şehri görmeden yaşadığımızı anlıyor, dalgınlığımızdan utanıyor ve adeta af dilercesine İstanbul'a methiyeler düzüyoruz. "Böyle güzel şehir yeryüzünde yok!" diyoruz. "Bunca yer dolaştım, hiçbir memlekette İstanbul gibi bir şaheser görmedim!"

İstanbul dinliyor iltifatlarımızı. Biz ki şikâyette cömert, iltifatta cimri davranıyoruz, İstanbul duyuyor ender övgülerimizi. Hiçbir şehir, sakinlerini bu kadar hırpalayıp, sakinleri tarafından bu kadar hırpalanıp, gene de böyle diri ve güzel kalamaz kolay kolay.

İstanbul bir muamma. İstanbul başlı başına bir bilmece gibi duruyor hayatımızın ortasında. İç çekerek bakıyoruz bu bilmeceye. Derinden hissediyoruz enerji dolu gizemini. Ama sonra soluklandığımız parantez kapanıveriyor, yapacak işler çekiştiriyor kolumuzdan. Bir yerlere geç kaldığımız endişesiyle ayaklanıyoruz. Ve gene başlıyor bitimsiz, kör bir koşturmaca...

Kız Kardeşlik Ölçümleri

Bu aralar ne zaman "kız kardeşlik" kelimesi düşse dilime ya da gönlüme, sevgili Leyla Alaton'un ortak bir Konya gezisinde bir salon dolusu işkadınına söylediği çarpıcı cümleler geliyor aklıma: "Bizim ülkemizde kız kardeşlik bilinci yeterince yeşermemiş. Kendimize sormamız lazım: Bir başka kadının başarısıyla mutlu oluyor muyuz? Bir hemcinsimizin hayatında daha mutlu, işinde daha başarılı olması için ona açıktan destek veriyor muyuz? En azından bunu bir iyi niyet temennisi olarak içimizden geçiriyor muyuz? Cevaplarımız hep 'hayır' ise biz kız kardeşlik filan bilmiyoruz demektir."

Ben buna KÖKA diyorum: Kız Kardeşlik Ölçüm ve Kıyaslama Aygıtı. Ne de olsa lafa gelince dayanışmadan, dostluktan, kardeşlikten söz etmek çok kolay. Ama burada peş peşe sorulmuş sorular var. Somut, sarih ve sabit. İnanıyorum ki, bilhassa iş yaşamında koşturan biz tüm kadınların durup bir kez olsun kendimize sormamız gereken sorular bunlar. Ve sorduğumuz takdirde acaba kaçımız samimiyetle "evet" diyebilecek bunlara?

Bu memlekette kadınların kadınlarla ilişkilerinde tuhaf bir çelişki var sanki. Bir yandan bakıyorum, geleneksel aile yapılarında kadınlar birbirine ne çok destek oluyor. Bir kadın dışarıda çalışırken onun çocuklarını anneanne, babaanne ya da teyzeler büyütüyor. Söylediklerim uzaktan yapılmış bir gözlemden ibaret değil. Ben de böyle büyüdüm, annem çalışırken anneannem tarafından yetiştirildim bir dönem. Çocukluğumun Ankarası'ndan kalmış izlerdir, komşu kadınların, akraba kadınların sessiz ve derin dayanışma ağları...

Demek ki istediklerinde kadınlar birbirlerini pekâlâ idare ediyorlar, birbirlerine kol kanat geriyorlar. Ama ne hikmetse, geleneksel ortamlarda mevcut olan bu dayanışma modern mekânlara girildiğinde kayboluyor. Medyada, sanatta, edebiyatta, akademide, iş dünyasında, bürokraside, kadınlar kadınlara, bırakın destek vermeyi, fena halde köstek oluyor. Bir kadına yönelik en hırçın ve acımasız eleştirileri bakıyorum gene kadınlar yöneltiyor. Halbuki zannedersiniz ki kadınların eğitim seviyesi arttıkça, maddi durumları düzeldikçe hemcinslerine karşı daha duyarlı olur. Ne yazık ki resim bunun tam tersini gösteriyor. Nedir acaba eğitimli ve modern kadınların birbirleriyle alıp veremedikleri?

"Hemşire-i keremkârım efendim..."

Böyle başlar Emine Semiye, Nigâr Hanım'a yazdığı nice mektubundan birine. Emine Semiye, Osmanlı kadın hareketinin en parlak öncülerindendir. Romanlar, hikâyelerin yanı sıra gazetelerde köşe yazarlığı yapmış, bağımsız duruşu, bilgisi, derinliği ve duyarlılığı ile dikkat çekmiştir. Döneminin diğer kadın yazarlarıyla fikir alışverişinde bulunmayı sever, önemser. Aynı mektupta bir seyahatini anlatır uzun uzun. Ve şöyle bitirir satırlarını: "Baki teveccüh ve muhabbet-i hâherânenizin bekasını niyaz ederim efendim."

Bakakalıyorum bu cümleye. Bugün bir kadın yazarın bir başka kadın yazara, yahut herhangi bir alanda çalışan bir kadının hemcinsi meslektaşına bu minvalde sözler yazabileceğini tahayyül edebiliyor musunuz? Kelimeleri tane tane dilimde dolaştırıyorum. Tadına bakıyorum. Oradaki özen, hassasiyet, edep ve üsluba gıpta ediyorum. Kadınların kadınlara çelme takmadığı, köstek olmadığı, birbirleriyle anlamsız rekabetlere girişmediği bir ortam yaratmak bizim elimizde. İlk adım olarak Kız Kardeşlik Ölçüm ve Kıyaslama Aygıtı'nı bir uygulayalım kendimize.

"Bilmiyorum" Diyebilmek

Geçenlerde Ankara'da bir sokakta gençten bir adama yakınlardaki bir yerin adresini sordum. Dakikalarca düşündü, kem küm etti, bir o tarafı gösterdi, bir bu tarafı. Sonunda sorduğum adresle ilgisi olmayan bir yönü gelişigüzel işaret ediverdi. Kafadan attığı o kadar barizdi ki, dayanamadım soruverdim. "Tarif ediyorsun, ama aslında sorduğum yerin neresi olduğunu bilmiyorsun, değil mi?" Önce boş boş baktı. Sonra yarı mahcup gülümsedi, çocukça bir tebessümle durumu kabul etti. "Doğrudur abla" dedi. "Peki öyleyse niye garip garip tarifler uydurmak yerine açıkça 'Bilmiyorum' demiyorsun?" diye sordum. Bu seçenek hiç aklına gelmemiş gibi şaşkın baktı yüzüme. Söyleyecek laf kalmadı. Sustuk karşılıklı.

Sahi niye bir türlü "bilmiyorum" diyemiyoruz şu hayatta hemen hemen hiçbir konuda? En bilmediğimiz zamanlarda bile bilirmiş gibi yapmalarımız neden? Basit bir adres de sorsalar, kapsamlı siyasi ya da felsefi analizler yapmamızı da isteseler verdiğimiz tepki aynı: Bilirmiş gibi yapmak. Gözümüzü yumup başlıyoruz konuşmaya. Kelimeler köşeli bir uçurtma gibi çıkıyor boğazımızdan. Kuyruğu uzun mu uzun bir uçurtma, git git bitmiyor. Her konuda ha bire bir şeyler söylüyor, tanımadığımız şahıslar hakkında gayet iyi tanırmış gibi ileri geri konuşuyoruz. Bazen konuşmakla kalmayıp yazıyoruz da. Bilmeden, ama bildiğimizi zannederek. Bildiğimiz izlenimini vererek.

Bilgi çağında yaşıyoruz. Yarım yamalak bilgiler çağında. Kitap okumak veya derinlemesine sabırla araştırmak yerine, internetten üstünkörü bir şeyler öğreniveriyoruz. Yetiyor. Televizyon kanallarında her akşam ha bire tartışma üstüne tartışma izliyoruz. Sanki her konuda zıt fikirlerde olmak ve çatır çatır tartışmak durumundayız. Bu "mevzilenme arayışı" beraberinde "düşünsel sabitlenmeyi" getiriyor. Kendimizi hep bir öteki üzerinden tanımladığımız için adeta çivi çakıyoruz bulunduğumuz yere. İşte o zaman "fikir sahibi" olmaktan çıkıp "sabit fikir sahibi" olmaya doğru yol alıyoruz, pupa yelken. Şu basit hakikati bile söyleyemiyoruz kendi kendimize: "Bugün, şu anda filanca konuda böyle düşünüyorum. Ama yarın fikirlerim değişebilir. Ben değişebilirim. Başka bir açıdan bakabilirim. Bir ihtimaldir. İhtimal güzel şeydir. Belki değişirim."

Cahilin cehaleti kötüdür. Hamdır. Koftur. İçi boştur. Ama daha da kötüsü "bilen"in gafletidir aslında. Bilgiyle gelen cesaret ve cehalet karışımıdır. Bazen

bilgi sadece bir perdedir. İner gözümüzün üstüne, kapatır gönlümüzü. Çok bilenin çok daha iyi anladığını sanmak hata olur. "Bildiklerini unut" diyor Dost. "Gel al eline bir silgi, şu yeni başlayan güne bilgilerini silmekle başla." Zihnimin tahtasında kargacık burgacık harfler, ne çok kelimeler var. Alıyorum kumaş silgiyi. Tahtayı siliyorum boydan boya. Bir temizlik, bir hafiflik, bir ferahlık hali ki değmeyin gitsin.

"Zanlarını, yargılarını, önyargılarını ve dahi tüm genellemelerini koy bir çuvala ve hepten terk et. Gıybet etme sakın, bil ki dedikodu denilen şey mıknatıs gibi kötü enerji çeker. Kimsenin aleyhine konuşma, uzaktan atıp tutma, insanları kem dille yargılama, bil ki yanılırsın. Birini ne kadar çok aşağılar yahut dışlarsan, onun durumuna düşme ihtimalin o kadar artar. Kâinatın matematiğidir. Bir koyar, bir alır insan. Bilmeden kendi hesabını dürer."

Dinliyorum sessizce. "Hiçbir konuda yüzde yüz emin olma" diyor Dost. "Kendini ayrıcalıklı sayma. Konumuna ya da mevkine, ismine veya şöhretine güvenme. Şu hayatta tüm zahiri kisveler sabun köpüğünden ibarettir. Nazlı nazlı yükselir köpük, derken pat diye sönüverir. Her zaman başkalarından öğrenmeye açık ol. En iyi bildiğin konularda bile köşeli düşünme, büyük konuşma. Cümlelerinin sonuna nokta değil, ünlem değil, virgül yahut üç nokta koy. Açık bir kapı bırak daima. Ne kadar bilsen de hiçbir zaman yeterince bilemeyeceğini unutma. Tevazudan şaşma. Ancak o zaman kurtulabilirsin bilginin cehaletinden..." Bu yüzden Tebrizli Şems nam bir güzel insanın tutup da Hazreti Mevlânâ'nın tüm kitaplarını tek tek suya atması. Bu yüzden kendinden "Ümmi" diye bahsetmesi Yunus Emre'nin. Bu yüzden tasavvuf tarihi boyunca pek çok hakikat ehlinin "Cahilim, bilgisizim, ben bilemem" demesi. Yoksa hakikaten okuryazar olmadıklarından değil. Dün de zordu, ama içinde yaşadığımız "enformasyon çağı"nda artık daha da zor "bilmiyorum" kelimesini telaffuz edebilmek. Halbuki bir söyleyebilsek şunu, hafifleyeceğiz. Berraklaşacağız. Duru ve yalın. Bir kelimenin idraki değiştirecek bakışımızı, duruşumuzu. Güzel şey, "Bilmiyorum, bilmiyorum, bilmiyorum..." diyebilmek.

Özgürlük Sokaktan Gelir!

Paris'te, Seine Nehri'nin kıyısında sakin bir gece. Gökyüzü kat kat derinleşen bir lacivert derya halinde. Vakit ilerlemiş olmasına rağmen şehir cıvıl cıvıl. Uyumaya niyeti yok daha. Ve Fransız gençler, ellerinde sandviçler, sigaralar, içeceklerle oturmuşlar kaldırımlara. Bazıları ayaklarını nehre sarkıtmış, bazıları sırtlarını birbirlerine yaslamış. Konuşuyor, şakalaşıyor, gülüşüyorlar. Ortalık turistten geçilmiyor. Dünyanın her köşesinden yolcu kalkmış gelmiş buraya. Japon, Amerikalı, Arap aileler yüzlerinde saklamaya gerek duymadıkları bir merakla dolaşıyorlar. İnsanlarda gözle görülür bir rahatlık var; beden dillerine yansıyan bir rahatlık. Turistler bile birbirlerine selam veriyor, aynı tecrübeleri yaşıyor olmanın verdiği yakınlıkla tebessüm ediyor. İki adımda bir âşık bir çift ilişiyor gözünüze. Ya herkes âşık bu şehirde ya buraya sadece âşıklar geliyor. Ve ben en "uykusu kaçmış, çoluğunu çocuğunu evde bırakmış, yalnız ve durgun" halimle bir kenardan usulca seyrediyorum bu manzarayı. Paris'te dolaşan hemen her İstanbullu kadın gibi benim de içimde bir damar hafiften cızz ediyor. Gönlüm istiyor ki canım İstanbul, güzelim İstanbul da öyle sadece belli başlı semtlerinde değil, her köşesinde böyle bir rahatlığa kavuşsun. Sokaklarında kadınların gece vakti de olsa rahat rahat yürüyebildikleri, gençlerin aşklarını özgürce yaşayabildikleri, kimsenin kimseyi taciz etmediği, insanların gergin ya da şüphede olmadığı ve yabancıların bile birbirlerinden bir Allah selamı esirgemediği bir şehir halini alsın.

Belki diyeceksiniz ki, "İyi de makyaja aldanmamak lazım. Aynı Fransızlar kendi içlerindeki yabancı göçmenlere eşit davranmıyor. İlk bakışta görünmeyen derin bir toplumsal ayrımcılılık var orada." Ya da belki diyeceksiniz ki, "Paris sokaklarında hava öyle şeker şerbet olabilir, ama bu arada Fransız siyasetçiler ha bire gerginlik üretiyor. Türkiye'yi açıkça ötekileştiriyor..." Belki de haklı olarak itiraz edeceksiniz: "İstanbul gibi bir şehir yok ki yeryüzünde. Nasıl bir başka şehirle kıyaslarsın? Yapay bir karşılaştırma bu. Zoraki." Tüm bunlara amenna. Hatta kim bilir belki kiminiz daha sert çıkacak, diyeceksiniz ki, "Amma da kompleksli, özenti bir tavır içindesiniz. Paris'e gidip etrafa gıpta ediyorsunuz... Sonra da oradan buraya bakıp yazıyorsunuz. Osmanlı'dan bu yana dinmeyen tipik aydın kompleksi..."

Bütün bu lafları duyar gibiyim. Duyuyor ve anlıyorum. Ama ben bu yazıda

öyle büyük makro meselelerden değil, küçük, ufacık bir özgürlükten söz ediyorum: Sokakta yürüyebilme özgürlüğünden!

Çocukken başlayan bir özgürlük bu. Sokakta oynayabilme imkânıyla gelen temel bir hak. Basit, ama etkileri ömür boyu süren bir kentsel ayrıntı. Bugün orta yaşını geçmiş kime sorsanız benzer bir şikâyet duyarsınız: "Bizim zamanımızda her akşam sokakta oynardık. Kapıcının çocuğu da apartman yöneticisinin çocuğu da her fırsatta dışarı çıkardı. Hep beraber bağrış çağrış oyunlar kurardık. Mahalle diye bir şey vardı. Sokak diye bir şey vardı o zamanlar. Anne babalarımız merak etmezdi. Ara sıra balkondan bakarlardı, o kadar. Oysa şimdi böyle bir şey kalmadı. Artık kimse çocuğunu sokağa bırakamıyor. Yeni kuşak sokak nedir tanımadan büyüyor."

XXI. yüzyıl başında İstanbul'da giderek daha fazla sayıda çocuk daracık bir apartman odasında, kendi başına, televizyon ya da bilgisayar karşısında, yaşıtlarından uzak, dış dünyadan kopuk ve sokaktan ürkerek büyüyor.

Halbuki özgürlük sokakta başlar. Demokrasi zihinlere sokakta yerleşir. Farklılıklarla birlikte yaşama alışkanlığı, hiç kimsenin dünyanın merkezi olmadığı idraki, ortak nezaket kalıpları ve birbirine saygı sokakta öğrenilir. Bir şehrin, bir ülkenin insanlarını mutlu ya da mutsuz eden ayrıntılar hep gündelik hayatın içinde saklıdır. Birey olarak sokaklarla ilişkimiz toplumsal dokumuzu etkiler. Pencereyi açtığımızda gördüğümüz o daracık yollardan ya da gün içinde geçtiğimiz güzergâhtan ibaret değildir sokaklar. Kültürün, medeniyetin tıp tıp atan damarlarıdır. İnce ince, mavi mavi uzanırlar şehrin bağrında. Binalar, anıtlar, müzeler, sergiler, kafeler tamam da, bir şehrin yaşam kalitesinin asıl göstergesi sokaklarıdır.

Bağnazlık kapalı kapılar arkasında örülür. Bağnaz insan kendini herkesin üstünde görür. Kibirli, elitist insan camdan duvarlar çeker kendiyle başkaları arasına. Sokağı sevemez. Zihin ve gönül açıklığı ise sokakta ve sokaklarla büyür. Sanatçı dediğin sokak sevmemezlik edemez. Edebiyatın enerjisi ve ritmi sokaktan gelir. Resimler atölyelerde yapılır, filmler platolarda çekilir, müzik albümleri stüdyolarda tamamlanır, romanlar evlerde yazılır belki ama sanatın her türlüsü ilhamını sokaktan alır.

Türkiye'de hep siyaset ve ekonomi konuşmaktan, ha bire sıcak gündem tartışmaktan, gündelik hayatımızın temel unsurlarına yakından bakmaya bir türlü fırsat bulamıyoruz. Büyükşehir belediyesi keşke bir kampanya başlatsa.

İstanbul'un altyapısına, köprülerine ya da binalarına değil, bu sefer sadece sokaklarına odaklansa. Kadınların sokakta daha rahat yürüyebilmeleri, çocukların sokakta oynayabilmeleri, vatandaşların ortak yaşam kültürünü geliştirebilmeleri için... Velhasıl sokakların elimizden kayıp gitmediği bir güzel şehir için kampanya... Sokakları kaybedersek kültürü kaybederiz.

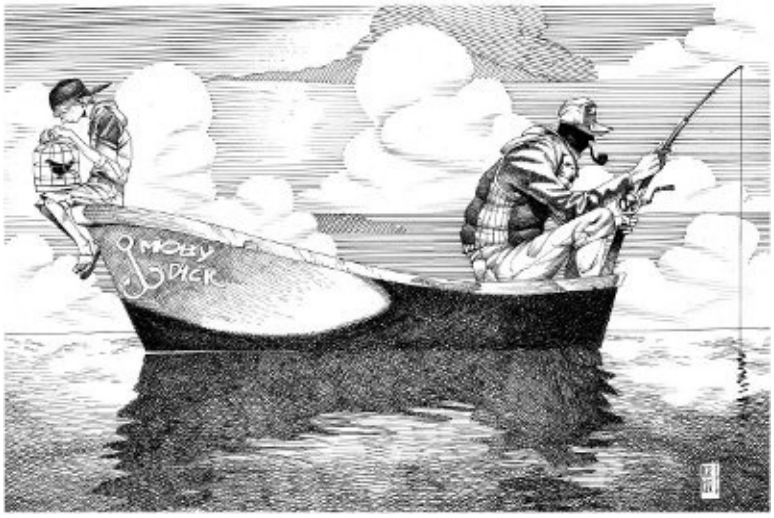
MOBY
DICK

Baba Ben Eşcinselim...

Babalık tek bir günde edinilen bir paye değil. İnsanın bebeği olur olmaz kazandığı bir unvan değil. Baba olmak, öğrenmesi belki de bir ömür boyu süren bir hayat dersi aslında; yürümekle aşınmayan hem engebeli hem dallı budaklı bir uzun yol. Ne dönemeçlerden geçiyor insan yol boyunca. Ne dağlar tepeler aşıyor farkında bile olmadan. Nerelerde tökezleyip düşüveriyor yere, dizini incitme pahasına, sonra kalkıp ayağa, yola devam ediyor. Azimle, olgunlukla...

Babalık, annelikten daha geç başlıyor. Anne, daha henüz karnındayken hissediyor bebeği, sevmeye başlıyor. Hatta daha rahme bile düşmeden, bebeğin fikrini, idealini, soyut halini seviyor belki de. Günbegün büyüyor sevgisi. Cisimleşiyor, kristalleşiyor. Annelik de bir nevi öğrencilik, ama mayası ve kimyası itibariyle babalığınkinden çok farklı. Baba olmak bebek doğduktan sonra başlıyor, önce değil. Göz teması lazım muhakkak. Ama o da yeterli değil. Ne zamanki bebek dilleniyor, ayaklanıyor, bebeklikten çıkıp çocuk oluyor, baba daha iyi iletişim kurmaya başlıyor.

Geçiyor yıllar. Buluğ çağı geldiğinde baba ilk büyük sınavını veriyor. Oğlan çocuğunun babaya karşı açtığı ilk büyük savaş bu dönemde yaşanıyor. Daha önce su yüzüne çıkan küçük küçük sürtüşmeler ve babaya duyulan o büyük hayranlık bir kenara, şimdi oğlan çocuğu ilk defa bir varoluşsal kopuş yaşıyor. Şöyle bir sallanıyor babanın kayığı. Ama ardından yeniden dengesini buluyor. Baba oğlunun belli bir şekilde yetişmesini istiyor. Kendi olmak istediği gibi bir adam yapmaya çalışıyor onu. Olamadığı adam. Hangi bölümde okuyacağını, kimlerle arkadaşlık etmesi gerektiğini, boş zamanlarda ne yapacağını sadece bilmek değil, belirlemek de istiyor. Halbuki oğlan artık olmuş bir delikanlı. Ve bir isyan bayrağı asmış güvertesine. Gidiyor pupa yelken, açık denizlere. Kendi denizine...

Üniversite yıllarında araları biraz açılıyor ister istemez. Oğlan başka bir şehre gidiyor okumaya. Baba, o sene ilk defa hızla yaşlanıyor. Bilmezdi oğluna bu kadar düşkün olduğunu, onu evden uğurlayana kadar. Bir boşluk hissiyle uyanıyor sabahları. Geceleri yüreğinde bir sıkışma. Halbuki duygusal bir adam değildir. Ya da öyle zannederdi bunca senedir. "Hanım ne yapar, ne eder bu oğlan oralarda?" diye soruyor zaman zaman. Cevabını beklemediği bir soru bu aslında. Cevaplanması gerekmeyen sorulardan, sırf sorulmuş olması önemli.

Arada bazı derslerde yaşanan birkaç aksama sayılmazsa eğer, oğlan iyi bir ortalamayla bitiriyor üniversiteyi. Mezuniyet töreninde anne ve babası gururla gülümsüyor. Çok resim çekiyorlar o gün. Oğlan arkadaşlarını ailesine tanıştırıyor. Anne memnun, baba memnun. Yalnız o zamana kadar akla gelmeyen bir düşünce başlıyor babanın içini kemirmeye. Oğlunun hiç kız arkadaşı yok. Var da yok gibi. Halbuki bunca sene aman yanlış kıza âşık olur, yoldan çıkar diye endişe eden kendisiydi. Oğlunun hemen hemen hiçbir zaman karşı cinsle yakınlaşmamasını isteyen de gene kendisiydi. Ama mademki okul bitti, üniversite geride kaldı, şimdi birdenbire algıları değişti. Artık istiyor ki oğlunun yanında iyi bir kız arkadaş olsun, hani şöyle mazbut bir aileden mütevazı güvenilir bir kız.

Zaman hızla geçiyor. Oğlan iş hayatına atılmış. Tam bir işkolik. Deli gibi çalışıyor. Babanın kendini en âciz hissettiği dönem başlıyor. Öyle bir hayat kurdu ki oğlu kendisine, değil müdahale etmek, kurallarını anlayamıyor, köşelerini kavrayamıyor. İlk defa kendi kendisine sormaya başlıyor. Nasıl bir insan acaba oğlu? Nasıl biri? Ve baba, ancak o zaman anlıyor ki, aslında kendi oğlunu ne kadar az tanıyor. Neler okuyor, neler izliyor, bilgisayar karşısında kimlerle yazışıyor... hiçbir şey bilmiyor ki. Oğlu bir muamma. Üniversitenin ilk yıllarında oturup konuşurlardı. Okudukları kitapları paylaşırlardı, farklı farklı görüşlerden filozofları sevmekle beraber, gene de bir ortak zemin vardı. Ama şimdi o da kalmadı sanki. Baba ilk defa oğlunu daha yakından tanıma gereği duyuyor.

Daha çok telefon açıyor. Sabah akşam olmadık saatlerde cepten yakalıyor. Oğlan babasının bu ani ilgisi karşısında evvela biraz bocalıyor. "Bugün ne yaptın?" diye soruyor babası. Halbuki oğlan gelmiş artık otuz iki yaşına. Çocuk değil ki hesap versin. Hem neyi ne kadar anlatabilir ki? Tuhaftır, başka ailelerde anneler baskı kurar "Oğlum hadi evlen, torun ver bize" diye. Burada anne bu tür talepleri tekrarlıyor, ama esas babaya bir haller oldu. Bilmek istiyor. Oğlunun hayatında olmak istiyor. Bir an evvel evlenmesi bile sanki o kadar önemli değil.

Oğlan bunu babasının ölüm korkusuna bağlıyor. Zaman zaman gittiği terapistine anlatıyor. "Babam çok değişti, sabah akşam yokluyor beni. Aramadığımda hep sitem ediyor. Çocuk gibi oldu."

Terapist soruyor. "Belki seni daha iyi tanımak istiyordur?"

Acıyla gülümsüyor o zaman genç adam. "Tanımak istemek demek yüreğini

önyargısızca o insana açmak demek. Yoksa bunun adı görmek istediğini görmektir. Babamın beni hakikaten tanımak istediğini hiç sanmam."

Kapanmayan bir gedik var baba oğul arasında. Ne zaman böyle oldu, açıldı bu mesafe? Ve neden şimdi bir köprü kuramıyorlar bu boşluğun üstüne?

Otuz altı yaşında genç adam. Babasının karşısına çıkmaya cesaret ediyor hayatında ilk defa. Ona açacak kendini. Saklamayacak. "Baba" diyor, "sana bir şey söylemem lazım. Seni üzmekten, vereceğin tepkiden çekindiğim için bunca zaman kendime sakladım. Ama artık böyle saklanarak yaşamak istemiyorum. Beni olduğum gibi görmeni istiyorum. Beni bu şekilde sevebilecek misin baba, merak ediyorum. Çünkü ben seni olduğun gibi seviyorum."

Yaşlı adam bakıyor oğluna. Yüzünde endişeli bir bekleyiş. Duymak istediğinden emin değil. Ama susturmaya, durdurmaya da gücü yok.

"Baba ben eşcinselim..."

Babalık tek bir günde edinilen bir paye değil. Öğrenmesi bir ömür süren bir hayat dersi aslında. Ve bir erkeğin babalık sınavında ne not alacağı bu tür duygusal dönemeçlerde çıkıyor ortaya.

Baba var, sadece ismi baba. Bir gölgeden ibaret. Baba var, otoriteyi ve saygı görmeyi her şeyden fazla seviyor. Güce tapıyor. Baba var, oğluyla beraber yürüyor hayatın patikalarında; değişmeyi, dönüşmeyi biliyor, su gibi akışkan, yüreği arz kadar geniş. Baba var, oğlunu eşcinsel olduğu için bir kalemde evlatlıktan reddediyor. Ve etrafın ne dediğini, nasıl dedikodu yapacağını her şeyden fazla önemsiyor. Baba var, evladının mutluluğunu her şeyden üstün görerek ve onu iyi bir insan olarak yetiştirmeyi önemseyerek yüreğinin kapılarını hayatın nice rüzgârına açık tutuyor...

Baba var, hiç sevmemiş aslında. Baba var, yüreği uçsuz bucaksız bir derya.

Edebiyat Sınıfta Kaldı

Bundan uzun zaman evvel kendi kendime bir karar aldım. Basit ama temel bir karar. Olumlu, yapıcı, güzeli ve üretkenliği öne çıkaran yazılar kaleme alacağım. Övgüye değer bulduğum eserleri tanıtacak, sanatın ve hayatın her dalından yaratıcı seslerin daha iyi bilinmesinde kendimce kadrimce bir katkıda bulunacağım. Velhasıl, tek taraflı eleştiriler, belden aşağı vurmalar, tepeden bakmalar, ithamlar, suçlamalar, ağız dalaşlarından mümkün mertebe, yapabildiğimce uzak duracağım.

İşte aldığım karar böyle ve aynen bu doğrultuda yazıyorum. Diyelim bir hafta içinde iki filme gittim. Birini hiç beğenmedim, ötekini sevdim. Oturup beğendiğim filmi analiz ediyor, pozitif olanı yazıyorum. Bu arada senelerdir basının içinde olan eski tüfek yazarlar tembihliyorlar bazen: "Ama bu iyi bir yöntem değil. Bu memlekette çok okunmak için bol kavga çıkarmak gerekir. Baksana televizyon programlarında bile herkes saç saça, baş başa. Kimse kimseyi beğenmiyor. En azından ara sıra kavga çıkaran ya da ona buna takılan, takan yazılar yazmazsan veya tartışmalara bulaşmazsan okunma oranın düşer." Dinliyorum onları ama inanmıyorum söylediklerine. Ve ben sevdiğim konular hakkında yazmaya devam ediyorum. İstiyorum ki kalemimin mürekkebi aşk olsun, yaratıcılık ve ilham olsun; husumet veya haset değil. Kıskandıklarımı değil, takdir ettiklerimi yazıyorum.

Zira biliyorum ki, bu memlekette hepimizin esas takdir edilmeye ihtiyacımız var. Çocukluğumuzdan itibaren ha bire paylanıyor, eleştiriliyor, hizaya getiriliyor, sıradanlaştırılıyoruz. Sıradışı, yaratıcı, çığır açan ve bir kültürü ilerleten işler yapmak için teşvik ve takdir görmek o kadar önemli ki. Her yönetmen izlenmek, her yazar okunmak, her şarkıcı dinlenmek ister. Aksini söyleyenlere inanmayın. Okurunu umursamayan yazar, yazar değildir.

Peki bir yazarı en çok inciten şey nedir? Kayıtsızlık! Üretimde bulunan, bilhassa hayal gücünü başkalarına açan insanı en çok incitecek şey emeğine, özenine ve yüreğine karşı kayıtsız kalınmasıdır. Yusuf Atılgan'ın 1980'lerde Oğuz Atay'ı kaybettikten sonra yazdığı bir yazı var, diyor ki: "Günlerden bir gün, bir paket geldi bana. Açtım içinden bir kitap çıktı: *Tutunamayanlar*. Kitap imzalıydı ve içinde de şöyle bir yazı vardı: 'İlgileneceğinizi umarak...' "

Yusuf Atılgan bu kitabı okur, çok da sever. Ama bunu hiçbir zaman Oğuz Atay'a söylemez. "Benim okuduğum kitap o kadar müthiş bir eserdi ki, böyle muazzam bir kitabı kaleme alan birinin daha nice eserler yazacağını düşündüm. Benim yorumuma, iltifatıma, söyleyeceğim iki çift lafa ihtiyacı olmadığını düşündüm. Dolayısıyla hiçbir zaman takdirlerimi ona iletme gereği duymadım." Ama aradan seneler geçer, ortak bir arkadaşlarından öyle bir şey işitir ki, bu hadiseyi yeniden hatırlamasına sebep olur. "Ben Yusuf Atılgan'a kitabımı gönderdim, ama kendisinden tek bir kelime dahi duymadım. Tek gördüğüm kayıtsızlık oldu" demiştir Atay. Bunu duyan Yusuf Atılgan çok pişman olur; ancak geçtir artık. Oğuz Atay vefat etmiştir. Ve Atılgan bu anıyı anlatırken der ki: "Eğer bugün hayatta olsaydı, ne yapar ne eder muhakkak onu bulur, karşısına geçer, yüz yüze ona kalemini ne kadar takdir ettiğimi söylerdim."

Bizler de bugün aynı kayıtsızlığı sürdürüyoruz. Birbirimizin eserlerini okumuyoruz. Velev ki okuduk ve sevdik, bu sefer de bunu kendimize saklıyoruz. Kayıtsızlık, köklü bir alışkanlık olmuş edebiyat çevresinde. Ve aslında işin ilginç ve ironik yanı, hepimiz hem bundan şikâyet ediyoruz hem de bunun yeniden üretilmesine katkıda bulunuyoruz. Yani başka yazarların kayıtsızlıklarıyla bizzat karşılaştığımızda sitem ve şikâyet ediyoruz, ama biz başka yazarların –kendimi de işin içine dahil ederek söylüyorum– kitaplarını, eserlerini ne kadar okuyoruz? Okuduğumuz zaman bunu ne kadar yazıya veya söze döküyoruz? Birbirine ruhen ve zihnen destek olmak, ilham vermek konu olunca edebiyat dünyası her sene sınıfta kalıyor.

Yalnız Benim İçin Yaz...

"Ben sizi seneler evvel ilk romanınız *Pinhan* ile tanıdım. O günden bugüne çıkan her kitabınızı okudum. Ama eskiden sadece benim yazarımdınız. Etrafımdakilere hep sizden bahsederdim. Şimdi herkesin yazarı oldunuz. Etrafımdakiler bana sizden bahsediyor. Bazen dayanamayıp arkadaşlarımı tersliyorum: Bana niye Elif Şafak anlatıyorsunuz diyorum. Yahu siz daha onun ismini bile duymamışken ben onu okuyordum. Daha hiçbiriniz keşfetmemiştiniz bile... Ama anlamıyorlar niye sinirlendiğimi. Ve ben bu yüzden sizden soğudum. Gene okuyorum her kitabınızı, ama herkesle beraber okumak hoşuma gitmiyor. Keşke bu kadar meşhur olmasaydınız. Sırf benim yazarım olarak kalsaydınız."

Bana bunları söyleyen kişi genç bir kadın. Kalabalık bir salonun ortasında, son derece keyifli geçen bir edebiyat sohbetinin ardından söz alıyor. Yarı sevgi, yarı sitem dolu bir sesle şikâyetini dile getiriyor. Dürüst ve dobra. Samimi ve hakiki. Ama gülüşmeler oluyor salonda. Diğer okurlar hınzırca sataşıyor kadına. "Ne yani sadece senin için basılsın romanlar, öyle mi? Senden başka kimse okumasın mı yani?" diyor arka sıralardan biri.

"Hatta kitapların üstüne özel okur baskısı yazılsın..." diye takılıyor bir başkası. "Her kitaptan bir adet olsun ortalıkta! Sadece sen oku."

Genç kadın aniden sinirleniyor. Bana eliyle salondakileri işaret ederek: "Bu insanlar sizi meşhur olduğunuz için okuyor. Allah bilir çoğu öyle. Halbuki ben sizi şöhretten evvel keşfetmiştim" diyor.

"Ne biliyorsun ya kimin niye okuduğunu?" diye çıkışıyor ön sıralardan bir üniversite öğrencisi. "Sen kendini niye başkalarından üstün zannediyorsun şimdi?"

Ve salonda bir dalgalanma daha oluyor. Fısıltılar, gülüşmeler, yorumlar... Genç kadın etrafın tepkilerinden etkilense de kararlı bir şekilde gözlerimin içine bakıyor. Bir cevap bekliyor. Karşılıklı duruyoruz. Yüz yüze. Söylediğine göre on beş senedir kitaplarımı okuyor ve beni bu sene *Aşk* ile keşfedenlerle yan yana durmak istemiyor. O benim eski okurum, sadık okurum, samimi okurum, kırgın okurum, kıskanç okurum... Nasıl anlatsam ona hassasiyetini anladığımı, ama resmin bir başka yüzü daha olduğunu? Nasıl anlatsam aslolanın "okur" ile

"yazar" arasındaki değil, "okur" ile "kitap" arasında kurulan bağ olduğunu? Nasıl anlatsam kitapların yazarlarına değil, aslında onları seven, anlayan ve sahiplenen okurlara ait olduğunu? Nasıl anlatsam benim baktığım yerden tek tek her okurun ayrı, ayrıcalıklı ve özel olduğunu?

Roman sanatların en yalnızıdır. Başka hiçbir sanat dalı bu kadar yoğun, derin ve uzun süreli bir yalnızlık talep etmez. Elbette asosyal şairler, heykeltıraşlar, ressamlar, karikatüristler de vardır. Ama bu onların kişiliklerinden kaynaklanır, illa da yaptıkları işten değil. Halbuki romancı eserini yazdığı uzun zaman boyunca, kafasındaki hayali karakterleri hayattaki hakiki insanlara tercih ederek marazi bir yalnızlık içinde yazmak zorundadır. Kozasından çıkamayan ipekböceği gibi gece gündüz didinerek. An gelir kozanın dışında bir hayat olduğunu bile unutur.

Romancı, sanatçıların en yalnızıdır. Hayatın hemen her alanında çalışan herkes şöyle ya da böyle başka insanlarla alışveriş halindedir ve "ekip çalışması" ne demek bilir. Başkalarıyla ortak iş yapmayı öğrenir. Bir yönetmen kendi egosunu oyuncuların egolarıyla dengelemek durumundadır. Bir müzisyen, bir aktör ya da sergiye hazırlanan bir ressam... Bir gazeteci, bir akademisyen ya da bir bankacı... Başkalarıyla ortak üretmeyi bilir. Bir tek romancılar başından sonuna uzuuun süreler boyunca som ve saf yalnızlık gerektiren bir iş icra ederler.

Roman okuru da okurların en yalnızıdır. Araştırma-inceleme, şiir, kısa hikâye, tiyatro eseri ya da akademik kitap okurları çok daha farklı bir tempoyla okurlar ellerindeki kitabı. Halbuki roman okuru eserini satın alır, evinin mahremiyetine çekilir ya da gider, tenha bir köşe bulur veya kendini kalabalıktan soyutlar. Ve işte o halde, mutlak yalıtılmışlık ve yalnızlık içinde bu dünyadan koparak okur. İçsel bir yolculuğa çıkar. Bir başka kıtaya yelken açar. Bedeni buradadır, ama zihni ve yüreği kuş gibi hayal âlemine kanat çırpar.

Yazar ile okur arasındaki bağ işte bu "saf yalnızlık ilkesi" üzerinden kurulur. Bir sırdaşlık halidir bu. Bir ruhdaşlık halidir. Yazar, kitap ve okur arasında yatay bir bağ vardır. Bir nevi ruh akrabalığı.

Öte yandan yazar ile yazı aynı değildir. Bir yazarın kişiliği berbat, ama yazısı harika olabilir. Ya da kendisi pek hoşsohbettir, ama kalemi kuvvetli değildir. Yazarlar fani, aksi ve arızalı insanlardır. Huysuz, geçimsiz, kaprisli... Pek çok şey olabilir. Ama onların sıfatlarının hiçbir önemi yoktur. Aslolan kitabın sıfatlarıdır. Eserin nitelikleri!

İki okur düşünün. İki iyi arkadaş. Aynı kitabı okurlar, ama tamamen farklı sayfalarda duraklayarak, farklı karakterlere yakınlık duyarak. Nasıl ki parmak izlerimiz birbirine benzemiyorsa, hiçbir okurun okuma biçimi bir başkasınınkine benzemez. Bir romanı çok sayıda insan okuyabilir, ama herkesin okuması ayrı ve özeldir. Bir metni sadece onu yazan kalem değil, aynı zamanda onu okuyan göz de inşa eder! Bu yüzden bir romanı beş kişi de okusa, beş yüz bin kişi de, herkesin okuması tek ve biriciktir!

Ben bunları söyledikten sonra ılık bir hava esiyor salonda. Genç kadın mütebessim bakıyor ve artık kimse kimseye takılmıyor. Ve o sessizlikte ben bir kez daha anlıyorum ki, hepimizin yüreği tıp tıp benzer taleplerle atıyor. Her birimiz özel olmak istiyoruz. Okur yazarının gözünde özel, yazar okurunun gözünde özel...

Erkekler Kadınlardan

Daha mı Komik?

Kalabalık bir arkadaş meclisi düşünün. Kadınlı erkekli, genellikle çiftler halinde oturuyor herkes. Tamamen gençlerden oluşan bir masa da olabilir bu, orta ya da ileri yaşlılardan da. Hayal etmesi size kalmış. Ben sadece ipuçları vereceğim. Diyelim ki hafiften duman altı ortalık, küllükler dolup boşalıyor. Yemek masasında kalan mezeler, yiyecekler soğumuş, kahve faslına geçilmiş. Çoktan bitmiş aslında yemek. Şimdi uzayan sohbetin tadı var herkesin damağında. Şekerli, köpüklü, yoğun bir tat. Sohbete damgasını vuran belirgin bir özellik var: Mizah! Kesif, keskin, zeki, gürültülü ve yer yer argoya kayabilen, düzeyi kâh düşen, kâh yükselen, ama hiç azalmayan bir mizah.

Matrak bir arkadaş meclisi düşünün. Öyle canlı ve candan bir sohbet var ki, birinin lafını bir başkası tamamlıyor. Dinleyenler kahkahalarla gülüyor. En çok konuşan ve en çok espri yapan birkaç kişi, birbirlerine pas veren futbolcular gibi kelimeleri yuvarlaya yuvarlaya döndürüyorlar top sahasında. Herkes keyifle dinliyor ve izliyor.

Resmi zihninizde canlandırabildinizse küçük bir soru sormak isterim, ama pat diye, düşünmeden yanıtlamanız gereken: "Böyle kalabalık bir ortamda arka arkaya esprileri patlatan insanları düşündüğünüzde aklınıza kadınlar mı geliyor, yoksa erkekler mi?"

Cevap muhtemelen "erkekler."

Zihninizdeki resimde, grup içinde en çok konuşan, sesi en çok duyulan ve en çok komiklik yapanlar erkekler olmalı. Aralarında kadın var mı peki? Pek yok. Kadınlar daha ziyade kenarda, dinleyiciler arasında. Dikkatle dinleyip sık sık kafa sallıyor; mimiklerini bol bol kullanıp ara sıra lafa karışıyorlar. Kendi aralarında konuşup söylenenler hakkında yorum yapıyorlar. Pasif değil kadınlar. Ama konuşmanın başını çekmiyorlar.

Kalabalık bir arkadaş meclisinde sohbetin kıvamını ve akışını kadınların belirlediği nadir görülür. Hele hele kadınların arka arkaya espriler patlatıp dinleyenleri gülmekten kırıp geçirmesi daha da az rastlanır bir hadisedir. Kadın misafirlerin erkek misafirlerden daha çok konuşması ancak belli mevzularda olur. Bir tek bu temalarda aniden açılır masadaki kadınlar. Daha cesur, daha

iddialı, daha atılgan olurlar. Tutkuyla bağlandıkları hususlarda dilleri çözülüverir –aşk gibi, çocuk gibi, aile ya da sadakat gibi konularda. Ama tüm bunlar zaten "ciddi" mevzulardır. Dalgası geçilse bile özü ciddidir. Uzun lafın kısası, kadınlar kalabalık ortamlarda kolay kolay "hafif" konulardan konuşamaz, mizah yapamazlar.

"Kadın ve komedi" hemen yan yana gelebilen bir ikili değil. Aralarında doku uyuşmazlığı var. Diyeceksiniz ki "Tanınmış kadın komedyenlerimiz yok mu?" Var elbette. Keza komedi dizilerinde oynayan, senelerdir tiyatro oyunlarında rol alan veya mizah yüklü hikâyelerin kaleme alınmasında en az erkekler kadar faal olan kadınlar var. Gayet de başarılılar. Ama bu tür kadınların sayısına baktığımızda garip bir orantısızlık dikkat çekiyor. Mizah büyük oranda erkeklerin alanı. Espri patlatmak, fıkra anlatmak, argo kullanmak, dalga geçmek, tiye almak... erkeklerin tekelinde. Gerek kendi kişisel dünyamızda, gerekse daha toplumsal ölçekte, erkek "güldüren", kadın ise "gülen" rolünde. Ve bu rol dağılımı kolay sarsılmıyor. Sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada komedi söz konusu olduğunda erkekler hem nicelik hem nitelik bakımından önde.

Peki kadınların zekâ, tespit ve gözlemde erkeklerden aşağı kalmadıklarını hatırlarsak, hatta gerek dil oyunlarında, kelimeleri kullanma yetisinde, gerekse soyutlama açısından erkeklerden daha iyi olduklarının altını çizersek, nasıl açıklayacağız bu temel farklılığı?

1. Kadınlar kamusal alanda mizah yapamazlar, çünkü kendilerine gülünmesinden hoşlanmıyorlar. Hafife alınmaktan ürküyorlar.

2. Kadınların, erkeklerden farklı olarak, kalabalık ortamlarda kendilerini ispatlamaya ihtiyacı yok. Komedi biraz da kendini gösterme ve rekabet işi.

3. Kadınlar özel alanda geveze ve açık, kamusal alanda suskun ve kapalılar.

Bu üç açıklamadan bana en yakın gelen üçüncüsü. Kadınların hayatında derin bir bölünme var. Evimizde başka, dışarıda başkayız. Kamusal alana çıkar çıkmaz savunma mekanizmalarımızı donanıyoruz. Çocukluğumuzdan beri bize öğretilen klişeler devreye giriyor. "İyi kadın", "namuslu kadın", "uslu-cici kız" oluveriyoruz. Bedenimizi taşımıyor, ha bire kaçırıyoruz. Bir yerden bir yere. Evet, erkekler kadınlardan daha "komik." Çünkü komik olmayı göze alabiliyorlar.

Bakmayın böyle "teorik" yazdığıma. Meselenin bir ucu fena halde bana da

dokunuyor. Şimdiye değin gerek çeşitli roman okurlarından, gerek edebiyat eleştirmenlerinden defalarca aynı şeyi duydum:

"Kitaplarınızda ne kadar güçlü bir mizah duygusu var!" Ama gündelik hayatta beni tanıyanlar zannetmem ki hakkımda benzer bir tespitte bulunsunlar. "Ne kadar komik yazıyorsunuz" diyebilirler. Bu beni mutlu eder. Ama "Ne kadar komiksiniz" demelerini ister miyim acaba? İşte orada edebiyatın katı kuralları devreye girer. Yazarken mürekkep yerine mizah kullanabilsem de, konuşurken değişiyor, "ciddi"leşiyorum. Kamusal alanda değil espriler patlatmak, mümkün mertebe dinlemeyi tercih ediyorum. Sakin, sessiz bir gözlemci olarak kalmak istiyorum.

Bir tek yazı dünyamın mahremiyetine çekildiğim zaman içimde bir yerde saklı bir kapı açılır. Gündelik hayatta hiç açılmayan bir kapı. Ve kapının ardından çıkan enerji çılgın, asi, taşkın, ironik ve "komik" bir enerjidir. Her şeyin içindeki mizahı görür. En çok da hüznün içindeki mizahı. Peki madem kalemimde mizah bu kadar belirgin, gündelik hayatta neden öyle değilim? Ya da madem gündelik hayatta daha "durgun" biriyim, yazmaya başlar başlamaz hissettiğim bu taşkınlık, bu kıvılcım, bu komiklik nereden geliyor? Bölünmüşlüğümün kadın olmakla ilgisi var mı? Bence evet.

Zira biz kadınlar kamusal alana çıkar çıkmaz değişiyoruz. Değişmekle kalmıyor, içimizdeki mizah denizini kurutuyoruz. Ama bilerek, ama bilmeyerek.

Çok Okuyan mı Bilir?..

"Çok download eden mi bilir, Facebook'ta çok dolaşan mı?"

İster inanın, ister inanmayın, artık gençler böyle konuşuyorlar kendi aralarında. Şarkı, film, klip, kitap... Download etmek, yani internetten indirmek, sonra bunları kendi aralarında paylaşmak, bu çağın ruhu.

Facebook'a gelince, inanılmaz rağbet görüyor Türkiye'de. Dünyada üçüncü sıraya oturmuş durumdayız. Katlanarak artan Facebook üyeliği, en çok dolaşım, sürekli kendini yenileyen sanal bir mecra... Yepyeni bir kuşak yetişiyor Türkiye'de. Ve bu yeni akım, çok büyük bir değişim ve atılım ifade ediyor nüfusun bu kadar genç olduğu bir ülkede.

Bizim kuşağımız tabii bu lafı daha farklı bilirdi. Çocukluğumuz boyunca ne çok kez duymuşuzdur kim bilir: "Çok okuyan mı bilir, çok gezen mi?" Cevaptan ziyade, sorunun kendisi önemliydi sanki. Ortada derin bir ikilem varmış gibi ciddiyetle yöneltilirdi soru. Her seferinde "Çok okuyan!" dememiz istenirdi. Galiba ilk ve ortaokul hocalarımız, okuma sevgimizi böyle artırmaya çalışırdı. Çok okumak ile çok gezmek, asla ve zinhar yan yana gidemezmiş gibi...

Bense, okumayı da seyahat etmeyi de tutkuyla seven biri olarak ikiye bölünürdüm. Hiçbir zaman ısınamadım bu yapay ikileme. Belki okumanın da içten içe bir seyahat olduğuna inandığımdan... Her kitabın bizi başka bir yolculuğa çıkardığını düşündüğümden. Okuyarak da gezmek mümkün, her kitabı başlı başına bir serüven addederek. Bir başka yüzyıla, bir başka mekâna, bir başka hayata uzanan bir yolculuk. Aynanın bir de öbür tarafı var; çünkü dünyayı da okumak mümkün; her insanı, her hayatı bir kitap belleyerek. Okumak ve seyahat etmek aslında o kadar iç içe ki...

Zaman zaman kendimizden bahsederken "göçebe bir toplum" olduğumuzu söyleriz. Güzeldir bu laf, kulağa hoş gelir, ama ne kadar doğru? Başka kültürlere, şehirlere, uygarlıklara gösterdiğimiz ilgi aslında ne kadar derin?

Türkiye'de son yıllarda edebiyat ve kitap dünyasında gözle görülür bir canlılık ve renklilik var. Bununla beraber kitapçı raflarında seyahat/keşif/anı kitapları hâlâ o kadar kısıtlı ki. Anlaşılan, ya yolculuklarını yazıya geçirmeyi

alışkanlık edinmemiş bir toplumuz ya da o kadar sevmiyoruz yolculuk etmeyi. Ahmet Midhat'ın, ismiyle okurlarda kallavi beklentiler uyandıran yapıtını düşünüyorum mesela. *Sayyadane Bir Cevelan*, o büyük, uzun seyahat Beykoz'dan başlayıp İzmit Körfezi'ne kadar uzanıverir sadece, sessizce.

Merak ki en basit, en insani itki. Merak ki en çabuk yitirdiğimiz ve yokluğunu dahi hissetmediğimiz değer. Merak içinde yaşadığın âlemi iliklerinde hissetmenin, başkalarının hikâyelerini paylaşmanın, kendini geliştirmenin, bireysel ve toplumsal olgunlaşmanın ilk adımı. Sadece kendi hayatını değil, bir başkasının hayatını da, insanlığın gidişatını da derinden anlamak için bir çaba. Dünyanın bir başka yerinde hiç tanımadığın birinin parmağı kesildiğinde, yüreği dağlandığında, feryadını duymak, kayıtsız kalmamak, o yaraya neyin sebep olduğunu sorgulamak... Kopmamak yerkürenin tıp tıp atan nabzından. Kâinata merakla bakmak, bakabilmek gerek.

"Abd-i hakir Evliya-yi fakir" sevgili Evliya Çelebi, ruhu şad olsun, tüm memalik-i Osmaniye'yi gezmiş; yedikleri içtikleri onun olsun, ama gördüklerini kaleme alıp bizlere aktardı. Sayesinde geçmiş çok daha canlı gözümüzün önünde. Gerçi o rüyasında peygamberden "şefaat" dileyeceğine, yanlışlıkla "seyahat" dilediğini söyler. Dili sürçmüştür, öyle başlar seyahatlerine. Onun torunlarının torunları olan bugünkü gençlerimizin de sadece internette dolaşmakla yetinmeyip hayatı da bir kitap gibi okumaları, kitapları da bir dünya gibi görmeleri dileğiyle...

Hırs Var, Bir de Hırrrs Var...

Bir kıtadan bir kıtaya uçan yolcuların el bavullarından pek çok şeyi çıkartıyorlar artık. Sıvı malzemeler, parfüm şişeleri, hatta saç jöleleri... Malum, birer birer alınıyor çantalardan. Bence bunlara ek olarak bir de Dil Muhafızları konulmalı havaalanlarına. Şöyle iriyarı, ızbandut gibi, gözlüklü, sert ve ciddi çehreli, entelektüel tipler... Ellerinde kelebek ağı gibi incecik ağlar ve plastik eldivenler. Dikkatle açıp bakıyorlar yolcuların bavullarına. Meğer kelime avına çıkmışlar. Hangi kelimeleri ve kavramları bırakmanız gerektiğini söylüyorlar. Hatta bir de kelime koklayan kurt köpekleri olmalı. El çantalarımızda taşıdığımız kelimeler arasında sınırdan geçiş yapamayacak olanlar varsa, koklayarak bulmalılar. Seyahat ettiğimiz ülkelerin kültürüne göre hangi kelimeleri yanımıza alabileceğimizi, hangi kelimeleri taşıyamayacağımızı önceden bizlere söyleyen bir muhafız ya da kılavuz olmalı. Çünkü öyle kelimeler var ki, farklı ülkelerde bambaşka anlamlar edinmekteler. İşte bu kelimelerden bir tanesi: Hırs!

Amerika'da birini övmek isterseniz "Vay be, ne hırslı adam!" dersiniz. Türkiye'de birine hakaret etmek isterseniz "Vay be, ne hırslı adam!" dersiniz. Aynı cümle apayrı iki intiba bırakır duyanlarda. Aynı kelime taban tabana zıt iki anlam doğurur. Gene Amerika'da bir yazarın bir başka yazarın kitabına övgü vermesi son derece olağan sayılır. Piyasaya çıkan hemen her kitap arkasında benzer methiyeler taşır. Bu methiyelere yakından bakarsanız, "hırs" kelimesinin ne kadar olumlu anlamda kullanıldığını hemen fark edersiniz. "Bu son derece hırslı kitabında yazar, geniş ve zor bir konuyu ele almış" ya da "Filanca son derece hırslı bir yazar; işini tutkuyla yapıyor." Şimdi aynı cümlelerin bir Türk yazarın kitabının arkasına konduğunu düşünün. "Filanca hırslı bir yazar..." dediğiniz anda bu düpedüz eleştiri sayılır. Attığınız gül, yanlışlıkla taş anlaşılır.

Çoğu Batı toplumunda hırslı olmak demek, "aklına koyduğunu yapmak, bir hedefe odaklanmak, uğraşmak ve azimli olmak" demek. Bizde ise kültürel kodlar tamamen farklı. Bizde hırsın anlamı, "tamahkârlık, maddiyatçılık, başkalarının omuzlarına basmak ve en önemlisi, haddini bilmemek" demek. (Halbuki tarihte ve bugün kendi alanında başarılı olmuş sıradışı insanlara bakın. Hiçbiri "haddini bilmemiş"tir aslında. Had, bu anlamda, "hudut", yani sınır demektir. Tabii ki yaratıcı insan önüne çekilen maddi ve manevi hudutları

aşmaya gayret edecektir. Sanatçı olup da hırslı olmayana rastlanmamıştır.)

Bizse hırslı olduğunu düşündüğümüz insanları bir kalemde "hop" diye çiziveririz. Genele ve bütüne uymayan renkleri şöyle bir kenara itmek isteriz. Yaratıcılığı ve farklılığı şüpheyle karşılar, her fırsatta bir burun sürteriz. Eski köye yeni âdet getirenlere derhal tepki duyar, bir alanda farklı bir şey yapmaya kalkanları anında "hırslı" olmakla itham ederiz. Hele farklı bir şeyler yapmak isteyenin yaşı genç ise, şüphelerimiz artar. Hele bir dursun bakalım, saysın yerinde. Hele bir yıllansın ve yaşlansın; emekliliğini alsın, delice fikirlerini o zaman gerçekleştirmeye kalksın... Nüfusu bu kadar genç olup da gençlere ve gençliğe bu kadar az güvenen bir toplum oluşumuz neden?

Her meslek grubu kendi içinde durağan bir adadır aslında. Durağan ve tutucu. Diş hekimleri birbirlerini nasıl sevmez ve birbirlerinin yaptığı işi asla beğenmezse; her kuaför illaki sözleşmiş gibi saçınızı kendisinden evvel kesen kuaföre bir araba dolusu laf etmeyi vazife bellemişse; bankacılar bankacıları, siyasetçiler siyasetçileri, akademisyenler akademisyenleri, gazeteciler gazetecileri ve reklamcılar da birbirlerini katiyen beğenmezler, sevmezler. Egoların balon gibi şişkin ve yüksekte olduğu meslek gruplarında durum daha da vahim bir hal alır. Mesela sanatçılar! Mesela yazarlar!

Roman, sanatların en yalnızıdır. İlk sayfadan son sayfaya kadar tek başına yoğun üretim gerektirdiğinden romancılar hep kardeşsiz, "tek çocuk" olarak kalırlar. Bizler ekip çalışması nedir bilmeyiz. Başkalarıyla ortak üretmenin inceliklerine vâkıf değiliz. Kendimizi bir hayal dünyasının merkezine yerleştirip, oradan yazıyoruz. Haftalar, aylar, mevsimler, bazen seneler boyu hayali roman karakterlerimize annelik ve babalık ederek yaşıyoruz. Yeterince semiz olan egolarımız daha da şişiyor roman yazarken. Ben bu yaşa geldim, bir romancının bir başka romancı hakkında olumlu iki çift kelime ettiğine henüz pek tanık olamadım (kıymetli istisnalar hariç). Hele iki yazar benzer alanlarda, benzer stillerde yazıyorsa! Hele benzer yaş gruplarından ya da yaşam tarzlarından geliyorlarsa, mümkünü yok birbirlerini beğenmezler! O onu "hırslı" olmakla eleştirir, beriki onu "daha da hırslı" olmakla itham eder.

Biz romancılar ve şairler genelde birbirimize "Üç Sabit Fiil" politikasıyla yaklaşırız: "Görmedim, Okumadım, İlgilenmiyorum." Yeni bir yazar mı çıktı piyasaya ya da mevcut bir şair ya da romancı yeni bir iş mi yaptı, cevabımız hemen hazırdır: "Görmedim, Okumadım, İlgilenmiyorum." Böylece kendimizi kimseyi beğenmemeye şartlandırarak yaşar gideriz. Ara sıra köşeye sıkıştığımız

olur. Mesela gazeteci milleti muziptir, tutar sorar: "Acaba hangi yerli yazarları beğeniyorsunuz?" O zaman yazar köşeye sıkışır, bir cevap vermesi gerekir ya, dikkat edin genelde beğenilen yerli yazarlar çoktan vefat etmiş yazarlardır. Romancılar ve şairler birbirlerini hayattayken kolay kolay beğenmez, ancak tarihte kalınca takdir edebilir. En sevdiğimiz yazarlar ölü yazarlardır.

Bu kadar mı şartlanmışız birbirimizi beğenmemeye? Bu kadar mı ağırımıza gidiyor tek olmamak, biricik olmamak, bu geçici hayaller ve hikâyeler saltanatında sultan olmamak? Bir hakikati artık kabul etmemiz lazım. Ne kadar evvel kabul edersek o kadar iyi. Kültür ve sanat dünyasında monarşi yok ve olmayacak. Ne bir yazar, ne bir şarkıcı, ne bir şair, ne bir karikatürist, ne bir ressam... Kimsenin monarşisi değil kültür ve sanat. Sadece siyasi yapılara değil, edebiyat dünyasına da daha olgun, daha oturmuş bir demokrasi lazım.

Dil, sadece kelimelerden, cümle yapılarından, gramerden ibaret değil. Dil aynı zamanda bir toplumun bireylerinin hayal gücü haritası ve düşünce sistematiği demek. "Hırs" var, bir de "heva" var... İkisi aynı şey değil. Başkalarına kötülük etmeyen, kimseyle bir derdi ya da kavgası olmayan, sadece kendi alanında işini iyi yapmayı amaçlayan, bir tek kendiyle rekabet halinde kalan bir "hırslı ve yaratıcı insan" türü var. Her alanda. Etrafımızda. Gelin onları yüreklendirelim. Birini hırslı olduğu için yermek yerine, daha da çok üretmeye teşvik edelim...

Üslup Meselesi

Gündem yoğun, hızlı, renkli ve hep ama hep gergin. Daha henüz bir haberi hazmedemeden bir yenisi düşüyor gazetelere. Bir atışma, bir tartışmadır gidiyor internet sitelerinde. Okumasak, merak ediyoruz. Okuyunca, moralimiz bozuluyor, ama kimseye anlatamıyoruz. Toz duman içinde eriyor tepkilerimiz, bunca patırtı arasında duyulmuyor sözlerimiz.

Sanıyoruz ki yalnızız. Böyle hisseden bir biz varız. Sanıyoruz ki herkes büyük bir arenada, bir biz kalmışız bunun dışında. Kenardan izliyoruz; hayretle, kaygıyla, bıkkınlıkla. Sanıyoruz ki tek başınayız ya da pek âciziz. Yanımızda eş, arkadaş ve dostla. Öyle değil aslında. Biz çoğuz. O kadar çoğuz ki farkında bile değiliz. Sokakta, işyerinde, alışverişte, yaşam derdinde, çocuklarını okutmak peşinde, hayatın ritmiyle koşuştururken bizler şunu bir türlü söyleyemiyoruz: Medyada ve siyasette bu kadar gerilim, bu kadar hırçınlık, bu kadar huzursuzluk istemiyoruz.

Televizyon haberleri "tekrar etmek" ve "telaşa vermek" üzerine kurulu. En sıradan haber bile öyle bir "eyvah paniiiiik!" duygusuyla veriliyor ki, ekran karşısında gerim gerim geriliyoruz. Her an bir skandal, her saniye bir "flaş flaş flaş" bekliyoruz. Dünyaya az sonra bir meteor çarpacak duygusuyla yüreğimiz ağzımızda kalakalıyoruz. Artık böyle bir şey Türkiye'de televizyon izleyicisi olmak. Her dakika diken üstünde bakıyoruz ekrana. Hani bir nükleer saldırı da olsa, bir kedi ağaçta mahsur da kalsa, aynı "bağıran çağıran" üslupla sunulacak. Bunca gürültü içinde yoruluyoruz. Ruhumuz daralıyor. Zihnimiz duraklıyor. Hayal gücümüz kuruyor. Nüanslar ve incelikler hızla kayboluyor.

Üstelik bir de aptal yerine konuluyoruz. Haberlerde aynı cümleler bozuk plak gibi döne döne yeniden vurgulanıyor. İlk seferde idrak edemeyeceğimizi düşünüyorlar herhalde. Bir de alt yazıyla geçiyor aynı kelimeler. Hem yüksek sesle yapılan tekrarlar, hem ekran altından geçen kırmızı bantlar... Ne zaman böyle olduk? Niye silkinip çıkmıyoruz bu sarmaldan? Neden izleyicisine güvenmeyen bir habercilik anlayışımız var? Romancılığın okulu yok. Ama eğer olsaydı daha ilk derste şu kuralı işlemek gerekirdi: "Okurunu kendinden cahil ya da aptal veya duyarsız sanma. Yazarken okura tepeden bakma." Romancılık için önemli olan bu altın kural, televizyonculukta geçersiz mi yoksa?

Tartışmalar, heyheylenmeler, polemikler... Her akşam haberleri izleyen ortalama bir vatandaşın moralinin bozulmaması mümkün değil. Fazla televizyon izleyenlerimizin konuşma tarzları da değişiyor kendiliğinden. Kelime dağarcığımız daralıyor. Üstelik başlıyoruz her şeyi defalarca tekrar etmeye. En basit kelimeleri bile haykırarak söylemeye. Artık ev hanımları sohbet ederken, esnaf dükkânında dertleşirken, öğrenciler yolda yürürken böyle konuşuyor. Konuşma adabımızı, dinlemenin erdemini ve en önemlisi tevazuyu kaybediyoruz. Artık her cümlenin sonuna muhakkak yanıp sönen bir ünlem ekliyoruz: "Flaş! Flaş! Flaş!"

Medyada ve siyasette hırçın bir üslubumuz var. Yazarken de konuşurken de. O buna kızgın, bu ona bıçkın. Nedense hep "farklılıklar ve ayrılıklar ve olmazlar" konuşuluyor. Hiç ortak noktamız yok sanki. Öyle bir davranıyoruz ki birbirimize, ayrı gezegenlerden zembille inmişiz gibi. Bu toz duman içinde gülümsemek zorlaşıyor bazen. Yumuşak başlı insanlar, "zayıf" ya da "romantik" addediliyor hemen. "Ekranda kavga ne kadar büyürse reyting o kadar artar" diyorlar. Bu öyle bir önkabul ki sorgulamadan hap gibi yutuyoruz hemen. Evet, gündem yoğun, hızlı ve renkli, ama onu gergin kılan biziz ne yazık ki.

Tesadüfler ki Tesadüf Değildir...

Günler birbirini tutmuyor. Değil günler, saatler birbirini tutmuyor. Her anın kimyası başka. Gün içinde dört mevsimden geçiyoruz aslında. Mutasavvıfların yüzyıllardır söylediği gibi "her an başka bir şan üstüne kurulu." İnsan olmanın kuralı bu. Kâh çıkıyoruz tepelere, devasa enerji dalgaları üstünde ustalıkla sörf yapıyoruz. Kıyıdan bizi izleyenler gıpta ediyor maharetimize. Öyle bir hal geliyor ki üstümüze, değmeyin keyfimize. Etrafımıza ışık, inanç ve iyimserlik saçıyoruz. Böyle anlarda girişimcilik yapsak, en yenilikçi hamleleri gerçekleştiriyoruz. Böyle anlarda kararlar almaya kalksak, en cesur adımları atıyoruz. Dünya bir futbol topu oluyor dizimizin üstünde, saydırıyoruz. Bir deli enerjiyle büyüyoruz, dışımızdaki her şey minnacık kalıyor. Ehemmiyetsiz. Etkisiz. Engellerin üstünden atlıyor, basamakları üçer beşer çıkıyor, yorulmak nedir bilmiyoruz.

Kâh çukurlara yuvarlanıyor, en diplere iniyoruz. Gribe yakalanır gibi alınganlık hastalığına yakalanıyoruz. Derimiz inceliyor, direncimiz azalıyor. Başlıyoruz önümüze gelene çatmaya, kızmaya, içerlemeye. Boyutlar değişiyor aniden. Biz "küçük" kalıyoruz, küçük ve yetersiz, bizim dışımızdaki her şeyse fazla büyük, fazla ağır, fazla kallavi, fazla işte... Normalde canımızı sıkmayan ayrıntılar büyüteç altına alınmış gibi irileşiyor gözümüzde. Kıymık, odun oluyor nazarımızda. Tüy, kaya oluyor omuzlarımızda. Damlada boğuluyor, meltem esince üşütüyor, buluttan nem kapıyor, çakıl taşına takılıp tökezliyoruz. Hani az evvel dalgaların üstünde sörf yapan biz değiliz sanki. Ne oldu da pat diye yuvarlanıverdik karamsarlık çukuruna, bilmiyoruz.

Ve bir değil, iki değil, her gün geçiyoruz benzer aşamalardan. Hayatımız lunapark arabası. Üstelik emniyet kemerimiz de bağlı değil. İniş çıkış, iniş çıkış... Ummadığımız dönemeçlerde hızlanıyor, beklemediğimiz tepelerde yavaşlıyoruz. Saatin tik takları, takvim yaprakları, iniş çıkış, iniş çıkış... Sabah güne başlarken taze bir enerji dolaşıyor damarlarımızda. Öğleden sonra iş ortamında toplantı tatsız geçiyor, raporlar kötü geliyor ya da ani bir gelişme oluyor; hafifçe kararıyor ufkumuz, bulanıyor ruh halimiz. Yağmur çiseliyor hafiften, ruhumuzda bir gök gürültüsü. Kimse duymuyor. Ha koptu ha kopacak fırtına. Patlayabiliriz, kimse bilmiyor. Derken güzel bir haber alıyor ya da bir dostumuza rastlıyor, anında değişiyoruz. Gene bir hoşluk geliyor üstümüze, bir

zarafet, bir incelik. Gökkuşağı ışıldıyor yüzümüzde. Akşam eve yorgun dönüyoruz, biraz da bunalmış. Bir durgunluk, bir kasvet çöküyor hemen. Gece eşimizle beraber heyecanlı, vurdulu kırdılı bir Amerikan filmi izliyor, kendi hayatımızın dışına kaçıyoruz. Bir rehavet, bir koyvermişlik... Alışkanlıklara teslim oluyoruz. Böylesi daha kolay geliyor. Halbuki daha bu sabah dalgaların üstünde sörf yaparken her nevi monotonluğu aşmaya kararlıydık. Sabahki "Ben" el sallıyor uzaktan akşamki "Ben"e. Bizimkisi oralı bile olmuyor, başını çeviriyor.

Dışarıdan bakınca hep aynıyız, ama içimiz renkten renge, halden hale giriyor. Bir anımız bir anımıza uymuyor ki. Şu anımıza şahitlik edenler ile bir sonraki anımıza şahitlik edenlerin gördükleri de farklı olabiliyor. En yumuşak ve uyumlu halimizle bizi görenler sanıyorlar ki hep öyleyiz. En hırçın ve huysuz halimize denk gelenler de zannediyorlar ki hep böyleyiz. Halbuki ne o, ne bu. Her an her saniye değişmekteyiz.

Peki "her an başka bir şan üstüne kurulu" ise bu değişimin ne kadarı bizim elimizde, ne kadarı değil? Gelin bu yazıyı okuduktan sonra bir deneme yapalım. Kapatın kitabı, kapatın gözlerinizi, kapatın dış sesleri. Kapatın içinizde durmadan vıdı vıdı eden ve tüm dünyada mistik akımların "aç bir maymun"a benzettiği beyninizin düğmesini. Susturun zihninizi. İndirin şalterleri ve durun. Beyniniz muhtemelen hoşlanmayacaktır bu yeni halden, isyana kalkışacaktır hemen. Evhamlar, vesveseler, öneriler, fikirler üreterek dikkatinizi dağıtmaya çalışacaktır. Oralı olmayın. Yakalayın maymunu kuyruğundan, bağlayın en yakın ağaca. Dursun oracıkta. Yapılacak işleri, yetişilecek yerleri, verdiğiniz sözleri, vazifeleri, payeleri, kariyeri, aileyi, hırs, heves ve emelleri unutun. Sadece durun. Bir an, bir sonsuz an için durun. Ve sonra... o beyazlıkta, o som mutlaklıkta sevdiğiniz birini düşünün. Yoğun bir şekilde. Çağırın onu dünyanıza. Belki beş, belki on dakika.

Sonra bekleyin. Maymunu ağacından çözmeyi ihmal etmeyin. Ne de olsa fazla kalamaz o vaziyette. Derken bir telefon, bir e-mail, bir işaret, bir alamet, uzaktan bir selam... Muhakkak ki bir şey gelecektir az evvel yoğun olarak düşündüğümüz insandan. Şaşıracağız o zaman. "Ne tesadüf!" diyeceğiz. "Ben de şimdi seni düşünüyordum."

Peki ya sahi, tesadüf dediğin nedir? Bireysel hayatlarımızda tesadüflerin rolü nedir? Ya insanlık tarihinde? Beklenmedik rastlantılar "tesadüf" müdür, yoksa "tevafuk" mu? Ayrıntılar, bütünü ne kadar etkiler? Pascal'ın bu konuda

meşhur bir hipotezi vardır: "Eğer Kleopatra'nın burnu biraz daha kısa olsaydı, dünyada her şey farklı olurdu!" İddiaya göre Kleopatra'nın burnu çok alımlıymış, kendisi ise erkekleri çeken bir mıknatıs. O burun o kadar çekici olduğu için Sezar'dan Marcus Antonius'a nice kudretli erkeği kendine meftun etmeyi başarmış. Kleopatra'nın burnu biraz daha kısa ya da küt olsaydı, o dönemde ne bunca savaş olurdu, ne böyle kanlı iktidar ve aşk mücadeleleri.

Tarihin kocaman çarkında bir bireyin burnunun rolü ne olabilir demeyin. Katrede, derya saklıdır. Bireyde, bütün saklıdır. Zerrede, kâinat saklıdır. Damlada, yağmur saklıdır. Enerjilerimizdeki iniş çıkış hem bizi hem etrafımızı yakından etkiler. Bu yüzdendir ki değişim ancak içeriden ve Ben'den başlayabilir. Bireyden. Kendisine toz kondurmayıp, hep başkalarını eleştirmeye, hep dışarıyı değiştirmeye kalkan her türlü ideoloji, kibir ideolojisidir. Tüm bunları okuduğunuzda hak veriyor ya da saçma buluyorsanız, unutmayın ki yarın aynı yazıyı okuduğunuzda farklı hissedebilirsiniz. Çünkü her an başka bir şan üstüne kuruludur.

Babalar, Oğullar ve Torunlar

Daniel Wallace tarafından yazılmış müthiş bir roman var. *Big Fish* (Büyük Balık). Henüz Türkçeye neden çevrilmedi ve bizde basılmadı bilemiyorum. Genelde hızlı ve gayet atak olan edebi çeviri mekanizması, derin rekabet halindeki yayınevlerimiz bu kitabı nasıl atladı acaba? İzleyenler hatırlarlar, aynı zamanda çok da etkileyici bir film yapıldı bu romandan. Üstelik Tim Burton imzalı. Gene aynı isim altında. Sıcak, sakin, samimi, alabildiğine hayalperest ama bir o kadar mütevazı... Bir oğlun gözünden babasının hikâyesidir bu kitapta anlatılan.

Bir adam işinde son derece yüksek yerlere gelmiş olabilir; kendince önemli payeler edinmiş, büyük paralar kazanmış olabilir. Çok sayıda insan tarafından tanınıyor, hatta sayılıyor da olabilir. Ama son tahlilde onun nasıl bir insan olduğunu söyleyecek olan son bir merci var: Oğlu. Oğlunun gözünden bakınca görünen hakikat, resmin tamamı olmasa bile, en önemli parçasıdır. Büyük Balık romanında, ölüm döşeğinde yatan baba ile tek oğlu arasında şöyle bir konuşma geçer.

"Sizi çok yalnız bıraktım" der baba. "Ama bil ki ne yaptıysam sizin için yaptım. Sen ve annen için. Büyük bir gölde büyük balık olmak istedim. Küçük suda küçük balık olmak yetmedi bana."

Oğul sessizce dinler. "İyi ama büyük adam olmanın ölçüsü ne? Çok iş yapmak mı? Çok para kazanmak mı? Çok seyahat etmek mi? Ne zaman karar verdin büyük balık olduğuna?" Baba durur, düşünür. "Bir baba, oğlu tarafından ne kadar çok seviliyorsa, o kadar büyük bir balıktır deryada."

Saygı değil burada bahsedilen. Korku değil. Otorite değil. Oğlun babaya duyduğu katıksız aşk Büyük Balık romanında anlatılan. Böyle bir aşkla bakabiliyorsa şayet oğul babasına, her şeye rağmen onu derinden seviyor ve biliyorsa avucunun içi gibi, o adam büyük balıktır işte.

Ne yazık ki, pek çok baba var bu toplumda, ama çok azı büyük balık. Ne yazık ki bizde duygularını göstermeyi zaaf addeden, çocuklarının yanında onlarla beraber çocuk olmayı beceremeyen, eğilmez bükülmez bir babalık modeli hâkim. Bu daha köklü. Hep bir otorite peşindeyiz nedense, illaki

sözümüzü dinletmek, evde kral kesilmek peşinde. Kalp kazanmayı, buyurgan olmaya tercih edemiyoruz bir türlü.

Ağlamayı kendilerine yasak eden babalar, oğullarına da yasaklıyor erken yaşta. Bacak kadar çocuğa bile, "Erkek adam ağlamaz" demelerimiz bu yüzden. Evladını uzaktan sevmekle olmuyor babalık. Bir de sevdiğini göstermek var. Kişi oğluna duygularını iletemiyorsa, kaskatı ahlak değerleri ya da belletilmiş erkeklik kodları adına kendini tutuyor, çocuğuna sarılamıyorsa, öyle sevgi, tek kanatla uçmaya çalışan kuş gibi.

İşin ilginç yanı, bu tür otoriter babaların çoğu, ilerleyen yaşlarda yumuşacık dedelere dönüşüyor. Oğullarına gösteremedikleri sevgiyi katbekat torunlarına veriyor. Altmışlarında, yetmişlerinde, seksenlerinde dedeler, ufacık torunlarının yanında yeniden hayat bulmuşçasına alabildiğine sevecen, olabildiğince şefkatli, her türlü çocuk kaprisine "bana mısın" demeden, ne kadar doğal, nasıl da kendiliğinden... Kim inanır aynı erkeklerin geçmişte kendi oğullarına karşı kaskatı davrandıklarına, daima mesafeli olduklarına? Kim inanır torunlarının yanında böylesine sevecen ve duygusal olan dedelerin, seneler boyu oğulları karşısında duygularını bastırdıklarına?

Bizde babalar değil, dedeler büyük balık oluyor genelde.

Kâğıt Kadın, Kalem Erkek Savına İnat

İçimize yer etmiş, ta derinlere kök salmış, oralarda kireçlenip katmerlenip tozlanmış düşünce kalıpları var. Çoğu zaman farkında dahi olmadan kullandığımız, kanıksaya kanıksaya "normal" addettiğimiz. Bunlar en çok cinsiyet gibi, "toplumsal" olanı "biyolojik" olanla karıştırdığımız mevzularda zuhur eder. "Kadınlar böyle böyledir, çünkü toplum böyle şekillendirir kız çocuklarını" demeyiz mesela, "kadınlar böyle böyledir, çünkü doğaları gereği..." deriz.

Bu "doğaları gereği" safsatalarından biri uyarınca, –edebiyat tarihinde sayısız erkek yazarın iddia ettiği gibi– "kalem erkek, kâğıt dişidir." Erkek yazar, kadın ise ya yazılır ya da yazdırır. Kalemi elinde tutan, dolayısıyla hikâyeyi anlatan birinci tekil şahıs ise erkek kalır. Oysa benim bildiğim edebiyat, tıpkı aşk ve tasavvuf gibi, aşkınlık arayışından beslenir. Aşmak bu "ben"in hudutlarını, kalıplarını, sınırlamalarını... aşmak ve bir öte "ben"e ulaşmak, öteki ile aradaki mesafeyi eritmek ta ki "o" ve "ben" diye bir ayırım olmadığını anlayıncaya kadar. Edebiyat ve tasavvuf ve aşk "ben"in dışına uzanan yolculuklardır, "ben"i yüceltmek için yapılan vurgular değil.

Lakin bu yolculuğun öznesinin erkek, nesnesinin ise kadın olduğunda hemfikirdir niceleri. Arayan-yaşayan-yazan özne hep erkek gözüyle anlatılır, kurgulanır. O ilahi, ulvi ve semavi arayış, erkeğe has bir içsel yolculuk olarak tarif edilir. Bu durumda kadınlık ise dünyevilikle özdeşleşir. Maddiyatçılık, tüketim düşkünlüğü, hedonizm vb. Yoksa nereden çıkardı "dünyaya tutkun kişi kadın değilse bile kadınlaşır!" lafı?

Bu alanda verdiği muazzam eserlerle ardında derin bir iz ve hem merak hem minnet dolu okurlar bırakan Annemarie Schimmel, İslam-tasavvuf kaynaklarındaki benzer doğrultuda yazılmış şiirleri ve hikâyeleri uzun uzun inceler. Dünyevilik ile kadınsılığın genel olarak özdeşleştirildiği sonucunu çıkartır. Nice belgede "bu dünya, dişleri dökülmüş, berbat yüzünü boyayarak kapatmaya çalışan çirkin bir kocakarıya benzetilir." Dünya nimetlerine aldanan kişi aslında bu kocakarıya aldanmakta, onun peşinden gitmektedir. Yahut da genç ve şehvetli bir kadına benzetilir dünya, bir kez daha erkek özneyi yoldan çıkarmaya ahdetmiş. "Her gün binlerce koca öldüren düzenbaz bir kadın" diye geçer bu tarif kaynaklarda. İranlı şair Senai, cinsi latifi pek sevmediğini

saklamaz ve ne zaman olumlu bir laf etmesi gerekse "bir dindar kadın bin kötü erkeğe bedeldir" diye geçiştiriverir mesela. Şiirlerinde temel aldığı özne hep ya "mert" ya da "civanmert"tir. Öznenin erkek olduğu fikri bilhassa Gazali tarafından sıklıkla dile getirilecektir daha sonraki yıllarda. Nefs kelimesinin Arapçada dişil olması, nefse dair her olumsuzluğu kadınlara ve kadınsılığa atfetmeyi kolaylaştırır. Erkek daha uhrevi arayışlar içine girecektir, ama işte kadın dünyevi bir tuzak olarak dikilir önüne. Bu mantığın izlerini edebiyatta rahatlıkla takip ederiz. Peyami Safa, Ömer Seyfettin gibi "kadınsılıktan hazzetmeyen" yazarların hikâyelerinde genç ve alafranga kadınların hemen her zaman tüketime meyyal, hep maddiyatçı, hep nefs düşkünü ve aşırı-Batılılaşmış olmaları tesadüf değildir.

Öyleyse ne kalıyor geriye? Entelektüel birikim ya da ruhsal olgunluk gibi "maddiyat ötesi" alan erkek özneye, o alanın önündeki biricik engel dünyevilik de kadın nesneye ayırılıyor. Yaşayan erkek, yaşanılan kadın. Yazar erkek, yazılan kadın. Sevgili Cemil Meriç bile bunu vurguladıktan sonra...

İşte bu yüzden "kadın yazar" olmak, felsefede-edebiyatta ve dahi tasavvufun bir kanadında mevcut ve alışılmış dengeleri tersine çevirmek, "normal"in hudutlarıyla oynamak demektir. "İncelenen nesne" halinden çıkıp, "arayan özne" olmaya cüret etmek demektir. Kâğıt değil, kalem olmak... hakkında aşk şiirleri yazılan, methiyeler döşenilen, uğruna yollara düşülen Dulcinea değil, bizzat o şiirlerin, hikâyelerin, romanların, kitapların yaratıcısı olmak, bizzat Kalem olmak...

Kendi Eserini Yok Eden Adam

Bir adam düşünün ki bugün dünya üzerinde en çok saygı duyulan isimler arasında yer alsın. Doğu'dan Batı'ya, nereye giderseniz gidin... Avrupa'da, Amerika'da, Japonya'da, Rusya'da binlerce hayranı olsun, her dilden, her kuşaktan. Öyle bir adam ki yazdıkları satır satır okunsun, bilinsin, tartışılsın, hatta ezberlensin. Hakkında kitaplar basılsın, konferanslar düzenlensin, filmler ve belgeseller çekilsin, şiirler yazılsın ve gene de kişiliği hep gölgeli, hep koskoca bir muamma olarak kalsın. Etkisi muazzam, mirası tartışmalı, hayranları bir ordu oluşturacak kadar geniş ve tabii karizması da. Hayatta olsaydı ne derdi tüm bunlara acaba?

Franz Kafka yüzyılımızın en evrensel ve ölümsüz isimlerinden. Bir türlü eskimiyor. Işığı, şöhreti, "aura"sı tavsamıyor. Bugün üniversite kütüphanelerinde kitapları en çok itibar gören yazar odur belki de. Mektupları, aşkları, yalnızlığı, hayatı, karamsarlığı... Ne kadar okursak okuyalım hakkında, gene de bir türlü zihinlerdeki kalıplara sığmıyor. Eleştirmenler salgın halinde bir Kafka-mania'dan söz ediyorlar.

Peki "gerçek" Kafka nasıl biriydi? Herkesin hemfikir olduğu nokta, büyük zorluklar içinde yazdığı, yaşadığı. Bir ayağı çemberin hep dışındaydı. Sistemle barışamadı bir türlü, ayak uyduramadı. Çarkların işleyişini en iyi analiz eden yazardı belki de. Korkularından, evhamlarından ilham aldı. Yapıcı olduğu kadar yıkıcı bir damar da vardı ruhunda, kendisini yok etmeyi seven bir adamdı. İşin aslı Kafka, şayet Kafka'ya kalsaydı iş, bugün belki de hiç kimsenin tanımadığı, duymadığı bir isimden ibaret olacaktı. Mezar taşını bile çok az insanın bildiği...

Yazı yazmayı o kadar seviyordu ki, tüm olumsuzluklara rağmen bu tutkusundan vazgeçmedi. Ama bu madalyonun sadece bir yüzü. Bir de arkası var. Karanlıkta kalan yanı. Yazıya olan tüm saygısına ve aşkına rağmen Kafka ne yazdıysa yaktı, yaktı, yaktı. Geride bir şey bırakmamaya yeminli gibiydi. Hayatı boyunca kaleme aldıklarının neredeyse yüzde 90'ını kendi elleriyle alevlere attığı tahmin ediliyor.

Halbuki yazıyla uğraşanlar bunu gayet iyi bilir. İnsan iki satır yazsa sahiplenir; üç sayfa bitirse, bir kenarda saklar, üstüne titrer. Yazmak kolay değildir ya, yazdığını yok etmek belki de en zoru. Nasıl bir ruh halidir bir

yazarın kaleme aldığı eserleri, hem de elindeki tek nüshaları, aniden yok edebilmesi? Haftalarca, aylarca, senelerce uğraş, didin, sonra bir kibrit çak hepsinin üstüne.

Bir kibrit alevinin sarı mavi dansında seyretmek hayal gücünün intiharını...

Kafka vefat ettiğinde henüz 41 yaşındaydı. Artık Prag hep onunla anılacaktı. Şehre ismini, hayaletini, hayranlarını bıraktı. Evinde, çalışma masasının üzerinde bir mektup buldular. Yakın dostu Max Brod'a ithafen yazılmıştı.

> Sevgili Max,
>
> Senden son bir ricam var. Günlüklerim, karalamalarım, defterlerim, taslaklarım velhasıl yazıya ve yazarlığa dair ne varsa benden geriye kalan, okunmadan bir an evvel yakılmasını arzu ediyorum.

Max Brod, arkadaşının vasiyetini defalarca okudu. Sonunda kâğıdı katladı, cebine koydu. Uzun bir yürüyüşe çıktı. Doğru kararı vermek istiyordu. Ama kime göre doğru? Kafka'ya göre mi? Kendine göre mi? Tanrı'ya göre mi? İnsanlığa göre mi?

Sonunda arkadaşının vasiyetini çiğnemeye karar verdi. Onun yazılarından hiçbirini yok etmediği gibi iki ay geçmeden önemli bir yayıncıyla anlaşarak bugün dünya edebiyatının şaheserlerinden sayılan Şato'nun basılması için onay verdi. Hemen ardından diğer kitaplar geldi.

Kafka, Kafka'ya rağmen yaşayacaktı.

İşin tuhafı bu garip hikâye burada da noktalanmadı. Max Brod'un yayıncılarla paylaşmadığı, ama yakmaya kıyamadığı daha pek çok mektup ve taslak olduğu biliniyor. Elyazmaları... Onlar henüz açığa çıkmış değil.

Ve Kafka, cennette bir yerde oturmuş, bakıyor aşağıya, yüzünde durgun bir tebessümle izliyor bizi, dinliyor hakkında söylediklerimizi. Kim bilir, belki de biliyor, içten içe seziyordu Brod'un bavuldaki yazıları yok edemeyeceğini... Ama tüm dünyanın onu böyle baş tacı edeceğini, çoktan umudunu kestiği insanlığa direnç ve dirayet vereceğini tahmin edebilir miydi?

Savaş Gibi Yaşanan Aşklar

Bazı çiftler aşklarını tüm dünyaya karşı verilmiş bitmez bir mücadele gibi yaşar. Her gün, her an kendilerini savunmak durumunda hissederler. Çiftin birliktelikleri psikolojik bir savaştır. Ve her savaşta olduğu gibi bunun da iki tarafı vardır: "Biz" ve "onlar."

"Biz" iki kişiden oluşur. İki sevgili. O kadar. "Onlar" ise alabildiğine geniş bir kategoridir: akrabalar, arkadaşlar, köşedeki bakkal, üst kattaki komşu, bütün toplum... cümle kâinat. Ağız birliği etmişçesine hemen herkes onları ayırmaya çalışır ya da onlar öyle sanır. Bu yüzden daha da kenetlenir, birbirlerine yapışırlar. Çifti bir arada tutan temel dinamik içeriden değil, dışarıdan gelir. Etraftan ne kadar tepki görürlerse, o kadar sıkı tutunurlar birbirlerine. Başkalarının kem bakışı, zehir dili, ayıplaması ya da kınaması doğal bir zamk olur onlara. Bu sayede daha da yaklaşır, yakınlaşırlar. Halbuki kendi hallerine bırakılsalar, etraftan bu kadar muhalefet görmeseler, belki de kısa bir süre beraber olup ayrılacaklardır. Sırf bu kadar çok tepki gördükleri için böylesine ayrılmaz olurlar. Tüm dünyaya inat kurulan evlilikler vardır.

Onlarınki öyleydi...

Dünya tarihinin gelmiş geçmiş en olaylı, en yıpratıcı ve şüphesiz en çok konuşulan birlikteliklerinden biriydi onlarınki. Tanıştıklarında adam 46, kadın 22 yaşındaydı. Adam ünlü, kadın ünsüzdü. İkisi de ressamdı. Adam yetenekli, kadın ondan da yetenekliydi. Adam benmerkezci, kaprisli ve talepkâr iken kadın kat kat zor bir kişiliğe sahipti. Kadın adamın öğrencisiydi. Ve adam evliydi.

Hem bu kadar "yanlış" duruyorlardı yan yana, yanlış ve imkânsız; hem de tuhaf bir şekilde birbirleri için yaratılmış gibiydiler. Sanki doğdukları andan tanıştıkları ana kadar geçen her sene öylesine yaşanmış bir zaman diliminden ibaretti. Asıl hayatları birbirleriyle tanıştıktan sonra başlayan hayatlarıydı. Daha önceki her şey hayaldi; bir şiirin doldurma dizeleri gibi... Ömürlerinin esas şiiri şimdi başlayacaktı. Farklılıklarında, zıtlıklarında garip bir manyetik çekim vardı. Ama belki de tutkularını alevlendiren ateş, etraftan gördükleri çetin muhalefet oldu. Evlenmeye karar verdiklerinde en büyük tepki ailelerinden geldi. Bilhassa kadının ailesi baştan karşıydı bu birlikteliğe. Kızlarına "güvercin", adama ise "fil" adını takmışlardı. "Siz söyleyin" diyordu kadının annesi komşularına.

"Söyleyin ne olur. Güvercinle fil hiç yan yana gelir mi?"

Adam iriyarı ve çirkinceydi. Gözlerinde dinmeyen delişmen bir parıltı vardı. Cüssesi kocaman, kahkahası gürültülü, yüreği ise billur bir kadeh gibi kırılgandı. Heybetli, iddialı, sakınmasız, karizmatik bir sanatçıydı. Sıradışıydı. Varlığı göz dolduruyor, her yaptığı konuşuluyordu. İsmi de kendisi gibi görkemliydi: Diego María de la Concepción Juan Nepomuceno Estanislao de la Rivera y Barrientos Acosta y Rodríguez. Tüm dünya onu başka bir isimle tanıdı: Diego Rivera.

Kadın ufak tefekti. Kişiliği köşeli, bakışları sert, dili sivriydi. Güzel sayılmazdı, ama hemen herkesin kabul ettiği garip bir efsunu vardı. Bedeni yaralıydı. Zahirde ve batında yaralı. Sağ bacağı sol bacağından inceydi. Çocukken geçirdiği bir hastalığın mirası. Yaşıtlarının yanında kendini hep çirkin ve fiziksel olarak eksik hissetmişti. Yetmezmiş gibi genç yaşta geçirdiği ağır bir trafik kazası onu sakat bırakacaktı. Tedavi görse de belinde, sırtında, boynunda kalıcı ağrılar olacak ve ömür boyu çocuk doğuramayacaktı. Ama ona acımaya kalkanlara müstehzi bir tebessümle tepeden bakmayı başardı. Toplumun gözünde "noksan" bir kadın olmayı kesinkes reddetti. Frida Kahlo'ya acımak kimsenin haddine değildi. Asi, dik başlı, çetin ceviz, deli-güzel bir enerjisi vardı. Taşkın nehirler gibi yerinde duramıyor, kabına sığamıyor, kaderine razı olamıyor, sıradanlığa tahammül edemiyordu. Bedenini saklamak için uzun, kabarık etekler giyerdi. Ruhundaki fırtınayı saklamak içinse çekingen değil, suskun değil, girişken ve geveze olmayı tercih etti. Kendi kendine bir karar almıştı. Bu dünya onu yaralamış, hırpalamış, acıtmış olabilirdi. Ama ne yaparsa yapsın onu asla korkutamayacaktı. Frida Kahlo doğuştan savaşçıydı. Aşkını da bir savaş gibi yaşaması tesadüf olabilir mi?

Kadın adamla tanıştığında ondan evvel onun yeteneğini sevdi, sanatını sevdi, resimlerindeki derinliği, deliliği, dehayı sevdi. Adamın bunalımlarını, buhranlarını ve en sonunda bedenini sevdi. Beden dediğin sadece bir kabuktan ibaretti. Üzerimize yapıştırılmış boyalı bir kıyafet işte. Kadın adamın özünü sevdi.

Bazen yazı masamda oturur, bakarım resimlerine. Frida ve Diego. Diego ve Frida. Fotoğraflarını, tablolarını, oto portlerini seyrederim uzun uzun. Bilmem hangisine daha çok hayret ederim: Yan yana, ama bu kadar uzak ve kopuk olabilmelerine mi, yoksa böyle farklı, hatta zıt ve sert oldukları halde bu kadar tutkulu ve âşık kalabilmelerine mi? İki deli, kederli, yaratıcı, yıkıcı enerji topu.

Çarpışan, çatışan, sevişen, kanatan, yaralayan ve yaralı.

Herkesin karşı çıktığı aşklar vardır. Herkes karşı çıktığı için daha da derinleşen, pekişen... Ama kim ne derse desin, komşular ve etraf ve dünya ne kadar dedikodusunu yaparsa yapsın, bir fil ile bir güvercin pekâlâ birbirlerine âşık olabilir... Zaten aşk dediğin, ardında ne olduğuna kimsenin akıl sır erdiremediği kadife bir esrar perdesidir.

Kutuplaşma İstemeyenlerin Türküsü

"Türban tartışması" ülke gündeminden hiç inmiyor. Bir yanıyla, "artık ilerleyelim, önümüze bakalım, yürüyüp gidelim" diyor içimden bir ses, "takılmayalım bu kadar kılık kıyafete, bilhassa biz kadınların dış görünüşlerine." Bir yanıyla da, her şeye rağmen sağlıklı buluyorum yazılanları çizilenleri. Konuşabilmek her zaman konuşamamaktan yeğdir, malum. Kangren olmuş toplumsal meseleler ancak tartışarak, farklı yönleriyle meseleye bakarak çözülebilir. Bir demokrasi kültürünün ve etiğinin gelişebilmesinde tüm bu aşamalar önemli rol oynayabilir.

Lakin... "Polemik" başka şey, "diyalog" başka. Bizde yazılı ve görsel medya diyalogdan çok polemiğe itibar etmeseydi keşke. Karşı tarafı hiç duymadan, kulağımıza balmumu dökülmüş gibi tamamen sağır bir biçimde ve sırf kendi sesimizin akışını dinleyerek yaptığımız konuşmalardan sağlıklı bir fikir alışverişi çıkması mümkün mü? Dinlemeyen bir insan, anlamayı başarabilir mi? Konuşma kısmı tamam da, birbirimizi dinlemeye gelince mesele, hep beraber sınıfta kalıyoruz nedense.

Halbuki... Bilgelik "bilgi bilmek"ten değil, "bilgiyi idrak edebilmek"ten geçiyor. İdrak ise esneklikten, tevazudan, anlamaya çalışmaktan. Güzelim Osmanlıca! Ne hoş kelimedir "idrak", tadı takılır kalır insanın damağında.

Halbuki... Türkiye'de giderek artan sayıda insan kutuplaşmalardan sıkıldı artık. Lise ve üniversite öğrencileri, iş arayan gençler, ev kadınları, çalışan anneler, memleketin ilerlemesine kafa yoranlar, yurtdışında yaşayan, çalışan ya da okuyanlar... o kadar çok insanımız şu "biz" ve "onlar" ayrımlarından bunalmış vaziyette ki. Birbirimizi damgalamaktan, yaftalamaktan, ötelemekten, Ötekileştirmekten yo-rul-duk. Eskiden, yani özel televizyon kanalları henüz yeniyken, önemli bir konunun hararetli bir şekilde ilk defa tartışıldığını görmek büyük bir "yenilik" idi. Polemiğin bir cazibesi vardı. Üzerinden çok sular geçti. Şimdi ise her kanalda tartışma, polemik, atışma, taraflar, karşılıklı suçlamalar... Elimizde uzaktan kumanda aletleri, çat diye kanal değiştiriyoruz artık birbirine girmiş, öfkeden boyun damarları çıkmış insanlar görünce. Seyirci yoruldu artık gece gündüz polemik dinlemekten. Özel kanallar bunu görmüyor, hissetmiyor mu?

Üstelik... Farkında mısınız bir sarmal halinde dönüyor hep aynı laflar, aynı korkular, aynı önyargılar... Enerjimiz yanlış işlere akıyor. Vaktimizi, gücümüzü, yaratıcılığımızı birbirimizi hırpalamaya ve damgalamaya değil de, kolektif ve demokratik bir yaşam bilinci inşa etmeye harcasak keşke!

Ne ilginçtir ki... Bu kutuplaşmayı aşmakta belki de en önemli rolü oynayabilecek kadınlar, aynı zamanda iplerin gerilmesine de sebep oluyor. Bugün Türkiye'de başı açık kadınların, başını kapatan hemcinslerinin kırgınlıklarını, hüsranlarını anlamak için bir adım atmaları şart. İki yönlü bir adım bu. Keza başı kapalı kadınların da başı açık kadınların kaygılarını, endişelerini anlamak için bir adım atmaları gerekli.

Türban polemiği öylesine kaplamış ki gündemimizi başka bir açıdan bakamaz olduk. Oysa bugün hâlâ kadınlarımız on dört-on beş yaşında evlendiriliyorsa, okuldan alınıyorsa, henüz reşit olmadan anne oluyorsa, evcilik oynarcasına bebek büyütmek zorunda kalıyorsa, sokakta başı önünde yürüyorsa, tecavüzcüsüyle evlendiriliyorsa, namus cinayetlerine kurban gidiyorsa, çevre ve aile baskısıyla yaşamak durumunda kalıyorsa, kısacası bugün hâlâ cinsiyet ayrımcılığı diye bir şey varsa türbanlı ve türbansız kadınların çoooook ortak noktası var demektir. Konuşacak, beraberce aşacak ne çok meselemiz var aslında.

Bir türkü mırıldanıyorum. Ezgisi var, sözleri yok henüz. Kutuplaşma istemeyenlerin türküsü. Hırçınlıktan, "eleştiri" ile "hakaret"i birbirine karıştıranlardan, negatif enerjiden, atıp tutmalardan, komplo teorilerinden, gereksiz gerilimlerden bunalanların türküsü... Ve biliyorum ki bir tek ben değilim mırıldanan.

Sentezler Mahallesi

Avrupa'nın büyük şehirlerinden birinde, diyelim ki Berlin'de, Londra'da ya da Brüksel'de yaşanan bir sahneyi anlatacağım sizlere. Gerçek hayattan bir kare. Türklerin çoğunlukta olduğu bir semtteyiz. Her ne kadar Faslılar, Cezayirliler, Tunuslular ve Ruslar da olsa etrafta, burası genellikle "Türk mahallesi" diye biliniyor. Tüm bakkallar, berberler, lokantalar, manavlar, kasaplar... Burada herkes ve her şey tanıdık. Vitrinlerdeki yazılar Türkçe. Dönerden sumuhallebisine her şey var. Duvarlarda posterler (Yılmaz Güney, Deniz Gezmiş ya da üç ay önceden kalma bir konser afişi...), yazılar, karalamalar... Duvar yazılarının kimisi siyasi içerikli, kimisi gayet apolitik ("Sevda Gülü Sever Gider / Özcan"; böyle yazıyor bir duvarda). Düşünmeden edemiyorum, bir grafiti sanatçısının buraya gelmesi ne güzel olurdu. Bir de kitap yapardı ardından. İsmi: "Gurbet Grafiti."

Marketlerde Türk gazeteleri satılıyor. Girdiğim bir bakkalın raflarında *Aşk*, *Araf*, *Mahrem* ve *Siyah Süt* görüyorum. Yalnız Aşk'ın kapağı bir garip. Eflatuna çalmış. Pembesi kaymış. Belli ki korsan. Diğer kitaplarım ise, ne hikmettir bilmem, gerçek baskı. Yasal. Yasal kitapların önünde bıyıklı, güleç yüzlü, orta yaşlı bakkal efendi ile fotoğraf çektiriyoruz. Çerçeveleyip duvarına asacağını söylüyor. Sonra bana kahve ve Siirt balı ikram ediyor. Kahve o kadar sert ve koyu ki, bir yudum alır almaz canhıraş halde bala yapışıyorum, bal o kadar tatlı ki gene kahveye sarılıyorum. Demek bu işin sırrı bu. Acı tatlı bir arada. Ve ben Avrupa'nın orta yerinde bir bakkal taburesinde oturup, hikâyeler dinliyorum otuz senedir burada yaşayan vatandaşlardan.

Her şeyin birbirine dönüştüğü, katı olan her maddenin buharlaştığı bir yer burası. Marx yaşasaydı da görseydi...

Bakkaldan çıkınca mahallede turlamaya devam ediyorum. Oğlan çocukları misket oynuyor. Kızlar ip atlıyor. Beyazpeynir, siyah zeytin, güllü lokum, hatta memleketten yeni gelmiş pastırma bile var... Bir dükkânın vitrininde aynen şöyle yazıyor: "Bayanlara kilo hapı geldi. Beş günde zayıfla!"

Bu asker komutu karşısında bir an irkiliyorum. "Beş günde zayıfla, zayıflamazsan vay haline!" emrinin hemen altında bir başka yazı var, keçeli kalemle, büyük harflerle yazılmış: "Lastik kaçırmayan dirayetli çorap. Müjde!"

Çorabın adı mı "müjde", yoksa varlığı mı bilmiyorum, ama defterimi çıkarıp not alıyorum. Bu lafı unutmamam lazım. "Lastik kaçırmayan dirayetli bir çorap" olmak öyle kolay bir şey değil. Herkesin harcı değil. Kendime örnek alıyorum. Dayanamayıp içeri giriyorum. Kasadaki adam önce benimle İngilizce/Almanca/Fransızca konuşmaya başlıyor. Ben Türkçe cevap veriyorum.

Gülüyor ağız dolusu. Gülüyor gözlerinin içi. "Aman be abla, ben de seni turist sandım." "Turist sandım" dediği, beni o ülkenin vatandaşı sandı. Avrupa'nın orta yerinde Avrupalılara "turist" diyoruz ya, aman Sarkozy duymasın. Dedim ya her şeyin birbirine karıştığı, kocaman ve rengârenk bir sentezler mahallesi burası.

Sohbet ediyoruz. Buraya geleli 27 sene olmuş. Pek fazla dil öğrenmemiş. "Çat pat meram anlatıyoruz işte." Bunca sene Türk mahallesinden pek çıkmamış. Ama çocukları öyle değil. Onlar üç dil konuşuyorlar çatır çatır, hepsi de anadilleri gibi. Kürtçe, Türkçe ve o ülkenin dilini. "Gençler başka" diyor. "Şimdiki nesil şanslı." İnsanımız öyle yaratıcı ki... Pratik, girişken, tez canlı... Gittiği her yere sevdasını götürüyor. Alışkanlıklarını. Avrupa'da yaşayan Türkler hakkında daha iyi araştırmalar yapılmasına ihtiyaç var. Buradaki akademisyenler şikâyet ediyor. "Ne zaman bir İngiliz araştırmacı İngiltere'deki Türkleri incelemek istese, atlayıp Türk gettosu Haringey'e gidiyor. Ne zaman bir Alman akademisyen Türkler hakkında rapor hazırlasa Kreuzberg'e gidiyor. Oysa hem İngiltere'de hem Almanya'da Türkler aslında her yerdeler. Sadece 'getto'da yaşamıyorlar ki. Gettoda yaşayanlar görece daha yoksul, daha mahrum olanlar. Geri kalan Türkler hemen her semtteler: Kimileri orta sınıf mahallelerde, kimileri şehir dışında, kimileri lüks semtlerde yaşıyor. Ama araştırmalar bu çeşitliliği yansıtmıyor."

Türk mahallesinde dolaşıyorum. Kolumun altında zeytin, peynir, pastırma. Eyüp'e mesaj atıyorum: "Aşk dediğin lastik kaçırmayan dirayetli bir çorap gibi olmalı."

Bir dakika sonra cevap geliyor:

"Elif, ne içtin?"

"Kahve" diye cevaplıyorum. "Hem de ne kahve..."

Edep

Türkçenin en güzel kelimelerinden biridir "edep." Bir başka dile nasıl çevrilebileceğini sorsalar şöyle bir duraklarsınız. İngilizcede, İspanyolcada, Fransızcada, Almancada... bire bir karşılık bulmakta zorlanırsınız. Bulduğunuz hiçbir kelime onu tam olarak karşılayamaz, kavrayamaz sanki. Aynı lezzeti vermez. Aynı sesi vermez. Başka hiçbir söz ya da sözcük yerini dolduramaz. Bu dört harften ibaret kısacık kelime, koskoca bir mana denizi barındırır içinde. Gözlerimizi kapayıp bir kez fısıldamak bile yeter melodisini duymaya.

Sözlükteki pek çok kelimeyi yüksek sesle, hatta düpedüz bağırarak telaffuz edebiliriz. Ama bir deneyin bakın, "edep" kelimesini haykırmak ne mümkün! Harflerin dizilişi sesimizi yükseltmeye mânidir. Bu kelimenin ses tonu adeta önceden ayarlanmıştır. Ancak fısıltıyla karışık söyleyebiliriz. Ancak sakin bir edayla: Edep ya hu edep!

Peki nedir edep? Tasavvufun yüzyıllardır baş tacı ettiği bu kelime nasıl oluyor da hem bu kadar göz önünde, aleni; hem de kapalı bir kutu, adeta sır bize?

Haddini aşmamak, kalp kırmamaktır edep.

Sadece o değil; haddini aşıp, kalp kırmaktan ödünün patlaması demektir. İstisnasız ayrımsız her insan, her canlı varlık, tıp tıp atan her yürek, avuçlarımızın arasında tuttuğumuz billur bir kâsedir. Dışı nasıl olursa olsun özü narin ve nazenindir. İçin titrer. Düşürmekten, düşürüp de kırmaktan öyle korkarsın.

Dedikodudan, haksızlıktan ve ithamdan uzak durmaktır edep.

Sadece o değil. İnsan-hayvan, canlı-cansız veya önemli-önemsiz ya da zengin-fakir ayrımı yapmadan etrafına hoş bir nazarla bakmak, "eyvallah" diyebilmek, "eyvallah" kelimesi üzerine kafa yormaktır.

Bilmediğin konuda susmak, bildiğin konuda ahkâm kesmemektir edep.

Bilgi bir perdedir. Sen ne kadar bilirsen bil, nasıl bir âlim olursan ol, en

cahil görünen insandan bile öğrenecek bir şeyin vardır elbet. Edep bunu unutmamaktır.

İnsan ayrımı yapmamaktır edep.

Sokaktaki bir berduşun yanında da, Karun kadar zengin ya da Süleyman kadar muktedir görünenin yanında da aynı sakin idrakle durabilmek; saydam ve şeffaf olabilmek; girdiğin mekâna ya da konuştuğun adamın nabzına göre laf değiştirmemek, ince hesap bilmemektir edep.

Aşırılığa gitmemektir edep.

Hileden, desiseden, yalandan ve zorbalıktan hazzetmemek; kimseyi aptal yerine koymamak, aşağılamamaktır. Tek başınayken de başkalarının yanındayken de şefkati elden bırakmamak; dış görüntülerden, parlak kabuklardan, unvanlardan, payelerden etkilenmemek; her işte her adımda yüreğe bakmak, yüreğin ibresine göre yol almak... ve ha bire "ben" demekten vazgeçmektir edep.

Edep bir ahenk meselesidir. Akort edilmektir.

Akort edilmemiş müzik aletinden çıkan her ses uyumsuzdur. Edep kâinatın müziğini yüreğinde duyma ve o müziğe uyma meselesidir. Edep ahenk içinde olmak demektir. Tabiatla, kâinatla, yaradılışla, bütünle ve katreyle sürekli uyum...

Gün içinde ha bire koşturmaktayız ya, edep kelimesi aklımızın ucundan dahi geçmez. Yapacak daha acil, daha mühim işlerimiz vardır hep. Birbirimizi ite kaka, koştura koştura, hep ama hep geç kalırız bir yerlere. Derken tüm bu hengâme içinde, beklenmedik bir anda ve yerde edep sahibi biri çıkar karşımıza. Duraklarız. Şaşırırız. Sahici olup olmadığından hemen şüphe ederiz. Belki de yapmacıktır. Belki de rol yapıyordur. Kafamızın içinde bin bir tilki dolaşır. Çünkü biz hep şüphe ederiz. Gerçek olup olmadığını anlamak için etrafında döner, gözlerimizi kısar inceleriz. Ama ne vakit ki anlarız karşımızdaki hakikaten edep sahibi, indiririz yelkenleri. Yumuşar yüreğimiz. Tanırız edebi aslında. Görür görmez tanırız. Edep sahibi bir insanla karşı karşıya gelince biz de kendimize çekidüzen veririz.

Bulaşıcıdır edep. Tebessümle bulaşır. Gülümseyen bir insan karşısında biz de elde olmadan gülümseyiveririz. Gün boyu çatık kaşla dolaşmaya alışkın

yüzümüzün kasları gevşeyiverir. Bakmışız ki dudaklarımız bizden evvel davranmış. Gülümsemeye gülümsemeyle karşılık vermişiz de haberimiz yok. Edep insandan insana geçer. Aynadan aynaya yansır. İnsanın şaşmaz tabiatıdır. Kibirlinin karşısında kibirli, mütevazının karşısında mütevazı olasımız gelir. Diklenene diklenerek karşılık veririz. Edepliye ise eğiliriz.

Geçenlerde bir yemek masasında bir arkadaşım tanıdık ve buruk bir şaka yaptı: "Yahu ne zaman yurtdışından dönsem, bana da bir nezaket geliyor. Tanımadığım insanlara kapıları açmak, trafikte başkalarına yol vermek filan istiyorum. Bir incelik, bir terbiye geliyor üstüme. En fazla bir gün sürüyor ama. Sonra bakıyorum herkes birbirine kaba davranıyor, bana da bir kabalık geliyor... Dangul dungul yola devam ediyorum."

Öyle kelimeler var ki, harf öbekleri olmaktan çıktı, gündelik hayatımızın akışını şekillendirmeye başladı. "Hoyrat" bunlardan biri. Hoyratız birbirimize karşı. Ve sağımız, solumuz, önümüz, arkamız... hoyrat. Yolda yürürken birbirimize bakışımız, evlerimizin çatıları altında birbirimizden söz edişimiz; konuşmalarımız, dedikodularımız, ithamlarımız, önyargılarımız, zanlarımız, yaftalamalarımız, dışlamalarımız... hep ama hep hoyrat. O kadar çok hırpalıyoruz ki birbirimizi, öylesine hırçın bir iklimdeyiz ki... Halbuki bu arada uzaktan bir yerden sesleniyor eski mi eski bir öğreti. Tembihliyor usulca.

"Edep ya hu edep!"

DK DOĞAN KİTAP

www.elifsafak.com.tr

İnsan ki eşrefi mahlukattır, içindeki semavi özü keşfetmekle yükümlüdür.
Çıkacaksın yollara, kendine doğru git gidebildiğin kadar.
Keşif boynumuzun borcudur. Kendimizi keşfetmek, aşkı keşfetmek,
dünyayı keşfetmek, ötekini keşfetmek...

(...)

Çakılı kalmamak sırf alışkanlıklardan ötürü demir attığın koylara. Çıkmak
oralardan, geçmek dalgakıranların beri tarafına,
bilmediğin memleketlere varmak, tatmadığın yemekler yemek,
sözlerini anlamadığın şarkılarla içlenmek, risk almak, dağılmak ve
parçalanmak ve hasret çekmek buram buram, gurbetin tadına bakmak
ve kendini yabancının gözünden görmek, şaşırmak yeniden, şaşırmak
bir çocuk gibi dünyanın hallerine, çeşitliliğine, güzelliğine,
acımasızlıklarına... şaşırmak ölene kadar...
şaşırma kabiliyetini hiç yitirmemek...
budur son tahlilde Âdemoğullarına, Havvakızlarına
kendilerini keşfettirten serüven.

[*] Aynı tavır, İngiliz kadın yazar George Eliot'da da vardı. 1856'da kaleme aldığı bir yazıya "Hanım Romancıların Yazdığı Şapşal Eserler" başlığını atacak kadar kendini onlardan ayırıyor, uzak görüyordu. Eliot hep "erkek bir romancı gibi" yazmak istedi, kadın romancı olarak anılmak değil.